

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** Т. Гранчак (заст. голов. ред.), д-р наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб., завідділу політологічного аналізу, Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, завідділу оперативної інформації, Т. Дубас, завідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 13 2016

ЗМІСТ

Коротко про головне

Звернення Президента до Українського народу з нагоди річниці проголошення Декларації про державний суверенітет України.....3

Вітання Голови Верховної Ради України А. Парубія з нагоди 26-ї річниці ухвалення Декларації про державний суверенітет України.....4

Аналітика

Потіха А.

Україна – НАТО: перспективи співробітництва 4

Дем'яненко М.

Діяльність Ю. Луценка на посаді Генерального прокурора України 12

Худенко А.

Люстраційний процес в Україні в оцінці експертів і політиків.....17

Соціогуманітарний вектор

Якименко Ю.

Крестный ход УПЦ МП в оценках политиков и экспертов.....23

Економічний ракурс

Рябоконт А.

Перспективи українського АПК в новому маркетинговому році (оцінки і прогнози експертів галузі).....	32
--	-----------

Кулицький С.

Сучасні тенденції розвитку української економіки.....	40
Аналіз поточної економічної ситуації.....	40
Очікування учасників економічних процесів.....	49
Оцінки та прогнози розвитку української економіки	53

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України.....	58
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....	60

Наука України сьогодні

Астрономічна наука.....	66
Охорона здоров'я	69
Питання екології та уникнення техногенних катастроф.....	70
Наука і влада.....	75

Годецька Т.

Моніторинг ЗМІ з питань освіти й науки: інформаційно-аналітичний огляд (червень 2016 р.).....	77
--	-----------

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Соколова І.

Використання нових можливостей електронного комп'ютерного середовища у роботі бібліотек з вітчизняними періодичними виданнями.....	82
---	-----------

До уваги держслужбовця

Горбань С.

Децентралізація влади. Бібліографія.....	97
<i>(Продовження. Початок у попередньому випуску)</i>	

Коротко про головне

Звернення Президента до Українського народу з нагоди річниці проголошення Декларації про державний суверенітет України

Шановні співвітчизники!

26 років тому абсолютною більшістю голосів депутатів Верховної Ради Української РСР було ухвалено Декларацію про державний суверенітет України.

Прийняття цього довгоочікуваного державно-правового акта, покликаного гарантувати національні інтереси Українського народу, стало насправді політичним проривом того часу.

Державний суверенітет України проголошувався в Декларації як верховенство, самостійність, повнота і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах. Встановлювалося, що територія України в існуючих кордонах є недоторканою і не може бути змінена та використана без її згоди.

Започаткувавши процес новітнього державотворення в Україні, Декларація стала першим надзвичайно вагомим кроком до повної Незалежності, 25-річчя якої ми відзначатимемо цього року. А 1 грудня 1991 р. відбувся Всеукраїнський референдум, за результатами якого понад 90 % громадян безкомпромісно висловилися за Акт проголошення незалежності.

Сьогодні перед Україною постали нові виклики: загроза територіальній цілісності, військова агресія Росії, що підриває політичну, економічну і соціальну стабільність у країні та призводить до численних людських жертв, масштабних порушень прав і свобод людини, завдає величезних матеріальних збитків громадянам України, суб'єктам господарювання, суспільству в цілому. У зв'язку з цим настала нагальна і надзвичайно важлива потреба провести зміни, які сприятимуть зміцненню України та дадуть їй змогу стати прогресивною європейською державою, розбудова якої буде потужною об'єднавчою ідеєю для всіх українців.

Переконаний, пройшовши важкі випробування, Україна упевнено рухатиметься обраним шляхом і відкриватиме нові можливості для процвітання та добробуту своїм громадянам.

Принципи, проголошені у Декларації про державний суверенітет України, закарбовані у положеннях чинної Конституції України та слугують для нас правовим і моральним орієнтиром у справі розбудови незалежної європейської Української держави.

Слава Україні!

Петро ПОРОШЕНКО

*(Офіційне інтернет-представництво Президента України
(<http://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-do-ukrayinskogo-narodu-z-nagodi-richni-37671>). – 2016. – 16.07).*

Вітання Голови Верховної Ради України А. Парубія з нагоди 26-ї річниці ухвалення Декларації про державний суверенітет України

Шановні співвітчизники!

Щиро вітаю вас з 26-ю річницею ухвалення Декларації про державний суверенітет України.

Цей документ – перший крок у нашій новітній історії до утвердження незалежності Української держави. Базові принципи Декларації стали правовим фундаментом для наступних основних законодавчих актів, серед яких – Акт проголошення незалежності України та Конституція.

Декларація увінчала тисячолітні традиції українського державотворення. Цей документ об'єднав українців на шляху до остаточного утвердження України як суверенної держави.

Нині, коли незалежність і державний суверенітет рідної Вітчизни ми знову захищаємо на полі бою, єдність нашого народу є надважливою. Впевнений, що спільними зусиллями ми здобудемо перемогу та утвердимо суверенітет України назавжди.

Вітаю всіх українців у всьому світі! Переможемо! *(Офіційний веб-портал Верховної Ради України (http://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/133354.html). – 2016. – 16.07).*

Аналітика

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Україна – НАТО: перспективи співробітництва

Відносини між Україною і Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) почали розвиватися ще на початку 90-х років ХХ ст. і відтоді стали одним з найбільш важливих. Починаючи з 2014 року, внаслідок російсько-українського конфлікту, співробітництво між Україною і НАТО у низці ключових галузей було активізовано. Пріоритетним національним інтересом України у сфері зовнішньополітичної діяльності став розвиток та подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства України з НАТО, з дотриманням принципів, зафіксованих у Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору, підписаній 9 липня 1997 року, Декларації про її доповнення від 21 серпня 2009 року, а також на виконання рішень, прийнятих за результатами засідання Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав та урядів (4 вересня 2014 року, м. Ньюпорт, Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії).

Указом Президента України від 24.09.2014 р. № 744/2014 уведено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 серпня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності», яким визначено, що пріоритетним національним

інтересом України у сфері зовнішньополітичної діяльності у 2014 та наступних роках є дальший розвиток відносин стратегічного партнерства України з США, ЄС та НАТО.

23 грудня 2014 року Верховна Рада України прийняла рішення про відмову України від позаблокового статусу, який виявився неефективним у контексті забезпечення держави від зовнішньої агресії та тиску. Внесений Президентом України проект (реєстр. № 1014-3 – був розроблений МЗС України) підтримала конституційна більшість народних депутатів України (303 голоси «за»).

Як інформують ЗМІ, український уряд і Президент України щороку готують і затверджують Річну національну програму (РНП) співробітництва України з НАТО. Ця програма є ключовим інструментом здійснення реформ в Україні за підтримки НАТО. Формат РНП ініційовано рішенням Північноатлантичної ради на рівні міністрів закордонних справ 3 грудня 2008 року. Президент України затверджує РНП, яка містить 5 розділів: політичні та економічні питання, оборонні та військові питання, ресурсні питання, питання безпеки та правові питання. До реалізації РНП залучаються центральні органи виконавчої влади, інші органи державної влади, неурядові організації. За підсумками виконання РНП сторона НАТО дає оцінку та рекомендації, які враховуються при підготовці РНП на наступний рік.

Український уряд нещодавно затвердив Річну національну програму співробітництва України з НАТО на 2016 рік (РНП). Змістовне ядро програми спрямоване на досягнення Україною євроатлантичних стандартів демократичного управління, верховенства права та проведення комплексних реформ військово-безпекового сектору у відповідності до стандартів НАТО.

Президент України своїм Указом затвердив Річну національну програму співробітництва Україна – НАТО на 2016 рік.

На переконання експертів, саме Річна національна програма співробітництва України з НАТО, як і Угода про асоціацію України з ЄС, містить узгоджені з міжнародними партнерами зобов'язання, що мають спонукати відповідальні державні установи до дій, пов'язаних з імплементацією всебічних реформ.

Але ця програма на передбачає вступу України в НАТО в близькому майбутньому. Шлях України до Альянсу є довгим та непростим. Найближче Україна була до свого першого кроку з інтеграції в Північноатлантичний альянс 2008 року, коли намагалася отримати План дій щодо членства України в НАТО (ПДЧ) під час саміту Альянсу в Бухаресті. Тоді на заваді стала відсутність єдиної позиції стосовно надання ПДЧ серед впливових країн-членів НАТО, зокрема Франції та Німеччини. Російсько-грузинська війна 2008 року і проголошення Україною «позаблокового» статусу 2010 року де-факто відсунули це питання на невизначений термін. Це призвело до подальшого посилення залежності України від РФ, суттєво вплинуло на стан її обороноздатності і створило пряму загрозу її незалежності й територіальній цілісності, спровоковану РФ.

Тому, з початком російської військової агресії виникла ще більша

потреба поглиблення співробітництва і відновлення процесів інтеграції України до НАТО. «Ми маємо насамперед відновити довіру і мати спільні очікування», – зазначив віце-президент Атлантичної Ради України О. Кокошинський.

На його думку, необхідно привести стандарти українських Збройних Сил у відповідність до стандартів, які є в країнах-членах НАТО. «Це, власне, й буде найкоротшим шляхом до набуття Україною юридичного членства в Альянсі», – наголосив О. Кокошинський.

При цьому фахівці зазначають, що відносини між Україною та НАТО мають два основних виміри: політичний діалог і практичне співробітництво. Хоча, на думку деяких аналітиків, виконання та звітування РНП і має здебільшого формальний характер, фактично можна констатувати, що лише за останні два роки втілено у життя чимало рішень та заходів, спрямованих на досягнення критеріїв і стандартів, необхідних для набуття Україною членства в цій організації.

Насамперед, йдеться про укладання імплементаційних угод стосовно трастових фондів НАТО на підтримку обороноздатності України. Зокрема їх налічується п'ять, а їхня діяльність спрямована на розв'язання проблем, пов'язаних із кібербезпекою, реформуванням систем логістики і стандартизації ЗС України, фізичною реабілітацією (протезуванням) військовослужбовців, поранених у ході АТО. Також їхня діяльність зосереджена на модернізації системи управління та зв'язку, перепідготовці та соціальній адаптації військовослужбовців тощо.

Окрім зазначених трастових фондів, визначені напрями партнерства України та НАТО у сфері стратегічних комунікацій, створюється представництво Альянсу в Україні, проводяться спільні з НАТО міжнародні командно-штабні навчання, Україна продовжує брати участь в операціях Альянсу в Афганістані та Косові. Як зазначив О. Кокошинський, для України стратегічне партнерство з НАТО є невід'ємною складовою євроінтеграційного курсу, оскільки доповнює процес внутрішньодержавних перетворень у контексті імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом – з другої.

Проте, ефективність такого партнерства значною мірою залежить саме від лідерства і політичної визначеності відповідальних владних інституцій, які й мають ініціювати та реалізовувати його. Але вкрай важливі також розуміння і підтримка євроатлантичного вибору населенням країни.

За інформацією ЗМІ, пакет допомоги, який наразі отримує Україна від НАТО, є найбільшим, який надавав НАТО країні-партнеру за всю історію існування Альянсу. Про це, зокрема розповів в інтерв'ю журналістам виконуючий обов'язки глави місії України при Альянсі Є. Божок. «Ніколи в історії Альянсу, ви можете перевірити це, країні-партнеру не надавався такий за обсягом пакет допомоги», – наголосив він.

При цьому Є. Божок зазначив, що свого часу в Уельсі НАТО започаткувало чотири трастових фонди для України, по чотирьох напрямках. В той же час на сьогодні розглядається сорок напрямів взаємодії з НАТО.

«Тобто за два роки ми можемо говорити про збільшення в десять разів. І це, як на мене, дуже серйозний результат», – підкреслив Є. Божок.

Як повідомлялося, у червні міністри оборони країн-членів НАТО схвалили всеосяжний пакет допомоги для України. Після засідання комісії Україна-НАТО у Брюсселі генсек НАТО Є. Столтенберг заявив, що міністри узгодили всеохоплюючу програму допомоги для України. «Наша мета – допомогти Україні у створенні більш ефективних оборонних структур», – наголосив Є. Столтенберг.

За його словами, цей всеосяжний пакет допомоги буде включати консультації та практичну допомогу у сфері командування і контролю, логістики, кіберзахисту, реабілітації поранених солдатів. «Мета – допомогти Україні створити більш ефективні і дієві силові структури і посилити цивільний контроль над ними. Ми вже здійснюємо проекти в рамках трастових фондів. Ми також розробляємо нові проекти, в тому числі у сфері протидії гібридній війні», – зазначив генсек НАТО.

Він відзначив, що міністр оборони України С. Полторак презентував дорожню карту українських реформ у військовій сфері – Стратегічний оборонний бюлетень. «Україна має намір продовжувати реформи, уряд вже досяг хороших результатів. Це важливо, і ми це вітаємо», – додав Є. Столтенберг.

За інформацією ЗМІ, новий Комплексний пакет допомоги (КПД) для України для реформування оборонного сектору остаточно було затверджено під час саміту НАТО, який відбувся у Варшаві 8-9 липня. Як зазначив Є. Столтенберг, Україна здійснює важливі кроки на шляху реформ і боротьби з корупцією. «Ми будемо продовжувати надавати практичну і політичну підтримку», – зазначив генсек НАТО.

Разом з тим Є. Столтенберг наголосив, що поки що мова не йде про вступ України у НАТО. За його словами, Україна сконцентрувалася на реформах і тому не подає заявку для вступу у НАТО. «Основний акцент робиться на те, як Україна зможе відповідати стандартам НАТО, як збройні сили України зможуть співпрацювати з військовими НАТО. Саме на це спрямований новий пакет допомоги», – наголосив Є. Столтенберг.

Він повідомив, що Грузія подала заявку на членство, а Україна пішла іншим шляхом. «Україна сама реалізує реформи, зосереджується на цих реформах, і у зв'язку з тим утримується від подачі заявки, поки не завершиться повна модернізація і реформа оборонного сектору у більшій мірі, ніж це є зараз», – підкреслив генсек НАТО.

При цьому він наголосив, що Альянс підтримує Київ, надає політичну і практичну підтримку і збільшуватиме обсяги співпраці. «Саміт НАТО у Варшаві вчергове є свідченням, що двері НАТО є відкритими, ми на шляху збільшення кількості членів з 28 до 29 (вступає Чорногорія)», – зазначив Є. Столтенберг.

За його словами, не змінюється фундаментальний принцип: кожна країна має право визначити свій власний шлях, свої власні оборонні союзи. Це стосується Грузії, України і всіх інших країн.

Натомість у спільній заяві Комісії Україна-НАТО мова не йде про майбутній вступ України в НАТО, а підтверджується «прихильність подальшому розвитку особливого партнерства між Україною і НАТО, яке буде сприяти створенню стабільної, мирної та неподільної Європи».

У заяві також відзначається, що НАТО буде продовжувати брати участь в тісному політичному діалозі в рамках Комісії Україна-НАТО і підтримувати Україну в здійсненні її амбітної програми реформ, в тому числі через ефективне виконання Щорічної національної програми, через процес планування та перегляду, а також за допомогою Комплексного пакету допомоги. «Мета КПД – зібрати воедино та розширити допомогу НАТО Україні, щоби держава збільшила свою здатність протидіяти агресії, гарантувати свою безпеку і проводити необхідні реформи, в тому числі в сфері безпеки і оборони», – зазначається в заяві.

Президент України П. Порошенко високо оцінив підсумки Варшавського саміту учасників Організації Північно-Атлантичного договору і заявив, що НАТО в рамках нового пакету допомоги готове надавати значну підтримку Україні. «КПД передбачає стільки підтримки, скільки Україна зможе ефективно використати і для реформування сектору оборони і безпеки і для подальшої розбудови наших збройних сил і для проведення реформ», – наголосив П. Порошенко.

Він також зазначив, що у підсумковому документі комісії Україна-НАТО було чітко зазначено, що політична частина Мінських угод, включаючи і проведення виборів, може бути застосована виключно після створення необхідних безпекових умов. «Такого рівня підтримки ми давно не відчували. Досягнуті результати відкривають перед нами дуже добрі перспективи», – додав Президент України.

Окрім цього П. Порошенко відзначив важливість досягнутих домовленостей, які дають можливість отримання нового статусу у стосунках з альянсом. «Сьогодні ми ухвалили рішення розширити особливе партнерство України та НАТО. Ми домовилися запустити процес, який дозволить Україні отримати статус партнерства з розширеними можливостями», – заявив Президент, посилаючись на програму, що має назву Програма розширених можливостей (Enhanced Opportunities Programme).

Як інформують ЗМІ, згадка про новий формат внесена в підсумкове рішення Комісії Україна-НАТО, тобто отримала офіційна схвалення на рівні альянсу. Новий формат співпраці був створений альянсом ще на минулому саміті, в 2014 році. Наразі повідомлялося про п'ять країн, яким НАТО вже надало можливість брати участь у Програмі розширених можливостей – це Австралія, Фінляндія, Швеція, Йорданія та Грузія.

Разом з тим, П. Порошенко не уточнив, коли він розраховує формально отримати цей статус. Він заявив, що альянс лишився задоволений прогресом реформ в Україні. «Ми зустріли сильний голос на підтримку української влади. Я радий почути таку потужну підтримку щодо успіхів у таких складних обставинах», – зазначив глава держави.

Президент наголосив, що питання членства в НАТО буде визначатись

українцями. «Український народ буде вирішувати, що робити в майбутньому», – підкреслив він.

Глава Української держави зазначив, що «на сьогоднішній день в Україні значно збільшилася кількість прихильників ідеї членства в Північноатлантичному Альянсі і сягає більше 53 % населення». Президент назвав цей факт «реальним результатом змін в українському суспільстві», зазначивши, що два роки тому близько 13 % українців були прихильниками НАТО.

Варто відзначити, що П. Порошенко налаштований рішуче на поглиблення співробітництва з НАТО і невідкладно підписав указ про створення комісії з питань координації євроатлантичної інтеграції України. Головою комісії призначено віце-прем'єра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції І. Климпуш-Цинцадзе.

Комісія створена з метою забезпечення координації заходів щодо інтеграції України у євроатлантичний безпековий простір, підвищення ефективності виконання пріоритетних завдань із досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства в НАТО, у тому числі в рамках річних національних програм співробітництва Україна – НАТО.

За інформацією ЗМІ, ставлення населення України до НАТО стало одним із найбільш яскравих прикладів кардинальних зрушень у громадській думці українців. Зокрема, такого висновку дійшли соціологи фонду «Демократичні ініціативи» та Центру Разумкова, проаналізувавши громадські настрої в Україні щодо членства в Північноатлантичному альянсі. Перший «стрибок» був зафіксований у червні 2014 року – з 15 % (квітень 2012 року) до 45 % – «за», а ось супротивників, навпаки, зменшилося майже вдвічі – з 62 % до 36 % відповідно. У липні 2015 року цей розрив на користь прихильників НАТО став ще більшим: на референдумі 64 % населення сказали б Альянсу «так».

Ситуація у ставленні українців до НАТО як гаранта національної безпеки України на сьогодні змінилася. І якби відбувся референдум – він міг би бути виграний прихильниками НАТО. Як зазначила директор Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва І. Бекешкіна під час прес-конференції «Саміт НАТО: перспективи України» 6 липня, більшість тих, хто взяв би участь у референдумі, проголосували б за вступ в НАТО. «Дуже важко було претендувати на членство в НАТО навіть за “помаранчевої” влади – у нас було 18 % підтримки НАТО. І в 2012 році навіть у західному регіоні думки ділилися приблизно порівну за членство і проти членства в НАТО. Не кажучи вже про такі регіони, як східний чи Донбас, де підтримка НАТО взагалі була приблизно 1 %. Зараз ситуація радикально змінилася», – наголосила І. Бекешкіна.

За даними проведеного опитування, 78 % тих, хто взяв би участь у референдумі, проголосували б «за», 17 % – «проти», явка – 58 %. Явка була б високою на травень 2016 року не тільки на заході (82 %) і в центрі (58 %), які є найбільш орієнтованими на підтримку НАТО, але і на Донбасі – 56 %. В усіх макрорегіонах, окрім Донбасу, референдум був би виграний. На Донбасі

було б 48 % на 47 % серед учасників голосування.

Аргументи на користь такого вибору досить вагомі: НАТО – це гарантія безпеки України, можливість зміцнити українську армію і прискорити просування України на шляху до Європейського Союзу. Саме такою є визначальна мотивація тих, хто на референдумі проголосував би за вступ.

Проте фахівці стверджують, що українці ще мало знають про НАТО, її насправді миролюбну сутність, спрямовану на подолання конфліктів передусім мирним шляхом. Як відзначають соціологи, багато хто з противників Альянсу в спробах аргументувати свою позицію часто використовують міфи і недостовірну інформацію.

Соціологічні дослідження засвідчують, що залишається актуальною інформаційно-роз'яснювальна кампанія. Адже незалежно від рівня підтримки інтеграції в НАТО, в усіх макрорегіонах близько половини українців зізнаються, що про ймовірні наслідки вступу чи не вступу до НАТО знають мало (36 %) або взагалі нічого (16 %). У зв'язку з цим соціологи впевнені, що уряду України необхідно ретельніше займатися тим, що зрештою зумовить підтримку НАТО на абсолютній більшості території – тобто проводити активну просвітницьку роботу на місцях.

Тим більше, останнім часом знову почали поширюватись чутки про те, що Україну ніхто в НАТО не чекає і їй не варто навіть заявляти про своє бажання вступити в цю організацію. Зокрема, колишній президент Польщі О. Квасьневський нещодавно заявив, що Україні не варто й мріяти про вступ до НАТО. «Україні варто відмовитися від своєї мрії стати членом НАТО. Так само не варто зараз говорити і про досягнення мети стати повноправним членом ЄС», – наголосив з экс-президент Польщі.

О. Квасьневський, виступаючи на заході Фонду імені Кербера у Варшаві, висловив стурбованість з приводу безпеки своєї країни, країн Балтії та Молдови. Також О. Квасьневський заявив, що ситуація в цьому регіоні є найменш безпечною за 17 років, з тих пір як Польща вступила в НАТО.

За його словами, така ситуація склалася через високу активність російських військових в регіоні, особливо біля кордонів Естонії і Латвії, крім того, в безпосередній близькості від Молдови.

Ймовірно, така позиція відомого політика не поодинокі, адже на Заході побоюються Росії і не хочуть її занадто дратувати. А спроби вступу України в НАТО дуже дратівливі для Росії, і невідомо, на що вона піде заради недопущення зближення України з цим військово-політичним альянсом.

Проте подібну думку мають і деякі українські політики і колишні чиновники. Зокрема, колишній голова СБУ (2003-2005) І. Смешко зазначив, що у нинішній військово-політичній ситуації Україна повинна забути про те, щоб стукати у двері НАТО. «Ми повинні забути про те, що у нинішній військово-політичній ситуації, ми можемо стукати у двері НАТО і сподіватись, що нас там приймуть», – вважає він.

На його думку, сьогодні перспектив вступу України в НАТО є дуже мало. «Україна, на жаль, була останнім романтиком Європи. Ми дійсно вважали, що нарешті приєднаємось до Євроатлантичної спільноти. На жаль,

ми втратили вікно можливості. Сьогодні перспективи вступу в НАТО є дуже малі. Їх зараз не існує і ми повинні це зрозуміти», – наголосив І. Смешко.

Щоправда, він дає оцінку теперішній ситуації і не говорить про далеку перспективу. Але й керівництво України не говорить про вступ в НАТО повноправним членом в близькому майбутньому, а лише про поглиблення інтеграції.

Натомість посол Литви в Україні М. Януконіс зазначив, що Україна може подавати заявку на вступ до НАТО і навіть війна на Донбасі не завадить членам цієї організації розглянути питання про вступ України в Альянс. «Це в першу чергу залежить від політичної волі української влади. Ми знаємо, що Президент України сказав, що найближча мета України – це максимально наблизитися до стандартів НАТО. Ще не було сказано, що Україна буде вступати в НАТО», – підкреслив з дипломат.

Звичайно, вступати в НАТО чи ні, буде вирішувати український народ і влада. Для такої великої країни як Україна потрібен час для підготовки до вступу в НАТО. Ряд об'єктивних причин цьому заважають: незавершеність реформ, зокрема в армії, невирішеність найголовніших соціально-економічних проблем, агресивний сусід, який робить все, щоб не допустити вступу України в НАТО, та інші причини. Проте все буде залежати від бажання вирішувати проблеми і подавати заявку на вступ, а західні країни тоді прийматимуть відповідні рішення. Проте, на сьогодні, представники української влади задоволені тими рішеннями учасників НАТО, які були прийняті у Варшаві (*Відносини з Україною // http://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm. – 2016. – 19.04; Україна – НАТО: Обопільний рух на зближення // <http://na.mil.gov.ua/29387-ukra%D1%97na-nato-obopilnij-rux-na-zblizhennya>. – 2016. – 03.03; Керівник місії при НАТО: допомога Україні – найбільша в історії Альянсу // <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/07/7/7051730/>. – 2016. – 07.07; У НАТО схвалили всеосяжний пакет допомоги для України // <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/06/15/7050800/>. – 2016. – 15.06; НАТО затвердило комплексний пакет допомоги для України // <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/07/9/7051884/>. – 2016. – 09.07; Стабільна Україна є ключем до євроатлантичної безпеки – НАТО // <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/07/9/7051890>. – 2016. – 09.07; НАТО надасть стільки підтримки, скільки Україна зможе ефективно використати – Порошенко // <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/07/9/7051892>. – 2016. – 09.07; Порошенко: Україна домовилася про рух до нового статусу в стосунках з НАТО // <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/07/9/7051887/>. – 2016. – 09.07; Двері НАТО відкриті для кожної нації – Президент України та Генеральний Секретар Альянсу // <http://www.president.gov.ua/news/dveri-nato-vidkriti-dlya-kozhnoyi-naciyi-prezident-ukrayini-37613>. – 2016. – 09.07; Опитування: у випадку референдуму українці підтримали б вступ до НАТО // <http://www.5.ua/suspilstvo/opytuvannia-na-referendumi-ukraintsi-holosuvaly-b-za-vstup-u-nato-119343.html#>. – 2016. – 07.07; Смешко заявив,*

що перспектив вступу України в НАТО практично немає // http://zik.ua/news/2016/07/05/smeshko_zayavyv_shcho_perspektyv_vstupu_ukrainy_v_nato_praktychno_nemaie_713474. – 2016. – 05.07; Європейський дипломат розповів, чи завадить війна на Донбасі вступу України до НАТО // <http://apostrophe.com.ua/ua/news/world/2016-06-11/evropeyskiy-diplomat-rasskazal-pomeshayet-li-voyna-na-donbasse-vstupleniyu-ukrainyi-v-nato/62087>. – 2016. – 11.06).

М. Дем'яненко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ,
канд. політ. наук

Діяльність Ю. Луценка на посаді Генерального прокурора України

Сьогодні, коли Україна переживає далеко не найкращі часи і водночас стоїть на шляху змін та перетворень, намагаючись при цьому реалізувати цілу низку реформ, велика увага громадськості прикута до діяльності державних органів, які прямо чи опосередковано мають вплив на реалізацію таких реформ. Ключові позиції, попри наявність інших органів, в тому числі і новостворених, у питанні боротьби чи не з основною загрозою на шляху проведення реформ – корупцією, без сумніву, належать Генеральній прокуратурі України.

Нещодавно у цьому відомстві з'явився новий очільник: 12 травня цього року Верховна Рада України призначила Ю. Луценка Генеральним прокурором України. Відповідний проект постанови підтримало 264 народних депутати. Щоправда, перед цим парламент ухвалив зміни, які дозволили кандидату на посаду Генерального прокурора не мати юридичної освіти, тобто дозволили Ю. Луценку очолити Генпрокуратуру. Як пам'ятаємо, таке призначення викликало жваві дискусії, а проти кандидатури Ю. Луценка виступили такі, досить впливові, депутати українського парламенту, як лідер радикалів О. Ляшко та голова фракції «Самопоміч» О. Березюк. Лунали, навіть, заяви про те, що новий Генеральний прокурор може стати зняряддям політичної боротьби з опонентами.

Тим не менше, вже понад півтора місяці Ю. Луценко є Генеральним прокурором. Аналіз його діяльності та перших кроків на цій посаді доцільно проводити в контексті реформування самої Генпрокуратури, яка останнім часом себе постійно дискредитує, та, власне, діяльності цього ключового правоохоронного органу держави, яка також характеризується далеко не блискучими результатами.

Незважаючи на зроблені Ю. Луценком заяви стосовно того, що він не буде проводити кадрових зміни в свої перші 100 днів перебування на посаді Генерального прокурора (така позиція, до речі, була критично сприйнята прихильниками реформ, які акцентували увагу на тому, що кадрова бездіяльність залишить в ГПУ корумпованих посадовців з оточення

колишнього Генерального прокурора В. Шокіна), вже на початку червня Ю. Луценко звільнив трьох заступників В. Шокіна та призначив на посади заступників реформаторів Д. Сторожука, Є. Єніна та В. Теличенко. Остання, нагадаємо, представляла в суді дружину убитого українського журналіста Г. Гонгадзе.

Серед перших звільнень можна відмітити той факт, що Ю. Луценко звільнив І. Цюприка з посади заступника начальника Департаменту спеціальних розслідувань Генеральної прокуратури України. Генпрокурор задовольнив заяву І. Цюприка, зазначивши, що прислухається до реакції громадськості на зміни, в тому числі і кадрові, в структурі органів прокуратури. Відзначимо, що за інформацією окремих ЗМІ, І. Цюприк в ході Євромайдану працював заступником начальника управління з організації контролю за розслідуванням злочинів Головного слідчого управління МВС та міг мати відношення до негласних слідчих розшукових дій стосовно активістів акцій протесту. Разом з тим, він не пройшов атестацію в нову поліцію.

Також Генеральний прокурор заявив про намір змінити більшість обласних прокурорів. За його словами, керівниками повинні бути 35-40-річні працівники середньої ланки. Крім того, Генпрокурор запланував привести до органів прокуратури значну кількість молодих людей не з системи, а з адвокатського середовища.

Проте, такі заяви досить неоднозначно були сприйняті фахівцями, зокрема адвокат Д. Йовдій спрогнозував, що «така необдуманна ротація може привести до збільшення некомпетентності в рядах органів прокуратури, оскільки дуже велику роль грає саме досвід роботи, який не можна купити і не замінити... і якщо розібратися в деталях і все-таки заглибитися в процес судового розслідування, то може виникнути така ситуація, коли прокуратуру покинуть просто компетентні кадри і будуть замінені некомпетентними..., а під хорошими гаслом можна вигнати чужих людей і поставити на ключові посади своїх».

Дещо іншу точку зору щодо кадрової політики новопризначеного Генпрокурора має директор інституту «Діалог» А. Миселюк, який, зокрема, вважає, що Ю. Луценко – людина не з системи, а тому усуває потенційну небезпеку, яку можуть представляти досвідчені кадри, які вкорінені в системі і повністю «знають всі ходи і виходи, всі таємні пружини» і здатні організувати між собою союзи – вони представляють для нього потенційну небезпеку. З іншого боку, варто враховувати, що перед Ю. Луценком стоїть завдання реформувати наявну систему і показати конкретні результати якомога швидше, отже оновлення кадрового складу прокуратури може розглядатись саме в цьому ключі.

У цьому контексті примітним стало призначення Генеральним прокурором Ю. Луценком нових прокурорів Одеської і Львівської областей. Зокрема прокурором Одеської області було призначено О. Жученка (з 2015 р. він був першим заступником прокурора області). У Львівській області на

посаду обласного прокурора було призначено Ю. Квятковського. До цього в червні 2015 р. він був призначений прокурором Луганської області.

Нещодавно, вирішилася історія з недолюстрованим в. о. прокурора О. Валендюком, який отримав рішення адмінсуду про заборону на власне звільнення. На його місце колективу прокуратури Києва представлено нового керівника, яким став колишній заступник глави ГПУ Р. Говда. Призначення останнього означає остаточний відрив Ю. Луценка від заступників «минулого скликання», таких як В. Касько, тому як саме Р. Говда підписав В. Каську підозру.

Попає у «немилість» до Генерального прокурора і прокурор Миколаївської області В. Кривов'яз, якого Ю. Луценко закликав написати заяву про звільнення. За словами Генпрокурора, він мав з цього приводу розмову з Президентом України П. Порошенком: «Президент був у Миколаєві і сказав правильні слова: є кримінальна відповідальність, яку встановлює тільки слідство і суд щодо першого заступника голови Миколаївської обласної державної адміністрації, який підозрюється у вимаганні та отриманні хабара у розмірі 100 тис. дол. США, але є ще моральна відповідальність губернатора та керівників силових структур, які цього не бачили і допустили. Відповідно вони мають написати заяви про відставку», – підкреслив Ю. Луценко.

Також Ю. Луценко заявив, що має намір призначити нового керівника підрозділу Генпрокуратури, що відповідає за дотримання прав людини в місцях позбавлення волі.

Як бачимо, незважаючи на незначний термін перебування на посаді Генерального прокурора України, Ю. Луценко проводить досить активну кадрову політику у відомстві. Та попри заяви скептиків про нібито будівництво прокурорської вертикалі це, все ж таки, більшою мірою, схоже саме очищення прокуратури від корумпованих та сумнівних з точки зору професіоналізму прокурорів та вливання «свіжої крові».

Оновлення кадрового складу відомства має забезпечити підвищення ефективності його діяльності та здатності не лише анонсувати гучні справи, але і доводити їх до логічного завершення. В цьому контексті досить показовою є нещодавня заява Ю. Луценка про те, що поточний рік «буде роком відновлення довіри суспільства і великий риболовлі на велику рибу». Генпрокурор запевнив, що в очолюваному ним відомстві підхід до всіх «однаковий – для чиновників як колишньої, так і нинішньої влади». «Спрацьовує одна наживка – незаконне збагачення, порушення закону. Хто буде відповідати цим критеріям, повинен відповісти перед законом. Але списку тих, на яких я оголошую риболовлю, немає і не може бути», – підкреслив Ю. Луценко. При цьому Генпрокурор зазначив, що його підхід відрізняється від підходів попереднього керівництва. «Я вважаю за необхідне боротися зі злочинцями не окремо взятих епізодів, а зі структурами мафіозного типу, які вони створили», – додав він. Раніше Ю. Луценко анонсував масові чистки серед силовиків, а також зобов'язався провести кілька хвиль операцій проти мафіозних структур по всій Україні.

На підтвердження слів Генпрокурора можна навести декілька фактів. По-перше, менше ніж за місяць свої діяльності Ю. Луценко повідомив про передачу в НАБУ справи, в якій фігурує зокрема і колишній президент Л. Кучма, а також бізнесмени І. Коломойський і В. Пінчук, додавши, що в Україні «недоторканих немає».

По-друге, у червні було відкрито справу проти депутата Верховної Ради України та за сумісництвом бізнесмена О. Онищенко в рамках розслідування фактів корупції за участю державної компанії «Укргазвидобування». При цьому Генпрокурор України Ю. Луценко заявив, що збитки держави від злочинної діяльності ОЗГ нардепа О. Онищенко щорічно становили 40 млрд грн. Крім цього Ю. Луценко на сторінці у Facebook повідомив, що «Голосіївський суд 18 червня заарештував экс-заступника голови правління НАК “Нафтогаз України” О. Кацубу, призначивши заставу в розмірі 450 млн грн. Хочу висловити слова подяки прокурорам, які не спали 26 годин і суддям. Їх цілодобова і принципова позиція відроджує віру в справедливість і закон"», – написав Ю. Луценко.

Для того, щоб продовжити справу, Ю. Луценку довелося подати клопотання у Верховну Раду України про зняття недоторканості з О. Онищенко. Ю. Луценко зробив це, незважаючи на те, що нардеп голосував за його призначення Генеральним прокурором. Як відомо, Верховна Рада підтримала клопотання і дала згоду як на притягнення до кримінальної відповідальності, так і на затримання та арешт народного депутата України О. Онищенко. Утім, останньому вдалося безперешкодно залишити країну.

По-третє, уже в кінці червня слідчі Управління з питань представництва інтересів громадян або держави в суді, протидії злочинності та корупції на тимчасово окупованій території півострова Крим Генеральної прокуратури України підготували підозру судді Вищого господарського суду України В. Швецю. Згідно чинного КПК підозра має бути підписана або заступником Генерального прокурора, або особисто Генеральним прокурором. І це далеко не вичерпний перелік справ, у тому числі і резонансних, які розслідує Генеральна прокуратура України на чолі з Ю. Луценком. Можна згадати також нещодавні проведення обшуків в будинках поплічників президента-втікача В. Януковича, а саме экс-глави АП А. Ключова й экс-заступника секретаря РНБО В. Сівковича. Так прокурор ГПУ О. Коріняк повідомила, що Генпрокуратура провела обшуки на восьми об'єктах, що мають відношення до фігурантів справ про злочини, що мали місце в ході Революції гідності. При цьому, Ю. Луценко обіцяє хоча б заочно встановити справедливість стосовно стовпів «режиму Януковича». Департаменту спецрозслідувань Генпрокуратури доручено посилити слідство щодо злочинів часів правління В. Януковича, зокрема, про узурпацію влади і викрадення і вбивства активістів Євромайдану.

Також, про готовність Генпрокурора Ю. Луценка брати на себе відповідальність за діяльність відомства свідчить і факт його особистого втручання у резонансну справу командира батальйону «Айдар» В. Лихоліта

з позивним «Батя». Останнього і ще одного бійця «Айдара» – І. Радченка – підозрюють в організації банди і розбійних нападах.

«Як людина, уповноважена стояти на сторожі інтересів держави, як громадянин, як батько солдата я беру цю справу на особистий контроль. Вивчив доступні мені матеріали і вважаю, що слідство проведено не в повному обсязі, не вивчені всі обставини ситуації, які склалися тоді навколо дій батальйону «Айдар»», – заявив Ю. Луценко в ефірі телеканалу «112 Україна». За його словами, тільки буде відома дата розгляду апеляції, він буде готовий внести зміни в справу В. Лихоліта.

Проте, вистачає і критиків новопризначеного Генпрокурора та його діяльності. Так, депутат С. Лещенко запідозрив Ю. Луценка у брехні та спробі «спустити на гальмах» справу проти лідера Опозиційного блоку Ю. Бойка. Зокрема, С. Лещенко передбачає, що або Ю. Луценко бреше щодо відсутності тексту подання на арешт Ю. Бойка, або йому збрехали підлеглі. Зокрема депутат стверджує, що подання підготовлено прокурором А. Лупу рік тому. В. Шокін його підписав і сховав у стіл. Нардеп опублікував цей документ. Він також зазначив, що послав Ю. Луценку примірник і отримав відповідь від його экс-заступника Р. Говди. «Якщо Ю. Луценко і далі буде ховати Ю. Бойка, я буду змушений, незважаючи на наявну там таємницю слідства, оприлюднити текст подання, яке вже рік блокується Генеральною прокуратурою України», – заявив С. Лещенко.

Також деякі експерти вважають, що така активність Генеральної прокуратури України ніщо інше як реакція на вимогу громадськості показати результат роботи Генерального прокурора. Зокрема на думку Д. Маруніча, директора Інституту енергетичних досліджень, новий Генпрокурор Ю. Луценко взявся за «газову справу», щоб «показати результат». Експерт зауважує, що в цій справі явні порушення Податкового кодексу, а отже, справа перспективна. «Вона лежала на поверхні, але керівництво ГПУ в особі В. Шокіна закривало на неї очі, а Ю. Луценко взявся, щоб продемонструвати результат», – вважає експерт. У свою чергу Р. Бортник, директор Українського інституту аналізу та менеджменту політики, вважає цю справу «піаром Генпрокуратури та НАБУ». «Про яку доказову базу може йти мова через два роки після скоєння злочину? Має бути довга судова тяганина, але вона закінчиться нічим», – прогнозує він. «Ми бачимо вибіркові арешти. Якби в країні дійсно почалася боротьба з корупцією, в поле зору Генпрокуратури і НАБУ знайшлися б тоді люди, які зараз перебувають при владі», – висловлюється з цього приводу В. Бала, директор Агентства моделювання ситуацій.

«Максимальний піар-ефекту» серед причин активізації «прокурорської машини» називає і політолог В. Фесенко. За словами експерта, Ю. Луценко йде по стопах раннього В. Шокіна, який в перші дні відкрив справи проти О. Єфремова, М. Чечетова, О. Лукаш. «Йому потрібні гучні прізвища: про О. Кацубу чули не всі, а от про А. Ключова і В. Сівковича – всі. Ю. Луценку важливий не результат, а процес», – вважає політолог.

Таким чином, можемо констатувати, що діяльність Ю. Луценка на посаді Генерального прокурора України є досить активною, хоча про ефективність говорити поки що рано. Відкриття резонансних справ та гучні арешти, які останнім часом проводить ГПУ, з боку скептиків і опонентів висвітлюються як реакція на суспільні запити боротьби з корупцією, а очищення органів прокуратури – як побудова підконтрольної вертикалі. Тоді як сам Ю. Луценко анонсує реальне реформування відомства та боротьбу з корупціонерами різного рангу та політичної приналежності. Однак, про ефективність діяльності Генпрокурора Ю. Луценка можна буде говорити лише після реальних результатів – по доведених кримінальних провадженнях та реформованій прокуратурі (*Матеріал підготовлено з використанням джерел: <http://www.trust.ua/news/127448-arestovan-eks-zamestitel-predpravleniya-naftogaza-kacuba-i-esche-neskolko-uchastnikov-prestupnoj-shemy-hischeniya-sredstv-ukrgazdobychi.html>; <http://www.trust.ua/news/127437-genprokurora-lucenko-zapodozrili-vo-lzhi-dokument.html>; <http://112.ua/politika/lucenko-zayavil-hto-beret-delo-lyholita-pod-lichnyy-kontrol-322208.html>; <http://www.unn.com.ua/ru/exclusive/1581079-u-gpu-suddi-vischogo-gospodarskogo-sudu-pidgotuvali-pidozru>; <http://www.trust.ua/news/127270-genprokuror-lucenko-anonsiroval-bolshuyu-rybalku-na-krupnuyu-rybu.html>; http://zn.ua/POLITICS/genprokuratura-vedet-obyski-na-vosmi-obektah-v-ramkah-rassledovaniya-prestupleniy-na-maydane-216881_.html; <http://rian.com.ua/politics/20160614/1011669950.html>; http://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2016/06/160622_ru_s_ukrainian_press_jun22; <http://rian.com.ua/view/20160606/1011203395.html>; http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=186744; http://censor.net.ua/news/390942/lutsenko_obeschaet_hotya_by_zaochno_peresajjat_stolpov_rejima_yanukovicha; <http://vesti-ukr.com/strana/154030-jelita-v-shoke-kozin-polupustoj-zachem-gpu-koshmarit-vipov>; <http://rian.com.ua/politics/20160607/1011237578.html>; <http://rian.com.ua/video/20160603/1011041109.html>).*

А. Худенко, власкор СІАЗ НБУВ

Люстраційний процес в Україні в оцінці експертів і політиків

У кінці квітня 2016 р. в Києві відбувся семінар «Люстрація: чому це потрібно», який був організований Фондацією «Відкритий Діалог». Учасники зібрання обговорили хід люстрації в Україні та оцінили її перспективи. Серед іншого обговорювалися питання саботажу люстрації державними органами і персональної відповідальності чиновників за ігнорування норм люстраційного законодавства, а також питання внесення змін до Закону України «Про очищення влади».

Останнім, як відомо, регулюються в Україні люстраційний процес. Кабінетом Міністрів відповідно до Закону було затверджено План

проходження перевірок, де вказано, коли саме посадовці відповідних державних органів проведуть перевірку. Цей графік охоплює період з листопада 2014 по грудень 2016 років. Для детального розуміння механізму проведення перевірок, Кабміном затверджено Постанову, яка роз'яснює деякі питання реалізації Закону та визначає перелік органів, що проводять перевірку достовірності відомостей стосовно люстраційних заборон.

Значна частина експертів, зокрема і учасники квітневого семінару в столиці, відзначають небажання багатьох чиновників поглиблювати люстраційний процес, який зачіпає їх інтереси. Тому не дивно, що цей процес намагаються призупинити за допомогою судової гілки влади, зокрема Конституційного Суду.

За словами експерта О. Куліковського, люстрація як така в Україні не відбулася, оскільки не було створено необхідного інституційного підґрунтя. Зокрема, контроль за проведенням люстрації поклали на державний орган (департаменти при Міністерстві юстиції), в той час як треба було створити незалежний від держави контролюючий орган із конкретними повноваженнями.

У свою чергу член Громадської ради з питань люстрації при Міністерстві юстиції С. Іванов повідомив про роботу над внесенням змін до Закону України «Про очищення влади». Таких змін вимагає від України Венеціанська комісія. За словами експерта, станом на квітень 2016 р. зміни підготовлені і надіслані на розгляд парламентському комітету з питань правової політики та правосуддя, але комітет затягує їх розгляд. Зміни до закону передбачають впровадження окремого спеціального органу з контролю за процесом люстрації, введення кримінальної відповідальності за ігнорування закону, внесення змін до особливості отримання імунітету від люстрації для учасників АТО тощо.

Секретар Тимчасової спеціальної комісії (ТСК) з перевірки суддів судів загальної юрисдикції М. Соловійова також вважає, що в Україні створюються перепони для нормального процесу люстрації. За її словами, комісія не змогла повноцінно запрацювати. Зокрема, Верховна Рада тривалий час не призначала своїх членів до ТСК, що фактично заморозило її роботу. «Також існує опір з боку судової системи. Через наявну там кругову поруку суддям вдається уникати відповідальності», – зазначила М. Соловійова.

Натомість президент Фондації «Відкритий Діалог» Л. Козловська переконана, що навіть у таких умовах можливо досягнути зрушень в люстраційному процесі, але для цього потрібно активізуватись політичним силам і громадським організаціям. Вона повідомила, що основними напрямками діяльності Громадської ради стало направлення інформаційних запитів до державних органів, а також проведення журналістських розслідувань. Як зазначила Л. Козловська, державні органи зазвичай неохоче відповідають на інформаційні запити, але наполегливість може змусити їх інформувати громадськість про свою діяльність. «Завдяки проведеним журналістським розслідуванням вдалося привернути увагу громадськості до деяких гучних випадків ігнорування люстрації та досягти звільнення

високопоставлених чиновників», – наголосила президент Фондації «Відкритий Діалог».

Під час круглого столу «Люстрація як вона є», який проходив у Києві 20 травня, було проаналізовано особливості люстраційного процесу. Як зазначив генеральний директор Комітету виборців України (КВУ) О. Кошель, існує низка проблем, які супроводжують проведення люстрації в Україні. «Це, по-перше, недостатньо якісна законодавча база і не готовність народних депутатів вносити зміни до закону, які б покращили механізми люстраційної перевірки; по-друге, серйозний опір люстрації з боку представників влади на місцях та, по-третє, корумпована судова система, яка часто нівелює результати люстрації», – зазначив О. Кошель.

При цьому він підкреслив, що люстрація – це не просто механізм очищення влади, а один із базових елементів для проведення реформ в Україні.

Т. Козаченко, директор департаменту з питань люстрації Міністерства юстиції України також звертає увагу на затягування процесу люстрації. Вона звинуватила державні органи влади в прямому саботажі виконання Закону «Про очищення влади». За її словами, очищення влади відбувається надто повільно через спротив з боку державних органів. Фактично державний апарат робить все можливе, щоб ЗУ «Про очищення влади» не працював належним чином.

Разом з тим Т. Козаченко вважає, що очищення влади не обмежується лише ЗУ «Про очищення влади». «Є й інші, а саме ЗУ “Про відновлення довіри до судової влади в Україні” та низка антикорупційних законів. Усі ці закони пропонують різні механізми, що повинні спільно сприяти очищенню влади в Україні», – наголосила Т. Козаченко.

На її переконання, для ефективності люстрації важливе значення має діяльність в процесі очищення влади від корупції судової гілки влади. При цьому Т. Козаченко наголосила, що сучасна судова система не тільки дуже чітко демонструє нездатність виконувати закон, а й шукає будь-які можливості затягнути процес. «Судді зупиняють розгляд справи по діючому закону, поки Конституційний Суд не дасть оцінку, чи відповідають деякі положення цього закону Конституції України, чи не відповідають. Ті люди, які звільнені, як по закону, так і, можливо, з порушенням закону не мають можливості відновитися по суду», – зазначила Т. Козаченко.

Коментуючи очищення влади у судовій системі, вона вказала на складнощі у роботі Вищої ради юстиції. Адже цей орган запрацював лише нещодавно і фізично не може опрацювати всіх тих заяв, що подавались до нього роками.

М. Галабала, заступник голови Тимчасової спеціальної комісії з перевірки суддів судів загальної юрисдикції, звернув увагу на деякі юридичні особливості, які заважають нормальному процесу люстрації, зокрема судової гілки влади. За його словами, на разі люстрацію суддів регулюють одразу два закони, що не сприяє нормальному процесу очищення влади, тому потрібно

вносити корективи в законодавство, яке б чітко регламентувало процес очищення влади.

У свою чергу С. Савелій, керівник юридичного відділу ВГО КВУ, зазначив, що внесені на розгляд Верховної Ради законопроекти, які передбачають внесення змін до ЗУ «Про очищення влади» не є досконалыми і потребують доопрацювання, а для цього потрібен час. На його думку, багато законопроектів про внесення змін є ситуативними, розробленими під конкретних людей та не передбачають комплексного вирішення проблем задля підвищення якості люстраційного законодавства.

Проте найбільша інтрига існує навколо можливого рішення Конституційного Суду щодо скасування деяких положень Закону України «Про очищення влади». Деякі політики навіть заговорили, що рішення вже готове і залишилось його лише оприлюднити. Але Конституційний Суд не поспішає з оприлюдненням своїх висновків і на разі залишається невідомим, коли і яке саме рішення оприлюднить КС.

Щоправда, як заявила голова ради Громадського люстраційного комітету О. Дрік, Конституційний Суд України не має підстав для скасування люстраційного закону. Це маніпуляція, до якої вдалися противники люстрації, стверджуючи, що Венеціанську комісію не задовольняє закон про очищення влади. «Венеціанська комісія схвалила люстраційний закон і у своєму висновку, опублікованому 19 червня 2015 року, вона врахувала зміни, які були запропоновані за результатами консультації як раз з цією ж комісією, після чого вони були внесені на розгляд парламенту», – підкреслила О. Дрік.

На її думку, КСУ вже перебрав всі строки, які відводилися йому чинним українським законодавством для винесення свого рішення. У Конституційного Суду було три місяці, а розгляд закону триває вже більше року. Це є порушенням процедури під час розгляду цього закону в Конституційному Суді.

За інформацією ЗМІ, Конституційний Суд мав продовжити розгляд справи про можливе скасування норм Закону «Про очищення влади» 14 червня, але цього не сталося, тому інтрига зберігається. Ймовірно, якісь обставини змусили суддів відкласти оприлюднення рішення. Не виключено, що громадська думка також впливає на суддів. Як зазначила Т. Козаченко, КСУ був готовий скасовувати люстрацію на кожному з попередніх засідань. «Але ми виходили з такими заявами, з такими документами, що вони лякались і все переносили. Вони ще бояться громадського тиску», – зазначила директор департаменту з питань люстрації Міністерства юстиції України.

За її словами, якби не вплив проект їхнього рішення, то люстрацію вже б скасували. При цьому вона наголосила, що зараз люстрація не вигідна вже нікому. Ні старій владі, ні новій. «Дійсно, за півтора року від часу ухвалення Закону “Про очищення влади” “старі” кадри проявили чимало винахідливості, щоб отримати змогу стати “новими”», – зазначила Т. Козаченко.

Проте, після публікації документу щодо можливого скасування люстрації Конституційним Судом на цю тему пролунало досить багато критики на адресу КСУ. Зокрема, Генеральний прокурор України Ю. Луценко заявив, що скасування закону про люстрацію є неприпустимим. «Як керівник ГПУ, де Закон “Про очищення влади” дав найвагоміші результати, вважаю неприпустимим його скасування», – наголосив Ю. Луценко.

За його словами, якщо Конституційний Суд піде проти волі народу України – це стане початком кінця цього складу суддів. У випадку скасування люстраційного закону Ю. Луценко пообіцяв звернутись до депутатів із пропозицією ухвалити новий закон «Про безумовне очищення влади» із розширеною базою тих, хто підлягає перевірці.

Міністр юстиції П. Петренко також заявив, що у разі прийняття такого рішення Конституційним Судом (про скасування норм щодо люстрації), звернеться до народних депутатів з пропозицією негайно схвалити нову редакцію даного закону. «Це дасть можливість зберегти ті результати люстрації, які ми маємо на сьогодні, а також продовжити процес очищення влади», – зазначив міністр.

Подібні заяви обурили членів «Опозиційного блоку», які були ініціаторами подання до КСУ. Вони вважають, що такі заяви є «прямим тиском» на Конституційний Суд і запропонували Ю. Луценку як Генпрокурору оцінити власні слова.

Проте представники влади запевняють, що будуть відстоювати люстраційні закони. Як інформують ЗМІ, Голова Верховної Ради України А. Парубій навіть провів зустріч з деякими представниками КСУ і попросив не йти проти Майдану. Після тієї зустрічі у Верховній Раді актуалізувалося питання про прийняття поправок у люстраційний закон.

У «Народному фронті» (НФ) також обурені планами КС скасувати процес люстрації. «Нинішній склад КС має піти у відставку, а не шантажувати країну перспективою повернення грабіжників і бандитів Януковича», – заявив лідер фракції НФ М. Бурбак.

За його словами, це питання є принциповим для його фракції. «Якщо КСУ таки задумає скасувати відповідний закон, “Народний фронт” одразу ж зареєструє новий законопроект і зробить все, щоб парламент його підтримав», – запевнив М. Бурбак.

Народний депутат від фракції «Самопоміч» голова Комітету ВР з питань запобігання і протидії корупції Є. Соболєв висловився значно радикальніше щодо можливого скасування КСУ деяких положень Закону «Про очищення влади». Він заявив: «Якщо це буде зроблено, нам треба продовжувати вуличну революцію. Як суспільство, ми не маємо права зупинятися, поки у нас будуть посадові особи, які не хочуть виконувати закони, і суд з прокуратурою, що не карає тих, хто не хоче виконувати будь-які закони».

Є. Соболєв переконаний, що люстрація себе не виправдала. «Біда в тому, що люстрація до кінця не пройшла. Безліч ключових людей залишилися на посадах всупереч Закону “Про очищення влади”. Їх зберігає на посадах

Президент, голова СБУ, міністр внутрішніх справ. Проблема також у тому, що люди, яких призначали замість люстрованих, виявилися такими ж. Тобто, замість людей Януковича, ми отримали людей Порошенка, які разом продовжують спільні схеми і справи», – наголосив народний депутат.

Експерти також вважають, якщо КСУ таки прийме рішення скасувати люстрацію, то це стане одним з найболючіших ударів по революції Гідності. Як зазначив політолог В. Небоженко, у випадку скасування люстрації можна буде казати, що це – контрреволюція. І такою вже є діалектика революції та контрреволюції, що останню роблять не її вороги, а учасники революції.

На думку експерта, саме колишні учасники революції очолили контрреволюцію і Україна відступає на рівень 2003 року. Це прямий доказ, що влада хоче використовувати закон для зачистки громадянського суспільства та критики. «Буде закриватися інформація, пов'язана із суддями. Держінститути перетворюються на структури, які живуть тільки для себе. І суди вже стали на шлях самозбереження, самовідтворення. Це – збільшення некерованості країни. Будь-яка дія з боку парламенту чи Президента будуть не критикуватися суспільством, а деформуватися будь-якою структурою. Такі рішення дозволяють розвиватися державним хворобам. Такими рішеннями витирається пам'ять про Майдан та блокується можливість будь-якого державного розвитку», – наголосив В. Небоженко.

Один з лідерів «Автомайдану» О. Гриценко також вважає, що у випадку скасування люстраційного закону виникне велика проблема, адже це, фактично, легалізує реванш і це означатиме, що далі все можна. «Старим кадрам можна повертатися, можна відновлювати старі схеми. Шляхом нехитрих судових маніпуляцій найбільш одіозні постаті, які обкрадали державу, доведуть всім своє “зневажене достоїнство” та своє право обкратити державу», – зазначив активіст.

За його словами, після ухвалення Закону «Про очищення влади» народ повірив у можливість покарання та можливість оновлення. Тепер суспільство отримає сигнал: нічого не змінюється. «Чи будуть протести зараз – не знаю. Але ситуація загостриться й градус невдоволення підвищиться, це точно. Символом нової влади знову стануть держчиновники з невеликою зарплатою, але на “мерседесах”», – підкреслив О. Гриценко.

Звичайно, не варто перебільшувати значення люстрації. Адже процес люстрації триває більше року, а корупція залишається одною з найбільших проблем. Політики і чиновники прилаштувалися до сучасних умов і знаходять шляхи обійти люстраційні закони. Разом з тим процес люстрації сам по собі не створює загроз для належного рівня захисту прав та свобод людини і громадянина. Про це неодноразово говорили представники Ради Європи. Проте, виникає питання про співвідносність люстрації з основними правами людини та доцільність її використання у ситуаціях, коли наявні інші альтернативи.

Хоча люстрацію часто вважають механізмом, необхідним для очищення суспільства, прискорення зміни еліт, захисту національних інтересів України, відсторонення від владних повноважень осіб, які своїми діями нівелювали

засадничі принципи української державності тощо, постійно ігнорується те, що люстрація, на думку представників Ради Європи, ніколи не може бути проведена ідеально. Тобто для захисту демократії і прав людини обирається метод, який за своєю суттю не повністю відповідає тим же правовим та демократичним принципам, на захист яких він спрямований.

Звичайно ймовірність скасування деяких положень Закону «Про очищення влади» є великою, але якщо демократичне суспільство матиме потребу подолати корупцію в Україні, то для цього можна знайти й інші методи. Все буде залежати від влади та громадянського суспільства, яке має тиснути на владу для того, щоб це зробити (*Експерти оцінили перспективи люстрації в Україні* // <http://ua.odfoundation.eu/a/7616,eksperti-ocinili-perspektivi-lyustraciyi-v-ukrayini1>. – 2016. – 29.04; *Розкрита чергова афера з прийняттям закону про люстрацію. Коментар експерта* // http://newsradio.com.ua/2016_03_21/Rozkrita-cherгова-afера-z-prijnjattjam-zakonu-pro-ljustrac-ju-Komentar-eksperta-8491/. – 2016. – 21.03; *Експерти назвали катастрофічні наслідки скасування люстрації* // http://antikor.com.ua/articles/108078-eksperti-nazvali-katastrofichni-naslidki-skasuvannja_ljustratsiji. – 2016. – 11.06; *Як в Україні проходить процес люстрації: оцінка КВУ* // <http://cvu.com.ua/news/yak-v-ukrani-prokhodit-protses-lyustratsi-otsinka-kvu>. – 2016. – 25.05; *Конституційний суд продовжить розгляд люстрації 14 червня* // http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/06/160610_lustration_case_next_session_vs. – 2016. – 10.06; *Егор Соболев: Конституционный Суд собирается отменить закон о люстрации 10 июня* // <http://gordonua.com/news/politics/egor-sobolev-konstitucionnyy-sud-sobiraetsya-otmenit-zakon-o-lyustracii-10-iyunya-135862.html>. – 2016. – 09.06; *Соболев розповів про ймовірність скасування люстрації Конституційним судом* // <http://newsone.ua/uk/sobolyev-rozpoviv-pro-jmovirnist-skasuvannya-lyustraci%D1%97-konstitucijnim-sudom/>. – 2016. – 10.06).

Соціогуманітарний вектор

Ю. Якименко, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Крестный ход УПЦ МП в оценках политиков и экспертов

Дискуссия в украинских СМИ, политикуме и социальных сетях по поводу Крестного хода, организованного УПЦ МП, в очередной раз продемонстрировала глубину общественно-политического кризиса, в котором оказалась страна в результате политических событий последнего времени.

Напомним, «Всеукраинский Крестный ход мира, любви и молитвы за Украину», к участию в котором призвал всех прихожан УПЦ МП

митрополит Онуфрий, 3 июля начался в Донецкой области. Встречный Крестный ход стартовал 9 июля из Почаевской лавры на западе страны. Участники двух крестных ходов планируют встретиться 27 июля в Киеве на Владимирской горке и вместе с предстоятелем УПЦ, архиереями и другими представителями духовенства пройти в главный монастырь Украины – Киево-Печерскую лавру, где 27-28 июля состоятся торжественные богослужения.

Информационный фон этого события свидетельствует, что противоречия между представителями и сторонниками действующей власти, с одной стороны, и их политическими противниками – с другой, – не только не утратили своей остроты, но и грозят новыми эпизодами политической нестабильности.

Наблюдатели вынуждены констатировать, что к элементам разжигания межнациональной розни, которыми продолжают пользоваться в своей пропаганде стороны политического противостояния, теперь добавляются попытки обострения межконфессиональных отношений, что уже в ближайшей перспективе может оказать пагубные последствия на процесс стабилизации общественной ситуации в Украине. При этом, как свидетельствует даже поверхностный анализ заявлений политиков и обозревателей СМИ, о соблюдении правовых и моральных норм в оценке событий, связанных с Крестным ходом, большинство комментаторов не задумывается. Таким образом, даже если мероприятия УПЦ МП пройдут без особенных эксцессов, информационная кампания, сопровождающая их, еще долго будет служить дополнительным источником политической нестабильности в Украине.

Аргументация противников проведения такого мероприятия в целом сводится к положению о том, что Крестный ход – элемент гибридной войны, ведущейся против Украины по инициативе правительства и спецслужб Российской Федерации. При этом подчеркивается, что акция – «рекламный» ход Московского патриархата, стремящегося сохранить в сфере своего влияния часть «церковного электората» Украины.

По мнению советника главы МВД, народного депутата А. Геращенко, озвученному на странице политика в Facebook, Крестный ход организован «кремлевскими стратегами».

«МВД и СБУ делают свое дело. Внимательно мониторят всю ситуацию вокруг так называемого “крестного хода”. Изучаются личности организаторов, источники финансирования и другие сопутствующие детали», – завяляет он.

Также А. Геращенко намекает, что участники шествия, которых удастся идентифицировать, попадут в базу сайта «Миротворец». «Ну да, и “Миротворец” тоже не дремлет», – написал А. Геращенко, уточнив, что все публичные выступления в ходе шествия будут негласно фиксироваться на видео. Учитывая, что деятельность сайта в последнее время была сопряжена с громкими, в том числе международными скандалами, направленными на

его дискредитацию, наблюдатели не исключают, что подобные заявления могут быть использованы для нанесения Украине репутационных потерь.

При этом обращается внимание на высказывания советника главы МВД, о том, что цель Крестного хода – вызвать столкновения между верующими УПЦ МП и праворадикалами. Такие заявления могут рассматриваться, как призыв к последним не способствовать реализации враждебных сценариев, пытаясь помешать проведению мероприятия, что, впрочем, они, тем не менее, стараются делать по пути следования прихожан УПЦ МП, независимо от позиции власти.

Напомним, глава МВД А. Аваков также призвал «радикальные и проукраинские организации немножко остыть», высказав в то же время опасения на счет возможного теракта в Киеве во время Крестного хода.

«У нас есть достаточно сил, решимости и воли, и даже ее слишком много, чтобы эту ситуацию пресечь. Поэтому киевлянам не за что переживать. За что мы переживаем, за то, что когда сюда подъедет большое количество верующих, пожилых людей, женщин и так далее, это будет деструктивными силами использовано для проведения какого-то террористического акта... И именно на это направлены все наши усилия – обеспечить безопасность этого момента», – заявляет А. Аваков.

По словам начальника полиции Киева А. Крищенко, 27 июля, когда участники хода будут в Киеве, к охране правопорядка будут привлечены, кроме полиции Киева, и силы Национальной гвардии. Их общая численность, по сообщению главы Национальной полиции Х. Деканоидзе, составит около 2,5 тыс. человек.

«Ожидаемое количество участников – около 20 тыс. было заявлено представителями УПЦ Московского патриархата, с ними мы тоже проводим работу. Основная масса участников хода, которая пройдет уже по Киеву, будет завезена с территории Украины, паломники, централизованно на автобусах... У нас есть полная информация по лицам, которые есть. Пока там не наблюдается ни десантников, ни людей спортивных. Это женщины, взрослые мужчины», – подчеркивает начальник полиции Киева.

О том, что российское руководство готовит провокации во время Крестного хода в Киеве, заявил и спикер парламента А. Парубий. «Кремль уже приготовил сценарий провокаций на улицах Киева 26 июля», – считает он.

О том, что Крестный ход УПЦ МП несет риск дестабилизации ситуации в Украине, заявляет, в свою очередь, глава СБУ В. Грицак. «Тем силам, которые не желают Украине добра, ...нужен Франц Фердинанд, который служил причиной начала Первой мировой. ...Поэтому я хочу подчеркнуть, что СБУ делает все возможное, чтобы понимать ситуацию, связанную с событиями с Крестным ходом и отслеживает ситуацию по тем группам или структурам, которые заинтересованы в дестабилизации или возможности использования Крестного хода для дестабилизации ситуации в нашем государстве», – заявляет глава СБУ.

С заявлением о возможных провокациях со стороны РФ и «антиукраинских действиях, которые на территории Украины совершает Московский патриархат», выступил, также, уполномоченный Президента Украины по делам крымскотатарского народа М. Джемилев.

«Идти на Киев Крестным ходом, который проводит Московский патриархат, чтобы в столице Украины “молиться за мир” – это по меньшей мере лицемерие и, без сомнения, очередная провокация Кремля. Не Киев начал эту войну – бойню начала и продолжает Москва и ее марионетки в Украине, включая прихвостней в церковных рясах. Если бы это был искренний поход за мир – московские попы должны были его вести в московский Кремль и там молиться за прекращение войны», – заявляет представитель ВО «Свобода» А. Ильенко, подчеркивая, что во время шествия его участники используют «антиукраинскую символику», в частности, георгиевские ленты, портреты российского императора Николая II.

«Это все напоминает картину Донбасса весной 2014 года, когда начинались акции сепаратистов, когда под похожими лозунгами и с такой же символикой выходили люди, которые впоследствии блокировали украинские военные колонны, становились ячейкой, что эволюционировала в вооруженные отряды сепаратистов, наемников и российских оккупантов. Известны и факты ведения в Украине представителями Московского патриархата откровенной антиукраинской пропаганды, сотрудничества с боевиками на оккупированных территориях», – подчеркивает политик.

Такая точка зрения распространена и в экспертном и журналистском сообществе, она активно тиражируется многими украинскими СМИ.

Так, как пишет газета «День» в материале «Крестный ход: верой едины?», луганчане и дончане «раньше были очевидцами таких псевдоправославных флешмобов с кучкой сектантов, которые носили портреты царя Николая Второго, Сталина и транспаранты “Хватит кормить Евросодом” во время активной фазы боевых действий ... Это были не просто православные мероприятия, как кажется, а элементы имперской политики по насаждению яда “русского мира”, который в итоге стал фоном для вербовки в “ополчение”, вылился в бросание металлолома на рельсы, чтобы остановить силы ВСУ, мифы о “бандеровцах”, захват зданий госучреждений, а в дальнейшем – и в масштабную войну, в которой погибло уже более десяти тысяч украинцев», – подчеркивает издание.

Политолог В. Фесенко отмечает, что целью проведения Крестного хода является дестабилизация ситуации в Украине. Эксперт не исключает провокаций в ходе мероприятия, поэтому по его убеждению, правоохранители должны предупредить использование провокационных символов, что может вызвать негативную реакцию, которая может быть использована Москвой в своих целях.

«На первый взгляд, крестные ходы православных с призывами к миру не должны провоцировать конфликт. Но на практике все с точностью как раз наоборот! Данные две акции провоцируют конфликт в Украине. Поэтому я согласен со многими теми, кто уже называют организаторов данных

“крестных ходов”. Организаторы, скажем так, скоординированы и согласованы с ФСБ и имеют непосредственное отношение к спецслужбам РФ», – сказал он. На вопрос, почему в таком случае украинские спецслужбы не пресекают этих мероприятий, политолог отвечает: «Потому что Украина – демократическая страна, во-первых. Во-вторых, если бы было решение о запрете таких крестных ходов на Киев, то это вызвало бы скандал, как раз нужный самой России. Это бы изначально обострило ситуацию. Что же теперь делать? Во-первых, следить и не допустить, чтобы во время этих акций использовались “однозначные” для украинцев “символы” за эти два года: георгиевские ленточки, портреты Сталина и так далее, – все то, что рассматривается как непосредственное проявление провокации. Поэтому необходимо работать с организаторами акции, теми, кто ведет людей на Киев, чтобы такие символы не использовали во время данных крестных ходов»

В. Фесенко прогнозирует, что «если же все-таки количество конфликтных эпизодов будет нарастать, то это будет провоцировать конфликты. Тогда правоохранные органы будут вынуждены реагировать, чтобы не допустить эскалации».

Политолог Т. Березовец на своей странице в Facebook также заявляет, что руководство РФ бросило основные силы на политическую дестабилизацию ситуации в Украине. «Становится горячее. Оппоблок в открытую проводит в Одессе встречи с польской партией Zmiana, лидер которой Матеуш Пискорский сидит в Польше как русский шпион. Кремль не скрывает, что не может победить Украину на Донбассе, потому бросил основные силы на политическую дестабилизацию», – пишет политолог, выражая уверенность, что перед противниками власти стоит задача до осени создать в Украине «новые горячие точки». «И как в 2014 году, этому плану должны помешать украинские патриоты», – считает Т. Березовец.

О том, что патриоты уже стараются препятствовать акции УПЦ МП, свидетельствуют заявления ее пресс-службы, а также сообщения СМИ, освещающих мероприятие.

«Молодые люди в камуфляжной форме из “Правого сектора”... совершили провокацию во время крестного хода верующих УПЦ, проходящих путь из Святогорска в Киев в рамках Всеукраинского хода мира», – сообщила недавно пресс-служба УПЦ МП. Отмечается, что активисты, среди которых, по данным церкви, присутствовали, в частности, представители полка «Азов», на границе Харьковской и Полтавской областей начали идти параллельной колонной с паломниками, выкрикивая при этом оскорбительные лозунги и брань, а также «запугивали верующих». Как подчеркнули в УПЦ МП, «верующие на провокацию не отвечали».

СМИ сообщили также, что около полусотни общественных активистов, участников АТО и представителей «Правого сектора» 18 июля в течение получаса перекрывали отрезок трассы Житомир-Черновцы, чтобы не допустить прохождения Крестного хода УПЦ МП вдоль центральных улиц Житомира. Как заявил один из организаторов пикета О. Черняхович, целью

активистов было не допустить прохождения хода по улице Чудновской и по проспекту Мира, где дислоцируется 95-я Житомирская отдельная аэромобильная бригада. Сообщается, что маршрут колонны пришлось изменить.

Обозреватели прогнозируют, что количество подобных эпизодов будет возрастать.

В то же время наблюдатели из числа противников сегодняшней политики украинской власти используют такие эпизоды для иллюстрации тезиса о заинтересованности в эскалации гражданского противостояния представителей так называемой «партии войны».

Активное участие в этой полемике, как и в самом мероприятии, принимают представители пророссийски настроенной оппозиции.

Так, с требованием к правоохранительным органам защитить участников Крестного хода от возможных провокаций выступил «Оппозиционный блок». Как подчеркивает народный депутат А. Вилкул, заявления некоторых чиновников о том, что участники Крестного хода имеют оружие – не соответствуют действительности.

«Паломники идут под дождем, паломники идут в жару, преодолевая себя, преодолевая все трудности, идут, молясь за мир. Единственное оружие православных верующих – это молитва. В Крестной ходе вообще нет политики, никакой политики нет», – заверяет он.

Власть «сознательно раскручивает маховик войны, нетерпимости и ненависти в и без того наэлектризованном украинском обществе», – со своей стороны не преминул выступить с упреком представитель «Оппозиционного блока» депутат ВР В. Новинский.

«Сегодня в Украине по инициативе Блаженнейшего Митрополита Онуфрия осуществляется беспрецедентная духовная акция – Крестный ход православных верующих,.. – чтобы продемонстрировать всеобщую позицию и совместно воззвать к Господу о прекращении войны и братоубийства, о возвращении спокойствия и стабильности на нашу землю», – отмечает В. Новинский на своей странице в Facebook.

Политик заявляет, что поддерживает инициативу УПЦ, которая «единственная демонстрирует истинное единение Запада и Востока страны». По его словам, «никаких насильственных акций, никакого применения силы или призывов к свержению существующего режима не будет – эта акция мирная по своей сути, и она направлена на то, чтобы показать стремление к миру...».

Тем не менее, подчеркивает он, «вокруг Крестного хода умышленно нагнетается информационная истерия». «В социальных сетях и СМИ появляются провокационные заявления о политическом характере Крестного хода. Верующих пытаются представить вражескими агентами, угрожают расправиться с участниками акции силовыми методами, пугают возможными беспорядками и насилием», – заявляет В. Новинский, и указывает, что апофеозом этой кампании стало заявление Председателя ВР А. Парубия, который «открыто призвал осуществить репрессии против граждан,

поддержавших мирную неполитическую инициативу Украинской Православной Церкви. Реплика спикера была приправлена откровенной ложью о мифических “казаках и сторонниках русского мира с георгиевскими лентами”, якобы сопровождающих прихожан в их ходе. Данное заявление, озвученное главой высшего законодательного государственного органа, является очередным доказательством того, что нынешние власть имущие без зазрения совести топчут Закон Украины о свободе совести, считают для себя нормой клеветать и дискриминировать граждан нашей страны в зависимости от их религиозной позиции», говорит депутат. «Еще более циничной выглядела апелляция г-на Парубия к правоохранительным органам на фоне того, что, начиная с конца 2014 года и до сих пор ни правоохранительная система, ни власть как таковая не только не дали ни одного вразумительного ответа по фактам рейдерских атак на храмы, принадлежащие канонической Украинской Православной Церкви, но и во многом выступили застрельщиками и пропагандистами этих противоправных действий».

«Потакая радикальным настроениям, власть продолжает закрывать глаза на разжигание в Украине межконфессиональной вражды, а уголовные дела спускаются на тормозах», – заявляет В. Новинский. По его мнению, это свидетельствует о том, что «партия войны» заинтересована в сохранении существующего положения вещей.

Депутат заявил также, что, по его мнению, А. Парубий «не достоин занимать высокую должность главы Верховной Рады – органа, который призван представлять интересы всех граждан страны». Он сообщил, что фракция «Оппозиционного блока» инициирует создание специальной комиссии парламента, которая даст оценку высказываниям спикера парламента на предмет наличия в них фактов разжигания межконфессиональной, межэтнической и межрегиональной розни. Кроме того, уже в ближайшее время депутаты от «Оппозиционного блока» намерены начать сбор подписей за его отставку

О заявлениях спикера высказался и глава информационного центра УПЦ МП епископ Климент, который заявил, что слова А. Парубия «абсолютно соответствуют всем тем статьям уголовного кодекса Украины, который дает возможность пресекать все попытки разжигания межконфессиональной розни».

«Я думаю, что официальная реакция должна быть не просто как знак того, что УПЦ не соглашается и осуждает подобные заявления украинских политиков, но у нас в Украине есть специальные службы и органы, которые призваны отслеживать подобные заявления тех политиков, которые разжигают межконфессиональную вражду, которые своей деятельностью пытаются усилить очаг тех противоречий, которые сегодня существуют в нашем государстве. ...Специальные службы и органы должны исследовать заявления Парубия. И я думаю, что его заявления на сегодня абсолютно соответствуют всем тем статьям уголовного кодекса Украины, который дает возможность пресекать все попытки разжигания межконфессиональной

розни и дискриминацию граждан Украины по их религиозным убеждениям», – заявил Климент.

Руководитель аналитического центра «Третий сектор», политолог А. Золотарев, комментируя распространение негативной реакции части украинского общества по отношению к Крестному ходу, отмечает: «Это игра украинской “партии войны”. ... Украинский политикум достаточно обширен, но можно четко выделить те группы, особенно близкие власти, которые работают на создание конфликтов. Это позволяет им снимать политические и прочие дивиденды. Информационное поле последних 2-х месяцев фиксирует четкое нагнетание конфронтации с единственной канонической православной структурой в стране – с УПЦ. Все эти “вбросы” в информационное поле о том, что Крестный ход – это “рука Кремля”, “происки ФСБ” и т.д. – это все ведь не на пустом месте возникло». «Дело не в Крестном ходе как таковом, а в сознательно нагнетаемой атмосфере ненависти, – заявляет эксперт. – Призывы “убивать московских попов” и дискуссия о том, как лучше это делать – это как можно оценить? Социальные сети уже давно превратились в инструмент массового влияния. То, что там подобное появляется, неслучайно. К сожалению, платить по счетам придется всем, вне зависимости от того, в какой кто партии состоит и каких идеологических взглядов придерживается. Религиозное противостояние вбивает жесткий клин в общество, и последствия для Украины могут быть очень плачевными», – считает он.

По мнению эксперта, более правильной позицией власти по отношению к проводящимся УПЦ МП мероприятиям было бы строгое соблюдение законов.

«Участники Крестного хода не нарушают закон, и претензий к ним быть не может, – считает А. Золотарев. – Если у нас в стране разрешают ЛГБТ-марши, то почему же тогда не гарантировать конституционные права и остальных граждан? Замечу, что украинские крайние правые всегда работают на усиление того, с чем на словах борются. Поэтому момент нагнетания истерии может обернуться вполне реальными эксцессами. Украина от этого точно не выиграет». Примечательным, однако, является использование экспертом обкатанного кремлевскими политтехнологами «прецедентного» подхода и упоминание в этом контексте именно марша ЛГБТ. Как известно российская пропаганда активно эксплуатирует тематику ЛГБТ для дискредитации идеи евроинтеграции. Финальная точка в виде расшатывающих ситуацию праворадикалов (вспомним «Правый сектор», «отправляющий поезда с десантом в Крым и на Донбасс») довершает излюбленный российскими политтехнологами конструкт, в котором православие с созидательной смысловой нагрузкой противостоит деструктивным нетрадиционным меньшинствам и радикальным элементам.

А. Золотареву вторит политический эксперт П. Карназыцкий, по словам которого нападки на Крестный ход следует считать сопротивлением «персонажей из “партии войны”». «Сегодня “партия войны” не придумала ничего лучшего, как объявить о новом “вторжении” Российской Федерации в

дела Украины. Сегодня объектом нападков стал всеукраинский Крестный ход, который проводит православная церковь», – отмечает политолог. Он подчеркнул, что эти нападки совершают «эксперты, которые сделали карьеру на пустых обещаниях, которые они никогда не исполняют». Предчувствуя свой «уход в небытие» в том случае, если мирный процесс будет развиваться, такие эксперты «используют любой предлог для того, чтобы привлечь к себе внимание, оказаться в заголовках». «Поэтому такие эксперты делают довольно странные заявления» – от призывов просто распинать участников Крестного хода до утверждения бывшего редактора уважаемой газеты о том, что там чуть ли не танки под рясами батюшек... Это, конечно, абсурдные заявления, но... они сегодня популярны», – считает эксперт. «Это действительно мирная инициатива, это желание граждан показать, что Украина хочет мира, что страна устала от войны», – заявляет он.

Подобные заявления, равно как и сама акция, могут рассматриваться в качестве инструмента по «принуждению к миру» Украины, практически откровенная агрессия в отношении которой желаемого результата не принесла. Минский процесс, призванный очертить пути выхода из российско-украинского противостояния на Донбассе, забуксовал, поскольку используется его основными участниками с разными целями. Для России он служит решению задачи по установлению прямого диалога Киева и представителей неподконтрольных территорий как якобы необходимого инструмента мирного урегулирования конфликта, для Украины – минимизации человеческих потерь и затягивания времени действия антироссийских санкций. Учитывая это, очевидным становится поиск Россией дополнительных рычагов воздействия на украинскую власть, способных изменить позицию последней в отношении Минска и быть «сговорчивее» как в вопросе выборов на неподконтрольных Украине территориях, так и в отношении внесения в Конституцию изменений в части децентрализации. Одним из таких рычагов является общественное мнение.

При этом следует принимать во внимание, что несмотря на то, что организаторы крестного хода декларируют мирные цели, многие наблюдатели считают, что это мероприятие, учитывая сложнейшие политические условия в которых оно проходит, вряд ли достигнет желаемых целей. Тем более, что, как отмечается в материалах СМИ, многие участники политического процесса, как из провластного лагеря, так и представители оппозиции, не заинтересованы в преодолении политического кризиса в стране.

Перспективы украинского АПК в новом маркетинговом году *(оценки и прогнозы экспертов отрасли)*

Украинский агросектор, в последние несколько лет сумевший закрепить за собой статус главного двигателя экономики страны, понемногу сдает позиции. Цены на зерновые в мире за последнее время значительно снизились из-за рекордных урожаев и экспортные рекорды в этих условиях, вместе с нарастающими кризисными тенденциями, не особо радуют.

Одним из наиболее ярких примеров кризисной ситуации в отрасли являются участившиеся случаи попыток передела собственности в отрасли. В начале июня транснациональная компания Bunge заявила о рейдерском захвате двух своих элеваторов в Винницкой области (в Тростянце и Демковке). Как заявлял директор юридического департамента компании О. Бигдан, рейдеры провели параллельную регистрацию бизнеса, оформив его на посторонних собственников. Проблему тогда удалось решить – в дело вмешался лично глава Минюста П. Петренко. Но руководство Bunge серьезно встревожено данной тенденцией и опасается повторных рейдерских атак.

Ровно месяц спустя – 5 июля – о попытке захвата своего имущества заявили в агрохолдинге «Мрия». Речь идет об АТП в Тернопольской обл. (Хоросткове). Как подозревают в компании, контроль над предприятием попытался вернуть бывший владелец «Мрии» И. Гута, лишившийся этого аграрного актива после громкого банкротства в 2014 г. Рейдеры предъявили договоры купли-продажи АТП между некими фирмами «Буд М» и «Глобал Фид» на сумму 7,6 млн грн.

Сама «Мрия», перешедшая под контроль кредиторов, все еще в долгах и сейчас ведет переговоры о снижении долговой загрузки с 1,3 млрд дол. до 300 млн дол. (остальную часть предлагается конвертировать в капитал).

Передел аграрного бизнеса происходит и в рамках закона. Самая свежая сделка – покупка владельцем «Эпицентров» и внефракционным депутатом А. Герегой контрольного пакета акций «Винницкой аграрно-промышленной группы» (земельный банк – около 50 тыс. земли в Винницкой и Хмельницкой области). И, судя по всему, это далеко не последнее приобретение на агрорынке.

«Период слияний и поглощений, как правило, активизируется либо под давлением негативных факторов (отсутствие доступа к капиталу, повышенные процентные ставки, подающие цены на продукцию), либо на волне позитивных изменений в отрасли (открытие доступа на биржи, улучшение фискальной политики и политики дотаций, рост цен на продукцию, повышение интереса к сельхоз направлению)», – заявил заместитель генерального директора по стратегии и развитию группы

компаний «УкрАгроКом» и «Гермес-Трејдинг» В. Винярский.

Однако украинский аграрный сектор более привлекательным для бизнеса не стал, а активность инвесторов носит весьма условный характер. Крупные иностранные аграрные компании, которые могли бы потратиться на внедрение новых технологий и вывести отрасль на новый уровень развития к нам не спешат. «Пока в стране война, говорить о больших инвестициях со стороны новых инвесторов преждевременно», – говорит аналитик консалтинговой компании ААА М. Колесник.

По данным Госстата, откровенно убыточными в прошлом году оказалось около 12 % аграрных предприятий. Их общие убытки составили 25,26 млрд грн. При этом, как заявляют в Украинской аграрной конфедерации (УАК), отрасль отличилась наибольшим количеством предприятий среди всех других сфер украинской экономики, которым удалось получить прибыль – 88,4 %. Они вышли в плюс на 128,43 млрд грн.

Самым прибыльным стало выращивание подсолнечника – рентабельность этого бизнеса составила 80,5 %. На втором месте – производство яиц с рентабельностью 60,9 %, овощеводство (47,5 %) и зерна (41,1 %). Доходными, по итогам прошлого года, были также сахарная свекла (28,2 %), картофель (24,2 %), свинина (12,7 %), молоко (12,6 %).

В списке убыточных – нишевые сегменты производства мяса овец и коз (-29,6 %), КРС (-17,9 %), птицеводство (-6,1 %). Но даже по ним у экспертов есть хорошие новости: «минус» оказался самым маленьким с 1994 г., заявляют в УАК.

Однако такие успехи являются довольно обманчивыми при понимании того, что аграрии вложились в посевную, закупку удобрений, молодняка, кормов и т. д. еще по старому курсу гривни, а продать произведенную продукцию смогли уже по новому. На самом деле подобные «сверхзаработки», как показывает практика, быстро съедаются следующей посевной или закупкой кормов на новый сезон.

Особенных проблем многим аграриям может добавить обещанная отмена спецрежима НДС (налог оседает на отдельном счете и его можно тратить на развитие предприятия). Правда, новый министр агрополитики Т. Кутовой обещает также, что, если спецрежим НДС и заберут, то фермерам дадут взамен «что-то другое». В частности, профильное министерство, якобы, уже разрабатывает программу поддержки села. Впрочем, аграрии говорят, что до сих пор не состоялось ни одного обещанного заседания рабочей группы профильных аграрных ассоциаций и представителей правительства, которая должна была предложить механизмы компенсации убытков, связанных с отменой спецрежима НДС.

На этом фоне второй год подряд Украина ставит рекорд по объему экспорта зерновых. В минувшем маркетинговом году (МГ), с июля 2015 г. по июнь 2016 г., страна поставила на внешние рынки около 39 млн т зерновых. Это почти на 4 млн т больше прошлогоднего – также рекордного показателя в 34,8 млн т. Из общего объема экспорта на пшеницу пришлось 16,35 млн т, кукурузу – 16,97 млн т, ячмень – 4,32 млн т, другие зерновые – 0,23 млн т.

В 2015 г. урожай зерновых в Украине составил 59,96 млн т, что на 3,9 млн т или на 6,1 % меньше, чем годом ранее.

Среди основных факторов, которые определяли конъюнктуру в 2015/2016 маркетинговом году, опрошенные профильные эксперты выделяют следующие:

- критически-низкие мировые цены на зерно;
- налоговые пертурбации в части спецрежима НДС;
- увеличение нормативной стоимости земли и как следствие – ее аренды.

«Из негативных моментов сезона – сохранение низких цен на нашу продукцию на международных рынках, а из позитивных – Украина продолжила поставлять продукцию в Китай. Это перспективно очень интересный рынок, на перспективу 4-5 лет Китай может наращивать объемы импорта», – говорит И. Петрашко, заместитель генерального директора холдинга Ukrlandfarming.

Низкие цены на масличные на мировом рынке были обусловлены высоким предложением этих культур, однако в первую очередь – удешевлением нефти.

«Так или иначе, все масличные через растительные масла привязаны к нефтяному рынку. Снижение стоимости нефти потянуло вниз и цены в АПК. В первую очередь дешевело пальмовое масло, которое тащило за собой и все остальные: соевое, подсолнечное», – говорит Я. Левицкий, специалист аналитической компании «ПроАгро».

Отметим, что с начала года цены на нефть начали постепенно расти, что в итоге должно привести к росту цен на масличные культуры.

На зерновом рынке низкие цены сформировались из-за рекордных урожаев последних трех сезонов в основных странах-поставщиках. «Именно увеличение переходящих остатков, большое количество нереализованного зерна, которое переходит из прошлого сезона в следующий, обуславливало низкие закупочные цены», – заявил Я. Левицкий.

«Зерновая продукция очень зависит от глобального тренда и объемов производства в других странах. Тренд пошел на понижение – это связано с падением общеэкономической конъюнктуры в мире, с замедлением темпов роста Китая, с разрушением экономик стран Ближнего Востока и не с таким быстрым ростом ЕС, как ожидалось», – перечисляет факторы И. Петрашко.

Основные покупатели украинского зерна в минувшем сезоне – Евросоюз, Средняя и Южная Азия, арабский регион. Этот перечень стабилен на протяжении многих лет, единственное изменение в нем – появление Китая, который еще три года назад вообще не фигурировал в списке импортеров украинской агропродукции. «Глобально мы стали меньше экспортировать зерна в Египет и Северную Африку, а больше в страны Южной Азии и Тихоокеанского региона», – констатирует Я. Левицкий.

У части основных игроков – экспортеров зерна из Украины в большей мере сохранился статус-кво с небольшим усилением роли транснациональных компаний. «Основная тройка-пятерка экспортеров стабильна. В ней есть две наших основных отечественных компании

Государственная продовольственная зерновая корпорация и «Нибулон», – говорит Я. Левицкий.

Аналитик также обращает внимание, что транснациональные компании, в отличие от большинства отечественных игроков, активно инвестируют в развитие. Как правило – в объекты аграрной инфраструктуры. «Очевидно, у них увеличилась пропускная способность, но из-за того, что произошло общее увеличение производства и экспорта зерна, мне трудно сказать, увеличилась ли их доля. Но то, что увеличилось в количественном отношении – безусловно», – заявил Я. Левицкий.

В будущем этот тренд будет усиливаться. К примеру, «Bunge Украина», которая в минувшем сезоне экспортировала 4,1 млн т зерновых, масличных культур и подсолнечного масла планирует в будущем сезоне увеличить экспорт на 22 % – до 5 млн т, за счет открывшегося 15 июня производственно-перевалочного комплекса в Николаевском морском порту.

«Транснациональные компании не имеют доступа к производству, они трейдеры. А сила трейдера всегда в инфраструктуре. Поскольку Украина очень важна для внешней торговли аграрной продукцией, занимаем 2-3 места в мире, очевидно, что все мировые игроки присутствуют», – говорит И. Петрашко.

Он прогнозирует, что конкуренция со стороны транснациональных компаний будет усиливаться. «Нам необходимо думать о создании таких корпораций у себя, развивать инфраструктуру, чтобы мы не стали заложниками 4 мировых монополистов, которые контролируют существенную долю международной торговли зерновыми. Это будет негативно влиять на прибыльность всех остальных», – говорит И. Петрашко.

Показательными в этом контексте являются данные Администрации морских портов Украины (АМПУ) о перевалке зерна в морских портах Украины. Согласно статистике АМПУ объем перевалки зерна в первом полугодии вырос до 16,2 млн т или на 6,8 %, если сравнивать с показателями аналогичного периода 2015 г. Причем, в общем объеме обработанных грузов в морпортах доля зерна составляет 25,6 %.

Государственным стивидорным компаниям на причалах АМПУ удалось обработать 863 тыс. т. Следовательно, почти 95 % перевалки всего зерна в морпортах, или 15,3 млн т, приходится на долю частных компаний.

В целом же «грузооборот морских портов Украины в январе-июне 2016 г. согласно данным АМПУ сократился по сравнению с аналогичным периодом прошлого года на 11,4 % – до 63,2 млн т. Переработка экспортных грузов в январе-июне сократилась на 1,3 % – 48,5 млн т. Перевалка импортных грузов снизилась на 13,5 % – до 8,064 млн т. Переработка транзитных грузов упала на 48,9 % – до 5 млн т. Перевалка каботажных грузов составила 1,5 млн т. Переработка контейнеров в январе-июне выросла на 20,8 % – до 290,9 тыс. TEU», – говорится в сообщении АМПУ.

На перевозках зерновых старался заработать и наземный монополист – «Укрзалізниця». За год средняя стоимость перевозки 1 т зерна в Украине выросла почти на 15 %. По информации «Укрзалізниця», на конец июня

2016 г. средняя стоимость перевозки 1 т зерна в экспортном направлении в инвентарном зерновозе составляет 210,28 грн без учета НДС по сравнению с 182,88 грн в прошлом году.

Согласно сообщению, стоимость перевозки 1 т зерна в собственном вагоне-зерновозе составляет 187,5 грн против 163,05 грн в прошлом году. При этом отмечается также увеличение среднего расстояния перевозки зерновых на экспорт – 631 км против 611 км в прошлом году.

«В структуре затрат, связанных с транспортировкой зерновых грузов на участке поле-порт, доля транспортных расходов на перевозку ж/д транспортом составляет 24,72 %, а с учетом дополнительных услуг – всего 5,14 %. По сравнению со стоимостью перевозок в соседних странах, уровень ж/д тарифов в Украине ниже, чем в России (на 45-48 %) и Беларуси (на 5 %)», – отмечает «Укрзализныця».

Урожай-2016, скорее всего, будет меньшим прошлогоднего. Сказалась неудачная осенняя посевная (из-за недостатка финансирования и неблагоприятных климатических условий засеяли не все площади, а часть всходов вошла в зиму в ослабленном состоянии) и остродефицитная весенняя кампания (многие хозяйства не могли купить подорожавшие удобрения, топливо и пр.).

Прогнозы относительно перспектив урожая и урожайности от представителей власти, украинских и зарубежных экспертов существенно разнятся.

По данным Минагропрода, площади под озимой пшеницей в 2016-м по сравнению с прошлым годом официально сократились на 12 % (с 6,629 млн га до 5,837 млн га). При этом часть посевов, что были задекларированы, у многих пересевалась другими культурами – соответственно площади смогли сократиться до 15 %. Эти же данные указывают, что средняя урожайность пшеницы по стране ожидается на уровне 4,27 т/га. Всего же в 2016 г., согласно прогнозу, ожидается 22,5-23 млн т озимой пшеницы по всей стране. С подобными цифрами в начале текущего года выступали эксперты аграрного ведомства в правительстве, и аналитики рынка зерновых. Другой вопрос – какого качества будет пшеница урожая-2016.

Глава Национального банка Украины В. Гонтарева заявила о том, что урожай зерновых культур по итогам т.г. благодаря благоприятным погодным условиям может составить 60-61 млн т. «Среди факторов, поддерживающих сдержанную ценовую динамику, – улучшение перспектив урожая зерновых благодаря благоприятным погодным условиям. В частности, в нашем апрельском макроэкономическом прогнозе мы допускали урожай зерновых на уровне 58 млн т. Сейчас прогнозы этого показателя среди опрошенных экспертов повысились до 60 или даже 61 млн т», – сказала В. Гонтарева.

По ее словам, также были пересмотрены в сторону повышения прогнозы по урожаю подсолнечника, сахарной свеклы и других сельскохозяйственных культур. «Это не только будет содействовать формированию более низких цен на продовольственные товары на внутреннем рынке, но и улучшит перспективы внешней торговли и валютного рынка», – добавила

руководитель НБУ.

С другой стороны, в недавнем аналитическом обзоре французской компании «Агрител» отмечается, что в Черноморском регионе уборка урожая продвигается в хорошем темпе. Урожайность по-прежнему удовлетворительная, но все больше опасений появляется относительно качества урожая 2016 года.

Операторы рынка говорят, что в Украине большинство убранных объемов составляет фуражная пшеница. Может остаться только 30 % мукомольной пшеницы. Предельный вес пшеницы часто разочаровывает, и недавние дожди на юге страны смогли снизить уровень клейковины.

В центральной части Украины трейдеры все еще в ожидании результатов уборки пшеницы, надеясь на лучшее качество.

«В 2015 году у нас была историческая осенняя засуха в период сева озимых культур, – напоминает начальник отдела агрометеорологии Украинского гидрометеорологического центра Т. Адаменко. – На территории Полтавской, Харьковской, Днепропетровской областей это были катастрофические условия, там дождей не было до конца ноября, там пришлось сеять в сухую почву».

«Много производителей в Украине, учитывая отмену спецрежимов по НДС, уменьшили площади посевов», – указывает еще один фактор снижения урожая И. Петрашко.

По словам Т. Адаменко, относительно выровнять ситуацию удалось благодаря благоприятным условиям зимой и раннему возобновлению вегетации. В итоге, даже самые засушливые осенью области получили удовлетворительный урожай озимых. «Он не будет рекордным, но будет выше среднего. Все благодаря дождям», – говорит она.

В части ранних зерновых культур погодные условия, по ее словам, близки к оптимуму. Открытым остается вопрос по поздним культурам. В частности – кукурузе и подсолнечнику. Эти культуры имеют длительный период вегетации, и попадают в большую зависимость от погоды в ближайшие два месяца. «Пока еще влага в почве есть, посевы будут держаться хорошо. Как только влага исчезнет, урожай может быть сбит. Но на данный момент предпосылки очень хорошие», – заявила Т. Адаменко.

По Я. Левицкого, в нынешнем сезоне Украина соберет до 60 млн т урожая. «Мы ожидаем большую урожайность чем в прошлом году, практически по всем зерновым и масличным культурам. Согласно нашим прогнозам, урожай в Украине составит до 60 млн т. Такой объем обусловлен сокращением озимых посевов из-за засушливой осени в прошлом году», – сказал эксперт.

По словам Я. Левицкого, погодные условия этой весной двояко повлияли на аграриев, есть минусы: сдвинулись сроки уборки ранних зерновых культур – пшеницы и ячменя, а также местами из-за затяжных дождей произошло полегание ячменя. «Весна была очень влажной, в некоторых местах выпало до трех норм осадков. Это одна из немногих весен, когда не было почвенной засухи, наблюдалась даже некоторая

переувлажненность, которая способствовала более дружественным всходам, росту растений, сократилось количество посевов, которые не взошли или были слабыми. Большое количество всходов были в хорошем состоянии, состояние озимых улучшилось. Касательно минусов: встречалось полегание ячменя, но это было довольно локальным явлением и только на тех территориях, где прошли проливные дожди. В этом году влияние весны было довольно двояким, но плюсов было гораздо больше», – сказал эксперт.

По мнению эксперта, урожай в этом году будет меньше, чем в прошлом году, но урожайность будет выше. «Зерна в этом году соберем меньше, а масличных – больше. Подсолнечник – на уровне 11 млн т, сои соберем где-то на 200 тыс. т больше, чем в прошлом году», – заявил он.

«По пшенице уже сейчас мы наблюдаем падающий тренд из-за высокого уровня мировых запасов и достаточного предложения. Думаю, такая тенденция сохранится на ближайшие 3-4 месяца. В дальнейшем на ситуацию будет оказывать большее влияние погода в южном полушарии. По кукурузе и сое цены пока растут из-за высокого спроса, проблем с урожаем в Аргентине и Бразилии, а также жаркой сухой погоды в США», – говорит М. Колесник.

Общий зерновой вал в Украине в этом году составит порядка 61 млн т, а на экспорт Украина сможет отправить 35,5 млн, что на 2,5 млн меньше, чем в прошлом сезоне. «Это порядка 6-6,5 млрд долл. в зависимости от мировых цен», – уточнила эксперт.

Некоторые эксперты опасаются, что вырастет доля фуража и уменьшится – продовольственного зерна. «Достичь содержания 12,5 % по протеину будет сложно», – поясняет заместитель генерального директора по стратегии и развитию группы компаний «УкрАгроКом» и «Гермес-Трейдинг» В. Винярский. А это значит, что на хлеб стране может и не хватить, особенно с учетом амбициозных планов экспортеров, которые намерены продать на внешние рынки не менее 10-11 млн т пшеницы.

Урожайность пшеницы по сравнению с 2015 г. в текущем сезоне вырастет более, чем на 20 %. К подобному выводу после общения с украинскими агрономами и экспертами пшеничного рынка пришла команда АгроЭкспедиции «Пшеница-2016».

Согласно данным Минагропрода, средняя урожайность пшеницы по стране ожидается на уровне 4,27 т/га. Однако команда агроэкспедиторов уверена, что нужно сделать еще поправку на благоприятную для выращивания пшеницы погоду мая-июня текущего года. Их прогноз урожайности озимой пшеницы – 5,12 т/га. Так, в Украине может быть собрано 22,5-23 млн т озимой пшеницы.

Также, согласно прогнозам команды АгроЭкспедиции «Пшеница-2016», 60-70 % от общего урожая составит фуражная пшеница. Это агроэкспедиторы связывают с высоким количеством осадков во время всего вегетационного периода. Аграриям приходится заглядывать в прогнозы Гидрометцентра, ведь дожди к началу уборки пшеницы крайне нежелательны. Иначе аграриев ждет урожай зерна с высокой влажностью.

Следовательно, затраты на первичную обработку пшеницы существенно возрастут.

Высокая урожайность фуража станет причиной падения цен на пшеницу. При этом продовольственное зерно будет весьма востребованным. А еще свою роль здесь сыграет и то, что с июля НДС никому возмещаться не будет. Во всяком случае, к этому приведут проверки ТОП-20 крупнейших получателей НДС из числа аграриев, о чем активно сегодня говорит агрорынок. Естественно, во время таких проверок о возмещении НДС и речи быть не может. Само собой, трейдеры не преминут этой ситуацией воспользоваться, дисконтируя налог в цене, а значит, занижая закупочные цены.

Мировое производство зерновых также будет высоким, что означает перспективу низких цен. «С маркетинговой точки зрения 2016/2017 маркетинговый год будет очень похож на завершающийся. Опять будет сезон низких цен, однако мы предполагаем, что продовольственное зерно станет немного дороже благодаря стабильному спросу. Но, это снова будет тяжелый маркетинговый год», – заявил Я. Левицкий.

Факторы роста цен в среднесрочной перспективе – рост мирового населения (на 600 миллионов каждые 8-10 лет), а также риски деградации земель в странах Африки и Китая. Они могут привести к резкому падению производства в этих регионах, независимо от погодных условий.

«Поэтому десятилетний тренд есть позитивный, но в краткосрочной перспективе мы останемся заложниками низких цен», – говорит И. Петрашко.

На макроуровне агро-промышленный комплекс в минувшем сезоне сыграл роль драйвера в поддержке отечественной экономики, затормозив падение ВВП, а в этом году ситуация может поменяться. Аграрии не смогут больше претендовать на статус «донора бюджета».

«В первом квартале показатели аграрного сектора шли крайне пессимистичные, падение больше, чем на 5 % по состоянию на первый квартал этого года, – говорит О. Устенко, исполнительный директор Международного фонда Блейзера. – В то же время, некоторые сектора показали рост и увеличение было, в первую очередь, по промышленности».

По его мнению, основная причина снижения макропоказателей в АПК связана с частичным снижением конкурентоспособности украинских товаров из-за отмены налоговых льгот по НДС на фоне высокого уровня дотаций в странах-конкурентах.

Подводя итоги, отметим, что в краткосрочной перспективе надеяться на восстановление экспорта продукции машиностроения и других сфер промышленности не приходится, и потому стагнация в АПК и связанное с этим сокращение валютной выручки будет создавать дополнительное давление на экономику.

С одной стороны, у профильных чиновников всегда есть способ закрыть зерно внутри страны – можно вернуться хотя бы к уже апробированной практике квотирования экспорта. Но в этом случае зернотрейдеры заведут

меньше валюты (а по итогам первого квартала 2016 г. АПК обеспечил более 40 % всех валютных поступлений в страну), что является угрозой для стабильности гривны.

Но даже если чиновники пожертвуют внутренними ценами на хлеб в угоду экспортерам, заработки на продаже зерна на внешний рынок рискуют упасть. Ведь мировые цены на продовольствие продолжают опускаться. А, по прогнозам Минсельхоза США (USDA), запасы пшеницы в мире в текущем сезоне достигнут рекорда (258 млн т), так что продать урожай даже по невысоким ценам украинским аграриям будет непросто.

В таких условиях рост внутренних цен может стать маркетинговой стратегией для отечественных производителей для хотя бы частичной компенсации потерь на внешних рынках. Правда, еще неизвестно, как на это отреагирует правительство, которое с учетом существующих социально-экономических проблем в новом витке инфляции отнюдь не заинтересовано.

С. Кулицький, старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ,
канд. екон. наук, доцент

Сучасні тенденції розвитку української економіки

1. Аналіз поточної економічної ситуації

Останнім часом у ЗМІ почала з'являтися обнадійлива інформація щодо поліпшення економічної ситуації в Україні. Зокрема, з посиланням на дані Державної служби статистики (Держстату) України повідомлялось, що у першому кварталі 2016 р. промислове виробництво зросло на 3,7 %. А вже у квітні Національний банк викупив на ринку майже 680 млн дол. При цьому поступово гривня до долара зміцнюється. Кореспонденти також наголошують на деяких експертних оцінках динаміки валового внутрішнього продукту (ВВП) України у I (першому) кварталі 2016 р. І хоча це зростання було суто символічним – 0,1 % порівняно з I кварталом 2015 р., ЗМІ звернули увагу на оцінках експертів про те, що українська економіка вже пройшла «дно» кризи. До того ж роком раніше у аналогічний період падіння ВВП складало 17 %. Правда, при цьому можна згадати, що, наприклад, по відношенню до попереднього кварталу в I кварталі 2016 р. ВВП скоротився на 0,7 %, тоді як обчислений за аналогічною методикою в IV і III кварталах 2015 р. цей показник був позитивним, наголошують оглядачі ЗМІ.

Як зазначається у коментарі на офіційному сайті Національного банку України, «зростання ВВП у I кварталі 2016 року стримували переважно тимчасові чинники. На тлі транзитних обмежень Російської Федерації, які діяли у січні-лютому, у цей період спостерігалось погіршення ділових очікувань. Внаслідок несприятливих погодних умов, які панували в січні, пригальмувалися будівельні роботи, а також було обмежено транспортні перевезення. У першій половині кварталу все ще зберігалися спадні тенденції

на світових сировинних ринках. Хоча вже в другій половині кварталу економічне середовище істотно поліпшилося, як і ділові очікування, однак попередні негативні процеси вплинули на результат усього кварталу».

Взагалі, оцінка динаміки ВВП України у 2015 – 2016 рр. значною мірою пов'язана із прийнятою у відповідних розрахунках базою порівняння. Тобто, за умов використання більш віддаленої бази порівняння останнього рівня ВВП України (у постійних цінах) цей показник, як правило, зменшувався, а з використанням відносно ближчої бази порівняння – зростав. У цілому, подібна динаміка ВВП притаманна періодам, коли криза в економіці країни вже сягнула свого «дна».

При цьому можна також згадати, як нещодавно деякі експерти вже висловлювали певні застереження щодо тих позитивних змін, які намітились у вітчизняній економіці з початку нинішнього року. Зокрема, наприкінці березня академік НАН України Б. Данилишин писав: «Українська економіка, як нам і обіцяли, взяла курс на зліт, але ризики розбитися ще на зльоті лишаються вкрай високими. Причиною цьому є невірно задана (або загалом не зрозуміла) траєкторія руху, про що свідчить хвилеподібний зліт» (<http://nv.ua/ukr/opinion/danylyshyn/ukrajinska-ekonomika-pishla-na-zlit-105655.html>).

У зв'язку з цим, щоб визначити перспективність деяких зазначених вище позитивних змін у вітчизняній економіці, варто розглянути її сутнісні характеристики та детальніше проаналізувати статистичні дані й експертні оцінки щодо розвитку економічної ситуації в Україні.

Однією з базових характеристик української економіки є її глибока інтеграція до світового господарства, що обумовлює надзвичайно високу роль експортно-імпортних операцій у формуванні ВВП України. При цьому у міжнародному поділі праці вітчизняна економіка виділяється, насамперед, експортом сировини та іншої продукції з низькою часткою доданої вартості, зокрема напівфабрикатів, та імпортом енергоносіїв та продукції переробних галузей промисловості. Тому, як зазначає доктор економічних наук С. Кораблін (Інститут економіки та прогнозування НАН України), сировинна рецесія, що відновилася в 2012 р., призвела до падіння цін на український експорт, яке «тривало чотири роки, аж до останнього моменту. За цей час гривня знецінилася до долара втричі, зовнішній борг перевищив 130 % ВВП. Держава його обслуговувати не може, реструктуризує, знову шукає допомоги МВФ і будь-яких інших кредиторів. Україна переживає черговий сировинний колапс, як це вже було в 1998–1999-х і 2008–2009 рр. Відмінність лише в тому, що тепер у нас немає Криму і триває війна в Донбасі» (*Дзеркало тижня. – 2016. – № 21. – С. 6*).

Звичайно, протягом кількох років характер будь-якої національної економіки радикально змінитись не може. Тому спробуємо оцінити останні тенденції розвитку української економіки з урахуванням її фактично напівсировинного характеру та змін у зовнішньоекономічних умовах її функціонування, анексії Криму Росією та її агресії на Донбасі. А для цього почнемо з аналізу даних економічної статистики.

Зокрема, за повідомленням Держстату України, у січні–квітні 2016 р. в Україні було реалізовано промислової продукції (товарів, послуг) на 525,0 млрд грн (за січень–квітень 2015 р. – 469,4 млрд грн), у т. ч. за межі країни – на 136,3 млрд грн (за січень–квітень 2015 р. – 139,3 млрд грн). Тобто, якщо у січні – квітні 2015 р. на внутрішньому українському ринку було реалізовано 70,3 % від сукупної вартості продукції вітчизняної промисловості, то у січні – квітні 2016р. – вже 74, 0 %. Таким чином, суто статистично і у вартісному вираженні роль національного ринку у формуванні попиту на продукцію вітчизняної промисловості зросла. Однак, при цьому у загальному обсязі реалізації найбільша питома вага припадала на постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (25,2 %), виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (21,4 %), металургійне виробництво і виробництво готових металевих виробів (16,0 %) та добувну промисловість і розроблення кар'єрів (11,2 %). А зростання питомої ваги постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря у загальному обсязі реалізації промислової продукції значною мірою пов'язане з підвищенням цін на енергоносії та комунальні послуги. Тому, з точки зору фізичного споживання товарів вітчизняної промисловості, збільшення ролі внутрішнього українського ринку у нинішньому році може бути не таким суттєвим, як це видається при аналізі лише вартісних показників.

Якщо ж говорити про порівняльну динаміку обсягів промислового виробництва, яке здійснюється у постійних цінах, то за січень – квітень 2016 р. українська промисловість зросла на 3,7 % порівняно з аналогічним періодом попереднього року. В тому числі за січень – квітень 2016 р. приріст обсягів реалізації продукції у добувній промисловості та розробленні кар'єрів становив 3,9 %, у переробній промисловості 4,8 %, а у постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря спостерігалось незначне скорочення обсягів виробництва (– 0,4 %). Причому в квітні 2016 р. проти квітня 2015 р. обсяг реалізованої продукції зріс у добувній промисловості і розробленні кар'єрів – на 3,0 %, у переробній промисловості – на 5,8 %, а у постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря спостерігалось скорочення обсягів виробництва на 5,0 %.

Порівняння ж відповідних статистичних даних за квітень і березень нинішнього року свідчить про деяке скорочення обсягів промислового виробництва в Україні (на 3,4 %). Хоча у деяких випадках скорочення промислового виробництва у галузях добувної та переробної промисловості у квітні порівняно з березнем 2016 р. було настільки незначним (до 0,5 %), що його можна було б пояснити меншою (на один) кількістю робочих днів у квітні порівняно з березнем. Це, зокрема, стосується добування кам'яного та бурого вугілля, сирої нафти та природного газу, металевих руд, виробництва харчових продуктів, продукції лісопильного та стругального виробництва тощо.

У цілому ж у добувній промисловості і розробленні кар'єрів виробництво у квітні порівняно з березнем 2016 р. скоротилось на 0,4 %, у переробній промисловості – на 1,2 %, а у постачанні електроенергії, газу,

пари та кондиційованого повітря – аж на 17,0 %. В останньому випадку скорочення обсягів виробництва, мабуть, пов'язане з економією споживання відповідних ресурсів через їх подорожчання. А завдяки цьому відповідно скорочувалась потреба в імпорті енергоносіїв. Прикметно, що, як засвідчили наведені вище статистичні дані, скорочення постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, по суті, не тягне за собою відповідного скорочення обсягів виробництва у добувній та переробній промисловості України. А доволі часто у цих галузях виробництво, навпаки, зростає.

У цілому, потенціал зростання у січні – квітні 2016 р. продемонстрували більшість галузей добувної промисловості, за винятком видобутку сирової нафти та природного газу, харчова, легка, фармацевтична, металургійна промисловість, більшість напрямків машинобудування. Звичайно, не завжди це зростання мало усталений характер й, до того ж, не у всіх підгалузях з перелічених вище галузей промисловості. Однак, зазначена тенденція вже дає підстави визнати обґрунтованість наведених вище припущень про досягнення вітчизняною економікою «дна» кризи.

Враховуючи глибоку інтеграцію господарства України до системи міжнародного поділу праці, для з'ясування питання щодо нинішньої стадії циклу розвитку вітчизняної економіки звернемося до статистичних даних про стан української зовнішньої торгівлі. Зокрема, за інформацією Держстату України, у січні–квітні 2016 р. вартість експорту товарів з України становила 10813,1 млн дол. США, а імпорту – 11693,8 млн дол. Порівняно із січнем–квітнем 2015 р. експорт скоротився на 13,9 % (на 1742,9 млн дол.), імпорт – на 6,6 % (на 819,8 млн дол.). Негативне сальдо в українській зовнішній торгівлі товарами становило 880,7 млн дол. (у січні–квітні 2015 р. позитивне – 42,4 млн дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту товарів в Україну склав у цей період 0,92 (у січні–квітні 2015р. – 1,00). Взагалі, нинішнього року імпорт товарів скорочувався повільніше за їх експорт.

При цьому основу товарної структури українського експорту склали продукти рослинного походження – 22,3 %, недорогоцінні метали та вироби з них – 22,2 %, жири та олії тваринного або рослинного походження – 11,9 %, механічні та електричні машини – 10,4 %, мінеральні продукти – 6,9 %, готові харчові продукти – 6,2 %, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 4,5 % й деревина і вироби з деревини – 3,5 %.

Що ж стосується імпорту товарів, то у його структурі мінеральні продукти склали 18,6 % від сукупної вартості імпорту, механічні та електричні машини – 18,5 %, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 17,2 %, полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них, а також засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби – по 7,4 %, недорогоцінні метали та вироби з них – 5,6 %, продукти рослинного походження – 5,4 %, готові харчові продукти – 4,5 % й текстильні матеріали та текстильні вироби – 3,9 %. У 2016 р. відносно вищими темпами зростав імпорт хімічної, включаючи мінеральні добрива, та фармацевтичної продукції, а також автомобілів.

У цілому ж на продукцію продовольчого комплексу у січні – квітні 2016 р. припадало 42,2 % від загальної вартості експорту українських товарів і 12,5 % їх імпорту, на продукцію чорної металургії та залізорудної промисловості (гірничо-металургійного комплексу) – 26,1 % експорту та 4,9 % імпорту, на продукцію машинобудування – 12,3 % експорту та 27,2 % імпорту. Певною мірою надзвичайно висока частка продукції продовольчого комплексу у структурі вітчизняного експорту протягом означеного періоду пов'язана з інтенсивним продажем продукції минулорічного врожаю, яка розпочалась ще восени 2015 р. й продовжилась взимку та навесні нинішнього року. Тобто, певною мірою надзвичайно висока частка продукції продовольчого комплексу у структурі вітчизняного експорту має сезонний характер.

За інформацією Держстату України, у січні–квітні 2016 р. зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 209 країн світу. Серед країн-партнерів найбільше екпортувалися товари до Російської Федерації – 8,5 %, Китаю – 7,9 %, Єгипту – 6,5 %, Польщі – 6,0 %, Туреччини – 5,8 %, Італії – 5,3 %, Індії – 4,7 %, Німеччини – 4,3 %, Іспанії – 3,6 %, Угорщини – 3,3 % та Нідерландів – 3,2 %. Водночас найбільші імпортні поставки товарів надходили з Російської Федерації – 11,7 %, Китаю – 11,5 %, Німеччини – 11,0 %, Білорусі – 6,8 %, Польщі – 6,5 %, США – 5,2 %, Франції – 4,5 %, Італії – 3,4 % та Туреччини – 3,2 %.

Причому останнім часом відбуваються суттєві зрушення у географічній структурі української зовнішньої торгівлі. Насамперед, це стосується значного зменшення в українських зовнішньоторговельних операціях ролі держав СНД, особливо Росії, за одночасного підвищення ролі Європейського Союзу. Так, у січні–квітні 2016 р. обсяги експорту українських товарів до країн СНД, порівняно з аналогічним періодом минулого року, скоротились на 34,9 %, а обсяги імпорту товарів зменшились на 30,7 %. В тому числі до Росії обсяги експорту українських товарів скоротились на 37,9 %, а імпорту товарів з Росії – на 44,3 %. До Казахстану експорт товарів з України скоротився на 47,9 %, а імпорту – на 23,4 %. Зменшились обсяги експортно-імпортних операцій з більшістю країн СНД. Правда, при скороченні вартості експорту українських товарів до Білорусі на 7,7 %, імпорту товарів з цієї держави в Україну збільшився на 12,5 %.

Зростання обсягів імпорту товарів з Білорусі обумовлене, насамперед, збільшенням обсягів поставки бензину, що виробляється з російської нафти. По суті, білоруський бензин на українському ринку витісняє російський. Що ж стосується значного скорочення обсягів українського експорту до країн СНД з Центральної Азії, то значною мірою це пов'язано з перешкодами двосторонньої торгівлі, створюваними Росією як у рамках Євразійського економічного співтовариства, так і шляхом односторонньої заборони на транзит українських товарів російською територією.

Водночас експорт українських товарів до країн Європейського Союзу протягом перших чотирьох місяців нинішнього року становив 4314,7 млн дол., або 39,9 % від загального обсягу експорту, та збільшився порівняно із

січнем–квітнем 2015 р. на 0,7 %. У тому числі збільшилися обсяги експорту українських товарів у Нідерланди, Німеччину, Польщу, Румунію, Угорщину і Францію. А імпорт товарів із країн Європейського Союзу становив 5240,6 млн дол., або 44,8 % від загального обсягу, та збільшився проти січня–квітня 2015 р. на 2,1 %.

Узагалі, протягом останніх років географічна структура української зовнішньої торгівлі стала більш диверсифікованою. Експортно-імпортні потоки з країн СНД частково переміщувались до Європейського Союзу та країн Азії. Звичайно, процес географічної диверсифікації української зовнішньої торгівлі почасти був вимушеним і зовсім не легким для вітчизняних товаровиробників. Вагомий вплив на нього справила «гібридна» війна з Росією. Адже наші підприємства втрачали одні ринки збуту й повинні були освоювати нові ринки. І, поза всяким сумнівом, цей процес зробив певний внесок у розгортання економічної кризи в Україні.

Поки важко однозначно визначити, якою мірою Україні вдалося подолати економічні втрати, пов'язані зі швидкою диверсифікацією зовнішньої торгівлі. Адже, наприклад, військово-політичний конфлікт з Росією призвів до суттєвого скорочення обсягів експорту продукції українського машинобудування. А освоєння нових значних ринків збуту для такої продукції неможливо провести за 2 – 3 роки. Тому, в цілому, в українському експорті продовжують переважати сировина і напівфабрикати. При цьому частка машинобудування у сукупній вартості експорту українських товарів останніми роками зменшилась.

Водночас, як наголошує багато експертів, ключовий вплив на скорочення доходів України від експорту мало зниження світових цін на головні українські експортні товари. В результаті, навіть при збільшенні фізичних обсягів експорту українських товарів суми виручки від їх реалізації зменшувались. Власне, значне погіршення кон'юнктури світових ринків, поряд з військово-політичним конфліктом з Росією, і стало ключовим фактором, що обумовив розвиток економічної кризи в Україні.

Вище було проаналізовано стан експортно-імпортних потоків товарів. Утім, Україна є також значним експортером та імпортером послуг. Причому, якщо сальдо української зовнішньої торгівлі товарами частіше негативне, то сальдо української зовнішньої торгівлі послугами – позитивне. Правда, відмінність у порядку статистичного обліку зовнішньої торгівлі товарами і послугами створює певні труднощі для їх одночасного аналізу. Адже облік зовнішньої торгівлі товарами здійснюється Держстатом України щомісячно, а облік зовнішньої торгівлі послугами – щоквартально. Тому саме щоквартальні дані щодо зовнішньої торгівлі є найбільш репрезентативними. Так, обсяг експорту товарів та послуг України у I кварталі 2016 р. становив 9687,9 млн дол. США, імпорту – 9777,0 млн дол. Порівняно із I кварталом 2015 р. експорт скоротився на 15,1 %, імпорт – на 9,1 %. У цей період негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу України становило 89,1 млн дол. (у I кварталі 2015 р. сальдо було позитивне – 660,0 млн дол.). І хоча зазначене негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу України поки

незначне, слід пам'ятати, що саме значне перевищення темпів зростання імпорту над експортом у минулому в решті решт неодноразово призводило до формування кризових ситуацій в українській економіці.

Водночас, відповідно до повідомлення Національного банку України, згідно з попередніми даними, міжнародні резерви України на 01 червня 2016 р. становили 13 млрд 536 млн дол. США в еквіваленті. Після скорочення обсягу резервів у березні цього року, їх обсяг зростав другий місяць поспіль, зазначають у НБУ. «Протягом травня він збільшився на 2,2 % або 295 млн дол. США, перевищивши рівень, досягнутий на початок 2016 р. За останні 12 місяців резерви зросли на 36,5 %. Збільшення резервів у травні 2016 р. відбулося насамперед завдяки купівлі Національним банком іноземної валюти для згладжування надмірних коливань на міжбанківському валютному ринку та поповнення резервів. Чиста купівля валюти Національним банком протягом місяця становила 332,7 млн дол. США. Аукціонів з продажу валюти Національний банк протягом травня не проводив. Також нарощуванню резервів сприяло надходження на користь Уряду у сумі 271,1 млн дол. США», – ідеться у повідомленні НБУ.

Як наголошують у Національному банку, «збільшення резервів відбулося, незважаючи на проведення платежів уряду з погашення та обслуговування державного та гарантованого державою боргу в іноземній валюті у сумі 176,8 млн дол. США. У тому числі 124,8 млн дол. США було спрямовано на обслуговування за державними цінними паперами. Також у травні уряд та Національний банк сплатили на користь Міжнародного валютного фонду 52,3 млн дол. США».

Також повідомляється, що за результатами травня місяця нинішнього року обсяг міжнародних резервів України покриває 3,4 місяці імпорту і є достатнім для виконання зобов'язань і поточних операцій уряду та Національного банку України.

Вельми симптоматичним можна вважати повідомлення Державної служби статистики про те, що у січні–квітні 2016 р. підприємства України виконали будівельні роботи на суму 14,6 млрд грн. При цьому індекс будівельної продукції у січні–квітні 2016 р. порівняно із січнем–квітнем 2015 р. становив 108,5 %. Однак, за аналогічний період 2015 р. індекс будівельної продукції становив лише 69,7 %, 2014 р. – 98,4 %, 2013 р. – 85,4 %, 2012 р. – 109,5 % і 2011 р – 121,4 %. Як бачимо, будівельні роботи нинішнього року в Україні почали зростати вперше після 2012 р. Показово, що скорочення будівництва в Україні почалось ще до російської військової агресії. Але нинішнього року, попри продовження цієї агресії, будівельні роботи в нашій державі відновили своє зростання.

Взагалі, будівництво – надзвичайно капіталоемна галузь економіки, яка у будь-якій країні гостро реагує на зниження рівня ділової активності. Тому загальновідомо, що зростання обсягів будівництва є важливим індикатором, що сигналізує про те, що підприємницьке середовище на практиці позитивно оцінює зміни, що відбуваються у національній економіці. Повною мірою це стосується й України. Тобто, цілком ймовірно, що цьогорічне зростання

будівельних робіт є симптомом того, що українська економіка пройшла «дно» кризи й почала поступово зростати. І хоча цьогорічне зростання будівництва є таким лише порівняно з 2015 р., однак, не виключено, що тренд ділової активності у будівельній галузі у 2016 р. вже змінився.

З іншого боку, за інформацією Держстату України, у січні–березні 2016 р. підприємствами та організаціями за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 51,6 млрд грн капітальних інвестицій, що у порівнянних цінах лише на 0,7 % більше від обсягу капітальних інвестицій за відповідний період попереднього року. При цьому головним джерелом фінансування капітальних інвестицій залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких освоєно 73,5 % загального обсягу. Частка залучених та запозичених коштів, а саме кредитів банків і коштів іноземних інвесторів, становила 9,6 %. За рахунок державного та місцевих бюджетів освоєно 2,3 % капітальних інвестицій.

Утім, у I кварталі нинішнього року зазначене зовсім невелике зростання капітальних інвестицій в українській економіці відбулось вперше порівняно з аналогічними періодами після 2013 р. Причому, наприклад, у I кварталі 2016 р. приріст капітальних інвестицій вкладень у промисловості становив 4,9 % після скорочення капітальних на 37,4 % у I кварталі 2015 р. А серед галузей промисловості приріст капітальних інвестицій у I кварталі 2016 р. спостерігався у харчовій промисловості, виробництві коксу і нафтопереробці, фармацевтиці, деяких галузях машинобудування тощо. Правда, у ряді галузей промисловості капітальні інвестиції у цей період зменшились.

Доволі усталено, як і минулого року, зростала інвестиційна активність у сільському господарстві. Причому, якщо у I кварталі 2015 р. у сільському господарстві України було освоєно капітальних інвестицій на 8,3 % більше, ніж за аналогічний період 2014 р., то у I кварталі 2016 р. – вже на 56,7 % більше, ніж за рік до того. Водночас у цілому ряді галузей української економіки інвестиційна діяльність у 2015 – 2016 рр. мала вельми нестабільний характер, коли зростання капітальних інвестицій змінювалось на їх скорочення і навпаки. Тому поки не можна однозначно стверджувати, що зростання ділової активності у сфері капітальних інвестицій в Україні у I кварталі нинішнього року є початком усталеної тенденції. Хоча, дійсно, обнадійливі сигнали існують.

Тим більш, що у січні–квітні 2016 р., за інформацією Держстату, підприємства України виконали будівельні роботи на суму 14,6 млрд грн. Індекс будівельної продукції у січні–квітні 2016 р. порівняно із січнем–квітнем 2015 р. становив 108,5 %. В аналогічний період минулого року цей індекс складав 69,7 %, тобто спостерігалось скорочення, а не зростання будівельних робіт. При цьому у січні–квітні 2016 р. нове будівництво, реконструкція та технічне переоснащення склали 84,8 % від загального обсягу виконаних будівельних робіт, капітальний і поточний ремонт – 6,8 % та 8,4 % відповідно. Водночас загально відомо, що зростання ділової активності у сфері будівництва є ознакою виходу відповідної економіки з

кризи. Питання лише в тому, наскільки усталеною буде ця тенденція у сфері українського будівництва, що проявилася у січні–квітні 2016 р.

Також, за даними Держстату України, оборот роздрібної торгівлі в Україні у січні – травні 2016 р. становив 435,6 млрд грн., що у порівнянних цінах на 1,8 % більше від обсягу січня – травня 2015 р. Достеменно зауважимо, що зростання обороту роздрібної торгівлі в Україні спостерігалось протягом всієї весни 2016 р., тоді як взимку цього року, як і у 2014 – 2015 рр. в цілому оборот роздрібної торгівлі в Україні скорочувався. Утім, відомо, що динаміка роздрібної торгівлі непрямим чином відображає не лише рівень реальних доходів, а й фактичні економічні очікування населення. Тому в кризові періоди оборот роздрібної торгівлі скорочується і навпаки, як правило, зростає з відновленням ділової активності у національній економіці. І в цьому контексті цьогорічне зростання обороту роздрібної торгівлі в Україні можна вважати обнадійливим сигналом.

З іншого боку, як зазначається на офіційному сайті Національного банку України, «протягом 2014 – 2015 років українська економіка та банківський сектор пройшли найглибшу кризу за часів незалежності. Це було обумовлено як військовим конфліктом та анексією Росією українських територій, так і масштабними структурними дисбалансами, акумульованими протягом останнього десятиліття. Додатковим джерелом проблем було те, що банківський сектор тривалий час залишався без належного регулювання та ефективного нагляду. Це призвело до стрімкого зростання кількості установ, які не мали наміру виконувати функції класичного фінансового посередництва і розглядалися акціонерами виключно як інструмент фінансування пов'язаних бізнесів. Негативну роль у погіршенні фінансового стану банків відіграла правова незахищеність кредиторів. Реструктуризація фінансового сектору та перезапуск банківської системи, що відбуваються сьогодні, викривають багато фундаментальних проблем і засвідчують вкрай високу вартість для економіки від зволікання із прийняттям соціально-непопулярних, проте необхідних рішень. Фінансовий сектор залишається вразливим до можливих зовнішніх та внутрішніх шоків. Стійкість банківського сектору поступово відновлюється протягом 2016 року, проте темпи оздоровлення значною мірою залежатимуть від реалізації зовнішніх ризиків і здатності їх мінімізувати... Довіра до вітчизняних банків поступово відновлюється – приріст гривневих депозитів населення спостерігається із квітня 2015 року, а із грудня зростають валютні депозити».

Також у ЗМІ повідомляється, що середньоденний обсяг надходжень валюти в Україну від нерезидентів зріс з 191 млн дол. США в першому кварталі цього року до 231 млн дол. у другому кварталі. І це також можна вважати однією з ознак поступового виходу української економіки з кризи. Тому, в міру стабілізації ситуації на валютному ринку НБУ послаблює раніше запроваджені обмеження на придбання валюти в Україні. Хоча поки ситуація у вітчизняному банківському секторі лишається доволі складною.

Таким чином проведений вище аналіз динаміки статистичних даних засвідчив, що в розвитку української економіки формуються такі тенденції,

які можуть свідчити про поступове подолання нею «дна» кризи. Але, через неусталеність цих тенденцій, на формування подальшої траєкторії розвитку господарського комплексу України значний вплив справлятимуть ділові очікування та відповідна поведінка населення та підприємців.

2. Очікування учасників економічних процесів

За умов ринкової економіки маркетингові компанії регулярно проводять дослідження економічних настроїв та очікувань населення. Зокрема, за інформацією компанії GfK Ukraine, у травні 2016 р. споживчі настрої українців покращилися: «індекс споживчих настроїв (ІСН) склав 50,3, що на 1,3 пункти (п.) вище від квітневого показника. Індекс поточного становища (ІПС) зріс на 3,5 п., піднявшись до позначки 47. Складові цього індексу змінилися наступним чином: індекс поточного особистого матеріального становища (x1) склав 36, що на 1,4 п. нижче, ніж у квітні; індекс доцільності великих покупок (x5) збільшився на 8,3 п., встановившись на позначці 58.

Індекс економічних очікувань (ІЕО) зменшився на 0,2 п., сягнувши у травні показника 52,5. Складові цього індексу зазнали таких змін: індекс очікуваних змін особистого матеріального становища (x2) зменшився на 1,2 п. та дорівнює 51,8; індекс очікуваного розвитку економіки країни впродовж найближчого року (x3) збільшився на 3 п. та склав 41,6; індекс очікуваного розвитку економіки країни впродовж найближчих 5 років (x4) знизився відносно квітневого показника на 2,4 п. – до рівня 64,2.

У травні погіршилися очікування українців щодо можливого безробіття: індекс очікуваної динаміки безробіття встановився на позначці 150,3, що на 2,9 п. більше за показник минулого місяця. Натомість індекс інфляційних очікувань упав, склавши 182,2, що на 3,3 п. нижче, ніж у квітні. Очікування українців щодо курсу гривні впродовж найближчих 3 місяців покращилися: індекс девальваційних очікувань зменшився на 5,4 п. – до значення 139,2».

«Зростання індексу споживчих настроїв відбулося на тлі погіршення оцінок особистого матеріального становища та збільшення індексу доцільності великих покупок. Це може бути пов'язано із зниженням девальваційних очікувань (великі закупи переважно стосуються імпортних товарів) та закінченням опалювального сезону (а отже зменшенням частки комунальних витрат у бюджеті)», — коментують аналітики GfK Ukraine.

Опитування, проведені GfK Ukraine, свідчать, що попри песимістичні оцінки свого поточного матеріального становища, українці сподіваються на поліпшення економічної ситуації в країні найближчим часом. В цілому економічним очікуванням українців, за їх, переважно, песимістичного настрою, притаманні різноспрямовані тенденції розвитку. Тобто, одні оцінки останнім часом погіршувались, інші – поліпшувались.

Мабуть, населення, в цілому, відчуває, що фінансова ситуація в Україні поступово стабілізується. З цим може бути пов'язане покращення очікувань щодо розвитку економіки країни впродовж найближчого року. Не виключено, що зазначені оцінки можуть бути соціально-психологічною

ознакою поворотного моменту економічного (ділового) циклу та подолання «дна» кризи. З іншого боку, той факт, що самооцінки матеріального становища населення поки суттєво не змінилися й у населення існують певні проблеми з працевлаштуванням, що непрямим чином відобразилось у погіршенні очікуваної динаміки безробіття, свідчить не лише про неусталеність економічних очікувань населення, а й про те, що згадувані вище позитивні зміни в національній економіці, які відбулись останнім часом, ще не стали настільки вагомими, щоб закріпитись у свідомості населення України.

Таким чином, можна вважати, що поки економічні очікування українців є, так би мовити, нейтральними по відношенню до динаміки економічного (ділового) циклу в нашій державі. З одного боку, вже давно відсутні панічні настрої, притаманні фазі економічного спаду, але водночас відсутній оптимізм, притаманний фазі економічного зростання. Мабуть, нинішній соціально-психологічний стан населення все-таки відповідає «дну» економічної кризи в Україні. До речі, аналітики транснаціональної маркетингової компанії Nielsen на підставі проведених ними у травні цього року міжнародних досліджень сподівалися, що рівень споживчої довіри в Україні досяг «дна» і далі буде покращуватись, повідомив сайт «Сьогодні.ua».

У контексті аналізу сучасних тенденцій розвитку української економіки не можна не зупинитись на ділових очікуваннях суб'єктів підприємництва. Зокрема, як свідчать проведені Державною службою статистики України дослідження очікувань промислових підприємств у II кварталі 2016 р. щодо перспектив розвитку їхньої ділової активності, у цей період «індикатор ділової впевненості як у промисловості в цілому, так і в переробній промисловості підвищився порівняно з I кварталом 2016 р. на 1 відсотковий пункт (в. п.) і становить (-9 %). Усі складові для розрахунку зазначених індикаторів мають такі сезонно скориговані значення балансів:

- оцінка поточного обсягу замовлень на виробництво продукції (попиту) в промисловості становить (-43 %), у переробній промисловості – (-48 %);
- очікування щодо обсягів виробництва продукції у квітні-червні 2016 р. в промисловості – (7 %), у переробній промисловості – (10 %);
- оцінка поточного обсягу запасів готової продукції у промисловості становить (-8 %), у переробній промисловості – (-10 %).

За результатами обстеження промислових підприємств виявлено такі очікування респондентів щодо стану їхньої ділової активності на II квартал 2016 р. порівняно з попереднім кварталом:

- збільшення обсягів іноземних замовлень на виробництво продукції (експортного попиту);
- зростання відпускних цін на продукцію промисловості;
- уповільнення темпів зменшення кількості працівників на промислових підприємствах;
- зниження на 0,7 в.п. завантаженості виробничих потужностей, яка в середньому становить 61,1%;

- забезпеченість замовленнями, як і в I кварталі 2016р., – у середньому на 4 місяці роботи.

Стосовно інвестицій промислових підприємств за очікуваннями респондентів передбачається зменшення обсягу капітальних інвестицій у 2016 р. порівняно з 2015 р.», зазначають у Держстаті України.

Слід зазначити, що у промисловості поліпшення очікувань у I кварталі 2016 р. було відносно більшим, ніж у наступному кварталі. Хоча рівень очікувань щодо поточного обсягу замовлень на продукцію промисловості у I кварталі 2016 р. був більшим, ніж у II кварталі, однак, все одно, у першій половині 2016 р. ці очікування були кращі, ніж у II – IV кварталах минулого року. І хоча цьогорічні оцінки поточного обсягу замовлень на виробництво продукції промисловості нижче аналогічних показників 2010 – 2014 рр., але як і після економічної кризи 2008 – 2009 рр., нині спостерігається їх зростання.

Ще однією важливою позитивною ознакою нинішнього етапу розвитку вітчизняної промисловості можна вважати тенденцію до очікувань на зростання рівня зайнятості у цій сфері економіки. Прикметно, що попри переважно песимістичні оцінки, цей показник більш-менш усталено зростає, починаючи з II кварталу 2014 р., й нині знаходиться на рівні III кварталу 2007 р. і II кварталу 2011 р. Тобто, на рівні чи не найсприятливіших періодів розвитку української промисловості за останні 10 років. Таким чином, зниження рівня песимізму, притаманне очікуванням керівників промислових підприємств, є позитивною ознакою і, цілком імовірно, може відповідати етапу подолання «дна» економічної кризи у вітчизняній промисловості.

Що ж стосується очікувань сільськогосподарських підприємств у II кварталі 2016 р. щодо перспектив розвитку їхньої ділової активності, то за результатами обстеження «виявлено такі очікування респондентів щодо стану їхньої ділової активності на II квартал 2016р. порівняно з попереднім кварталом:

- збільшення обсягів виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами;

- зростання цін на продукцію сільськогосподарських підприємств;

- збільшення кількості працівників на сільськогосподарських підприємствах;

- зниження впливу таких стримуючих сільськогосподарську діяльність чинників, як фінансові обмеження та несприятливі погодні умови», повідомила Державна служба статистики.

Як бачимо, підприємці аграрного сектору, в основному, демонструють оптимістичні настрої, що цілком закономірно, якщо згадати про значне зростання частки аграрного експорту в українській зовнішній торгівлі останнім часом. По суті, в українській економіці криза найменше вразила саме аграрний сектор, і зараз саме аграрний сектор робить один з найвагоміших внесків у відновлення економічного зростання в Україні.

Очікування будівельних підприємств у II кварталі 2016 р. щодо перспектив розвитку їхньої ділової активності знайшли своє відображення у

тому, що у цей період, за інформацією Держстату України, «індикатор ділової впевненості у будівництві підвищився порівняно з I кварталом 2016 р. на 4 в. п. і становить (-30 %). Складові для розрахунку цього індикатора мають такі від'ємні сезонно скориговані значення балансів:

- оцінка поточного обсягу замовлень становить (-59%);
- очікування щодо зміни кількості працівників у квітні-червні 2016 р. – (-1%).

За результатами обстеження будівельних підприємств виявлено такі очікування респондентів щодо стану їхньої ділової активності на II квартал 2016р. порівняно з попереднім кварталом:

- зростання цін на роботи, що виконуються будівельними підприємствами;
- посилення впливу такого стримуючого будівельну діяльність фактору, як фінансові обмеження, та одночасне зниження впливу таких чинників, як несприятливі погодні умови та недостатній попит».

Достеменно зауважимо, що нині значення недостатнього попиту, як чинника, що стримує розвиток будівництва, менше, ніж у 2009 – 2014 рр. При цьому забезпеченість підприємств замовленнями на будівельні роботи у II кварталі 2016 р., як і в I кварталі 2016 р., залишилась незмінною – в середньому на 4 місяці. Слід також звернути увагу на те, що очікування зростання цін на будівельні роботи непрямым чином може свідчити й про очікування зростання попиту на них, а не лише про збільшення собівартості будівельних робіт.

У цілому, ділові очікування у середовищі менеджменту вітчизняної будівельної галузі у II кварталі 2016 р. можна охарактеризувати як поступове й доволі усталене послаблення песимістичних настроїв. А це може непрямым чином свідчити про поступове поліпшення економічної ситуації в будівництві, що певною мірою підтверджується й наведеними вище статистичними даними про зростання обсягів будівельних робіт в Україні.

Важливим показником, що характеризує різні фази ділового циклу будь-якої національної економіки є стан роздрібної торгівлі та очікування підприємців цього сектору господарства. А згідно з інформацією Держстату України щодо очікувань підприємств роздрібної торгівлі щодо перспектив розвитку їхньої ділової активності «у II кварталі 2016 р. індикатор ділової впевненості у роздрібній торгівлі підвищився порівняно з I кварталом 2016 р. на 5 в. п. і становить 1 %. Усі складові для розрахунку цього індикатора мають такі значення балансів:

- щодо обсягу продажу (обороту) у січні-березні 2016р. – (-13 %), а очікування за цим показником у II кварталі 2016р. становлять (7%);
- оцінка поточного обсягу запасів товарів становить (-8 %).

За результатами обстеження підприємств роздрібної торгівлі виявлено такі очікування респондентів щодо стану їхньої ділової активності на II квартал 2016 р. порівняно з попереднім кварталом:

- збільшення обсягу замовлень підприємств у постачальників на товари;

- уповільнення темпів зменшення кількості працівників на підприємствах роздрібно́ї торгівлі;

- зростання цін реалізації товарів у роздрібно́ї торгівлі».

Таким чином, сфері роздрібно́ї торгівлі в Україні також притаманне деяке послаблення рівня ділового песимізму й поступова активізація більш оптимістичних очікувань, що також може свідчити про поступове подолання українською економікою «дна» кризи. Хоча оптимістичні тенденції поки ще надто нестійкі. Теж саме стосується й сфери послуг в українській економіці в цілому, де менеджери очікують на уповільнення темпів зменшення кількості працівників на підприємствах цієї сфери.

Отже, на підставі проведеного вище аналізу ділових очікувань населення та підприємців, в цілому можна констатувати певне послаблення песимістичних настроїв з одночасною активізацією деяких напрямків економічного оптимізму в Україні. Хоча ймовірність значних рецидивів економічного песимізму теж виключати не можна. Тому й оптимістичні очікування у суспільстві, на жаль, поки не стали самостійним каталізатором зростання ділової активності в Україні та виходу нашої держави з економічної кризи. В цілому ж соціально-психологічна ситуація в українському суспільстві цілком відповідає діловому менталітету «дна» економічної кризи.

В цьому контексті варто звернути увагу на те, що згідно з опитуваннями Європейської бізнес асоціації, оприлюдненими ЗМІ в середині червня, у першій половині 2016 р. індекс інвестиційної привабливості України збільшився до максимуму протягом останніх чотирьох років і склав 2,88 балів з 5 можливих (за півроку індекс виріс на 0,31 бала). При цьому нагадується, що у 2010 р. Україна мала найвищий свій показник інвестиційної привабливості з індексом в 3,4. В цілому інвестори заявили про свої оптимістичні очікування вперше за два роки. Близько 22 % респондентів Європейської бізнес асоціації вважають основним чинником поліпшення показників стабільність національної валюти, оскільки з квітня нинішнього року значних коливань курсу гривні дійсно не було. При цьому кількість респондентів, які вважають, що в Україні не відбувалося позитивних змін, скоротилося з 60 % до 50 %.

3. Оцінки та прогнози розвитку української економіки

Світова практика економічного розвитку засвідчує, що у періоди змін траєкторії розвитку національної економіки макроекономічні оцінки та прогнози, поряд з очікуваннями економічних агентів (суб'єктів економіки) можуть справляти вагомий вплив на характер економічного розвитку. Адже подібні оцінки та прогнози доволі часто є інструментом управління, оскільки представлена в них інформація так чи так береться до уваги економічними агентами. Тому звернемось до оцінок і прогнозів економічного розвитку України, які останнім часом поширювались у ЗМІ.

Зокрема, як зазначається у коментарі на офіційному сайті Національного банку України щодо нинішніх умов розвитку вітчизняної економіки, «позитивна зміна зовнішніх умов з кінця I кварталу, зокрема розблокування транзиту та зростання цін на світових сировинних ринках, повернула економіку на траєкторію відновлення, що сформувалася в другому півріччі 2015 р. Це підтверджується як істотним поліпшенням ділових очікувань, так і фактичними даними щодо випуску в базових галузях економіки у квітні-травні 2016 р. Відповідно, прогноз НБУ щодо зростання реального ВВП на 1,1 % у 2016 р. залишається актуальним». При цьому зазначається, що «макроекономічні ризики для фінансової стабільності знижуються, НБУ та незалежні експерти очікують економічного зростання у 2016 р. та в середньостроковому періоді, але наголошують на тому, що в поточному році відновлення економіки буде повільним. Зниження макроекономічних ризиків сприяло частковій нормалізації роботи банківського сектору».

Як зазначалось вище, «довіра до вітчизняних банків поступово відновлюється – приріст гривневих депозитів населення спостерігається із квітня 2015 р., а із грудня зростають валютні депозити». Тому фахівці НБУ очікують, «що ця тенденція збережеться протягом 2016 р., а депозитна база банків у цілому за рік зросте на 10 %. Протягом наступних кількох років триватиме перебалансування ресурсної бази комерційних банків. Банки будуть меншою мірою покладатися на зовнішнє фінансування і фокусуватися на депозитах корпоративного сектору та домогосподарств.

Банківське кредитування буде обмеженим протягом 2016 р., незважаючи на те, що ліквідність банківського сектору перебуває на історично найвищому рівні. Ключові ризики, що стримують відновлення кредитування банками: значне боргове навантаження підприємств, досі слабка платоспроможність більшості секторів економіки та високі юридичні ризики. Операційна прибутковість бізнесу та платоспроможність домогосподарств протягом поточного року мають поліпшитися, що дасть змогу банкам протягом наступних кварталів розгорнути кредитування економіки. Проте протягом 2016 року очікується несуттєве зменшення обсягу кредитного портфеля банків (з урахуванням ефекту обмінного курсу)».

Варто згадати, що саме банківський сектор зазнав чи не найтяжчих втрат серед інших сфер вітчизняної економіки протягом 2014 – 2015 рр. І значною мірою саме відновлення нормальних умов його функціонування може дати вагомий поштовх для розвитку всієї української економіки. Адже, як засвідчили згадувані вище результати опитування представників українського ділового менеджменту, складнощі з кредитуванням підприємств нині є одним з ключових чинників, що стримує розвиток реального сектору української економіки.

Однак, враховуючи, що цього року банківське кредитування бізнесу й домогосподарств відновлюватиметься доволі поступово, то і прогнози зростання української економіки на 2016 р. вельми обережні. Як зазначалось вище, згідно з прогнозом НБУ, реальний ВВП зросте у 2016 р. на 1,1 % при інфляції 12 %; приблизно такий же прогноз, як зазначають оглядачі ЗМІ, дає і

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. А у 2017 р. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України прогнозує зростання внутрішнього валового продукту на рівні 3,5 %. Про це повідомила заступник міністра Ю. Ковалів. При цьому вона нагадала, що попередній прогноз зростання ВВП на наступний рік був на рівні 4 %. Ю. Ковалів додала, що зростання ВВП прогнозується за рахунок зростання промислового виробництва та збільшення споживання, оскільки з 1 травня вже підвищено, а в подальшому ще буде підвищено соціальні стандарти.

Зі свого боку, експерти Світового банку вважають, що в цілому в поточному році можливе зростання реального ВВП в Україні на рівні 1 %, в наступному – 2 %, а в 2018 р. – на 3 %. При цьому експерти Світового банку відзначають, що скорочення економіки на 9,9 % у 2015 р. і не було настільки критичним, як передбачалося раніше. «Інші дані цього року також свідчать, що спад досяг нижньої межі», – підкреслюється в останній доповіді Світового банку щодо глобальних економічних перспектив.

Міжнародний валютний фонд також прогнозує зростання ВВП України на 1,5 % в 2016 р. і на 2,5 % в 2017 р. Як наголошується в доповіді фонду про розвиток економік країн Східної Європи та Балтії, економічне зростання в Україні «буде підтримуватися за рахунок скорочення макроекономічних дисбалансів і менш складної геополітичної ситуації». Експерти фонду прогнозують інфляцію в Україні у 2016 р. на рівні 15,1 % і 11,0 % – у наступному. Раніше у ЗМІ повідомлялося, що Європейський банк реконструкції і розвитку підтвердив прогноз зростання ВВП України на 2 % в поточному році й очікує його збереження на такому ж рівні в 2017 р.

Хоча, як повідомляє сайт «Новое время», «деякі експерти навіть вважають такі прогнози дуже стриманими. Фінансовий аналітик американського банку JP Morgan, який попросив не називати його імені, вважає, що прогноз зростання української економіки в 1 % у 2016-му досить песимістичний. Його прогноз – 2,8 % вже цього року. Головним поштовхом для зростання ВВП України, вважає банкір, який відвідав Київ місяць тому, стане відновлення кредитування МВФ влітку, що своєю чергою автоматично приведе в Україну ще кілька іноземних кредитів».

Водночас треба наголосити, що складання розглянутих вище прогнозів економічного розвитку є результатом колективних експертних оцінок у відповідних установах й організаціях. І в публічно представлених підсумкових документах, як правило, нівелюються екстремальні оцінки, висловлені окремими учасниками прогнозного процесу. Показовою в цьому плані є методика складання Міністерством економічного розвитку і торгівлі України консенсус-прогнозу розвитку української економіки. Зазначений «консенсус прогноз» – це усереднені значення основних прогнозних показників економічного розвитку України, які розраховані на основі експертних оцінок учасників опитування. Наведений у публікації прогноз економічного і соціального розвитку України на 2015–2017 роки розраховано на базі матеріалів, наданих експертами Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Національного банку України, Інституту демографії та

соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, ДП «Науково-дослідний економічний інститут», ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАНУ», Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, Інституту еволюційної економіки, Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міжнародного центру перспективних досліджень, Dragon Capital, CASE Україна, The Bleyzer Foundation, Forex Club в Україні, Райффайзен банку Аваль та Агентства індустріального маркетингу».

Відхилення значень індивідуальних прогнозних оцінок від аналогічних підсумкових показників консенсус-прогнозу, як правило, тим більше, чим складнішим не лише структурно, а й функціонально є об'єкт прогнозування. Повною мірою нині це стосується економіки України, яка зазнає впливу не лише традиційних внутрішніх і зовнішніх чинників, а й впливу такого потужного неординарного фактору, як російська військова агресія та пов'язана з нею «гібридна» війна проти нашої держави. Саме дія нестандартних чинників, як правило, обумовлює найбільші розбіжності в прогнозах розвитку економіки.

Причому аналіз даних економічної статистики та поведінки українського соціуму дає доволі вагомі підстави для припущення, що, в решті решт, суб'єкти української економіки значною мірою адаптувались до впливу нестандартних чинників, включаючи фактичний перебіг бойових дій на Донбасі та «гібридної» війни з боку Росії, на їх господарську діяльність *(Детальніше див. матеріал СІАЗ в «Україна: події, факти, коментарі». – 2015. – №24; 2016. – №1.)*.

Відповідним чином до впливу зазначених вище неординарних чинників, мабуть, адаптувались й зовнішньоекономічні партнери України, про що можуть свідчити міжнародні кредитні рейтинги. Зокрема, нещодавно багато вітчизняних ЗМІ повідомило, що міжнародне рейтингове агентство Standard & Poor's (S & P) підтвердило довгострокові суверенні рейтинги України за зобов'язаннями в іноземній валюті на рівні В- / В. Прогноз по рейтингах «стабільний». Одночасно агентство підтвердило рейтинг України за національною шкалою uaBBB-. Підтвердження рейтингів відображає успішну реструктуризацію боргу уряду України в поточному році, а також проведення основних реформ, таких як скорочення субсидій на енергоспоживання домогосподарств, вважають експерти агентства. Водночас довгостроковий рейтинг В- відображає складну економічну та політичну ситуацію в Україні, зокрема значне поширення корупції. Прогноз «стабільний» відображає думку агентства про те, що в наступні 12 місяців український уряд, як і раніше, буде користуватися підтримкою міжнародних кредиторів. Відповідно до рейтингової шкали S & P, рейтинг рівня В свідчить про досить високу уразливість емітента за наявності несприятливих комерційних, фінансових та економічних умов, однак у даний час є можливість виконання боргових зобов'язань у строк і в повному обсязі, зазначається у ЗМІ. Як повідомлялося раніше, в жовтні 2015 р. Standard &

Poor's підвищило довгострокові суверенні рейтинги України за зобов'язаннями в іноземній валюті з SD / D до B- / B.

З іншого боку, привертає увагу й той факт, що хоча, починаючи з IV кварталу 2015 р., міжнародні рейтинги України не змінювались, однак вони і не зростали. При цьому варто згадати, що висловлювання про досягнення українською економікою «дна» кризи почали з'являтися ще наприкінці минулого року. Звичайно, нині таких оцінок висловлюється значно більше. Але також треба згадати, що, наприклад, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України останнім часом дещо знижувало деякі раніше висловлені показники консенсус-прогнозу розвитку української економіки, зокрема ВВП, на 2016 – 2017 рр.

Поліпшення економічної ситуації в Україні останнім часом продиктоване стабілізацією гривні, яка втратила більше третини від своєї вартості в минулому році, а також зниженням інфляції, яка опустилася нижче 10 %, вважають деякі експерти. А фахівці НБУ зазначають, що «зовнішні умови для української економіки та фінансового сектору залишаються складними через продовження агресії Росії на сході, погіршення умов торгівлі України, високу волатильність та непередбачуваність цін на основні експортні товари». Однак, наприклад, генеральний директор Metinvest Холдингу Ю. Риженков припускає, що нижня точка у траєкторії розвитку вітчизняної металургії була пройдена в січні 2016 р. Як заявив зі свого боку 5 травня цього року співголова Групи стратегічних радників з підтримки реформ в Україні Л. Бальцерович, ключовим завданням для української влади є проведення реформ для зміцнення стабільності фінансів і бюджету, боротьба з корупцією і реформа децентралізації. «Починається економічне зростання, і воно триватиме, якщо будуть продовжуватися реформи», – сказав він. Правда, згадуваний вище академік НАН України Б. Данилишин наприкінці березня цього року зазначав, що «одним з головних ризиків започаткованого економічного відновлення в Україні є відсутність чітких сигналів від влади, а також її бездіяльність. Ми боремося за макроекономічну стабільність, пригнічуючи попит, але ми не визначаємо наших пріоритетів, в які мали б заходити як іноземні інвестори, так і вітчизняні».

Таким чином, попри деяке реальне поліпшення останнім часом економічної ситуації в нашій державі, в експертному середовищі зберігається вельми широка палітра оцінок і прогнозів розвитку економіки України у найближчій перспективі. Загалом, більшість експертів схиляється до думки, що українська економіка пройшла «дно» кризи. На користь цього свідчить в цілому й аналіз даних офіційної статистики. Однак, щодо оцінки подальших темпів і перспектив економічного розвитку України в експертному середовищі зберігаються доволі суттєві розбіжності в оцінках. Значною мірою це, вочевидь, пов'язано з переважанням у структурі вітчизняного експорту сировини й напівфабрикатів. Утім, навіть у разі здійснення цілеспрямованої та ефективної державної політики з оптимізації галузевої структури господарства України, досягнення реальних структурних змін вітчизняної економіки потребуватиме доволі значного часу на їх реалізацію.

Тому, на підставі проведеного вище аналізу, можна дійти висновку, що українська економіка дійсно поступово виходить з кризи, подолавши, цілком ймовірно, її «дно». Однак, при збереженні її нинішньої недосконалої виробничої (галузевої) структури українська економіка й надалі залишатиметься дуже вразливою для перманентного впливу різноманітних економічних і соціально-політичних «шоків», насамперед зовнішнього характеру. При цьому, правда, слід визнати, що такі структурні зміни неможливі без проведення радикальних соціально-політичних реформ, частина з яких вже започаткована в Україні (*При підготовці цієї роботи було використано інформацію з наступних джерел: Президент України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.president.gov.ua>); Державна служба статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Офіційний веб-сайт (<http://www.me.gov.ua>); Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Дзеркало тижня. – 2016. – № 21; Дзеркало тижня (<http://dt.ua>). – 2016. – 06, 11, 16.05; 08.06; Левый берег (<http://lb.ua>). – 2016. – 15.02; 16.05; Новое время (<http://nv.ua>). – 2016. – 25.03; 15, 16, 23.06; Обозреватель (<http://obozrevatel.com>). – 2016. – 17.06; Сегодня (<http://www.segodnya.ua>). – 2016. – 13,18, 25.05; 14, 15, 16.06; Экономические известия (<http://eizvestia.com>). – 2016. – 02.06; GfK Ukraine (http://www.gfk.ua/public_relations/press)).*

Наука – суспільству

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України

30 червня 2016 р. відбувся останній у цьому академічному році Методологічний семінар відділу соціальної антропології Інституту народознавства НАН України з теми: «Свобода і рух смислів».

Під час заходу із науковою доповіддю виступив філософ, соціальний антрополог, соціолінгвіст старший науковий співробітник відділу соціальної антропології Інституту народознавства НАН України Р. Кісь.

Модератором засідання виступив головний редактор незалежного культурологічного часопису «І» – філософ і культуролог Т. Возняк. Учасники семінару розглянули тему свободи й руху смислів, а також дослідили питання визначення та формування смислів (сенсів), їхнього впливу на людину та суспільство.

Докладна інформація доступна на сайті відділу соціальної антропології

Інституту народознавства НАН України за посиланням: <http://social-anthropology.org.ua/seminars/svoboda-i-ruk-h-smysliv/> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2408>)). – 2016. – 05.07).

***

5 липня 2016 р. у Львові відбулася XVI Міжнародна конференція «Mathematical methods in electromagnetic theory» («Математичні методи в теорії електромагнетизму»).

Співорганізаторами конференції виступили Фізико-механічний інститут імені Г. В. Карпенка НАН України (Львів), Інститут радіофізики і електроніки імені О. Я. Усикова НАН України (Харків), Львівський національний університет імені Івана Франка за підтримки Східноукраїнського відділення IEEE AP/MTT/ED/AES/GRS/NPS.

Міжнародна конференція з математичних методів в теорії електромагнетизму – це традиційний форум, який проводиться в Україні кожні два роки починаючи з 1990 р. Цьогорічну конференцію було присвячено обговоренню актуальних проблем теоретичного дослідження й математичного опису електромагнітних явищ та застосуванню теорії електромагнетизму. З цією метою у Львівському національному університеті імені Івана Франка зібралися понад 100 відомих науковців у галузі фізики, математики та представники інженерних наук 16 країн світу, зокрема України (54), Японії (6), Греції (4), США (7), Чехії (3), Іспанії (3), Туреччини (3), Росії (3), Китаю (2), Грузії (2), Італії (2), Франції (3), Німеччини (1), Польщі (1), Словаччини (1) та Швейцарії (1).

Проголошуючи вітальне слово, голова програмного комітету конференції – голова Західного наукового центру НАН України і МОН України академік НАН України З. Назарчук зазначив, що XVI Міжнародна конференція «Mathematical methods in electromagnetic theory» (ММЕТ) за роки своєї роботи здобула високе визнання як в Україні, так і за кордоном. Кількість учасників ММЕТ порівняно з минулими роками зросла вдвічі. Наразі це потужна науково-практична платформа для обміну думками, ідеями та досвідом українських і закордонних учених, які вивчають проблематику математичних методів у теорії електромагнетизму.

Перший проректор Львівського національного університету імені Івана Франка професор В. Височанський, вітаючи учасників конференції від імені багатотисячного колективу студентів, професорсько-викладацького колективу та наукових працівників одного з найстаріших університетів Центральної та Східної Європи, висловив сподівання, що результати плідних дискусій, до яких спонукатиме цей науковий захід, сприятимуть розвитку досліджень у сфері математики й електромагнетизму.

Професор Національного авіаційного університету Ф. Яновський зауважив, що наукове життя в Україні перебуває на етапі відродження. Помітно підвищився авторитет наших учених у світовому науковому співтоваристві,

про що свідчать якісні публікації, цитування яких індексується та фіксується в бібліографічних і реферативних базах даних Scopus і Web of Science. А тому напрацювання стратегічних рішень щодо розвитку досліджень у сфері математичних методів у теорії електромагнетизму є великим внеском у зміцнення науки загалом.

Учасники конференції, окрім обговорення виступів запрошених доповідачів (24 відомих учених із 12 країн світу) та плідної роботи у 10 тематичних сесіях, мали також насичену культурну програму, а саме екскурсії Львовом і мандрівку замками Львівщини (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2413>). – 2016. – 08.07).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

23 червня 2016 р. у місті Жешув (адміністративному центрі Підкарпатського воєводства Республіки Польща), що межує з Україною, відбулося спільне засідання Українсько-Польської Робочої групи з питань співробітництва у космічній сфері Українсько-Польської Міжурядової комісії з питань економічного співробітництва.

До складу делегацій, що формувалися Польською космічною агенцією (POLSA) і Державним Космічним Агентством України (ДКАУ), увійшли представники центральних органів влади, наукових організацій, підприємств і вищих навчальних закладів. Експерти Робочої групи працювали за чотирма напрямками співробітництва: «ракет-носії»; «наукові космічні дослідження», «дистанційне зондування Землі»; та «Рамкова програма Європейського Союзу «Горизонт 2020» / Співробітництво з Європейським Космічним Агентством».

За напрямом «Наукові космічні дослідження» до складу Українсько-Польської Робочої групи увійшли представники НАН України – директор Інституту космічних досліджень (ІКД) НАН і ДКА України член-кореспондент НАН України О. Федоров і старший науковий співробітник Радіоастрономічного Інституту (РІ) НАН України доктор фізико-математичних наук О. Дудник. Фахівці обговорили стан та перспективи здійснення супутникового проекту «Іоносат-Мікро», для реалізації якого інженери ІКД та Центру космічних досліджень Польської Академії наук (ЦКД ПАН) розробили бортову наукову апаратуру.

Доктор фізико-математичних наук О. Дудник докладно розповів про 4 напрями співробітництва між РІ НАН України та Відділенням фізики Сонця у місті Вроцлав ЦКД ПАН, що активно втілюються в життя після підписання довгострокового Договору про співробітництво між РІ та ЦКД ПАН, а саме: 1) вивчення радіаційних поясів Землі на основі даних спостережень за допомогою українського супутникового телескопа частинок СТЕП-Ф і польського рентгенівського фотометра SphinX на борті космічного апарату

«КОРОНАС-Фотон»; 2) розробка концепції побудови детектора заряджених частинок для рентгенівського спектрофотометра ChemiX, який буде встановлено на борті двох космічних апаратів міжпланетної місії «Інтергеліозонд»; 3) підготовка та представлення спільних публікацій і презентацій у наукові журнали, на міжнародні конференції, асамблеї, симпозіуми та робочі наради; 4) виконання спільного проекту у 2015-2017 рр. у межах Угоди про наукове співробітництво між НАН України й ПАН. Враховуючи значний доробок у розробленні компактного приладу для реєстрації заряджених частинок високих енергій, РІ НАН України запропонував Робочій Групі започаткувати міжнародне співробітництво між ДКАУ і POLSA щодо підготовки до здійснення спільного тривалого наукового експерименту на космічних апаратах міжпланетної місії «Інтергеліозонд» із використанням приладу ChemiX, який включатиме український детектор частинок ДЧФ.

Українська делегація була запрошена також взяти участь у роботі Форуму інновацій космічного сектору, організованого Польською космічною агенцією, Підкарпатським воєводством, керівництвом міста Жешув та Жешувським університетом технологій. На Форумі, що проходив у нещодавно побудованому надсучасному Конгрес-Центрі неподалік міжнародного аеропорту «Жешув-Ясьонка», керівником української делегації було представлено доповідь про досягнення, напрацювання та плани на майбутнє українського космічного сектору; відбулися панельні дискусії на теми: «Потенціал польського авіаційного сектору та його участь у програмах Європейського Космічного Агентства» і «Роль космічної освіти у сучасному суспільстві» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2412>). – 2016. – 07.07).

***

6 червня 2016 р. в будівлі Президії НАН України відбулася зустріч керівництва Академії з представниками Болгарської академії наук (БАН) – президентом БАН академіком БАН С. Воденічаровим і начальником Управління міжнародних справ В. Ніколовою.

Національну академію наук України на цій зустрічі представляли перший віце-президент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік НАН України А. Наумовець, віце-президент НАН України, голова Секції хімічних і біологічних наук НАН України, директор Інституту фізичної хімії імені Л. В. Писаржевського НАН України академік В. Кошечко, віце-президент НАН України, голова Секції гуманітарних наук НАН України академік С. Пирожков, віце-президент НАН України, директор Інституту теоретичної фізики імені М.М. Боголюбова НАН України академік А. Загородній і начальник Відділу міжнародних зв'язків НАН України кандидат історичних наук А. Мирончук.

Привітавши зарубіжних гостей, перший віце-президент НАН України академік А. Наумовець у своєму вступному слові коротко поінформував їх

про статус, історію, структуру, основні завдання й найбільш вагомі здобутки Академії та її наукових установ і зауважив, що одним з іноземних членів НАН України є відомий болгарський науковець – Б. Сендов (колишній президент БАН). Учений також зазначив, що Національна академія наук України приділяє велику увагу розвитку міжнародного наукового й науково-технічного співробітництва, яке сприяє широкій інтеграції вітчизняних дослідників у міжнародне наукове співтовариство. За словами академіка А. Наумовця, партнерами НАН України нині є наукові організації близько 50 країн світу. Особливе місце серед цих організацій посідає Болгарська академія наук. Перший віце-президент НАН України із задоволенням відзначив багаторічний досвід і добрі традиції спілкування учених двох країн, які з урахуванням реальних можливостей на сучасному етапі визначили для себе продуктивні форми співпраці і створили умови для подальшого прогресу науки в Україні та Болгарії. Академік А. Наумовець наголосив, що Болгарська академія наук є головним партнером Національної академії наук України у цій державі. Взаємодія між академіями регулювалася положеннями підписаної у липні 1996 року Угоди про науково-технічне співробітництво, в рамках якої здійснювався обмін дослідниками – для участі у спільних проектах, семінарах, симпозіумах, конференціях. Перший віце-президент НАН України розповів і про основні напрями двостороннього співробітництва, серед яких, зокрема, фізика й біофізика, дослідження та практичне застосування лазерних і нанотехнологій, біохімія, біологія, науки про життя тощо. Такий широкий спектр діяльності дає хороші результати. Так, фахівці Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут» та Інституту електроніки БАН спільно працюють над створенням методів модифікації поверхні матеріалів наноструктурними покриттями з удосконаленими електрофізичними параметрами – для потреб біомедицини. Інститут електроніки БАН є також партнером Інституту прикладних проблем фізики і біофізики НАН України: ці дві установи займаються розробленням низки методик оптичної неінвазивної діагностики стану кровотоку (кровообігу) й серцево-судинної системи (до речі, у 2013 р. спільний патент на одну з подібних розробок отримав у Республіці Болгарія нагороду «Винахід року»). Тривалі та плідні наукові зв'язки існують також між Інститутом геофізики імені С. І. Субботіна НАН України й Національним інститутом геофізики, геодезії і географії БАН: у рамках виконуваних проектів партнери вивчають глибинну будову Західно-Чорноморської западини та суміжних територій шляхом аналізу гравітаційного й магнітного полів, а також земної кори території Болгарії за комплексом геолого-геофізичних даних. Спеціалісти Інституту фізіології рослин і генетики НАН України й Інституту фізіології рослин імені Мефодія Попова БАН здійснюють спільні дослідження в галузі фізіології, біохімії та генетики рослин – з метою розроблення інноваційних сільськогосподарських технологій. Тісні контакти підтримують і колективи українських та болгарських учених у сфері гуманітарних і соціальних наук: вони, зокрема, спільно вивчають культурну спадщину народів Центрально-Східної Європи.

На даний час спостерігається тенденція до розширення спектра наукових досліджень установ НАН України та БАН, – із приємністю відзначив академік А. Наумовець і навів на підтвердження своїх слів ще один приклад такої плідної взаємодії: 2015 р. між Інститутом космічних досліджень НАН України та ДКА України й Інститутом космічних досліджень і технологій БАН було укладено угоду про співробітництво в галузі сучасних космічних досліджень. Водночас, на думку першого віце-президента НАН України, потенціал українсько-болгарського співробітництва в галузі науки і техніки реалізовано ще не повною мірою. НАН України, як підкреслив академік А. Наумовець, зацікавлена у розширенні зв'язків з болгарськими колегами за всіма напрямками наукових досліджень – як природничими й технічними, так і соціальними та гуманітарними. Нові можливості для цього відкриває і набуття Україною асоційованого членства у Рамковій програмі Європейського Союзу з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020». На завершення свого виступу академік А. Наумовець висловив упевненість, що зустріч і заплановане підписання оновленої Угоди про наукове співробітництво між Національною академією наук України та Болгарською академією наук, а також Протоколу до цієї Угоди сприятиме подальшому розвитку ефективної взаємодії між двома країнами в галузі наукових досліджень.

Президент Болгарської академії наук академік С. Воденічаров, у свою чергу, розповів українським колегам про основні завдання й напрями діяльності БАН і нові ініціативи, започатковані нею з метою піднесення ролі академічної науки в болгарському суспільстві та якнайширшого залучення перспективної талановитої молоді до наукових досліджень. Як зазначив високоповажний зарубіжний гість, нині БАН виступає у трьох іпостасях – як національний дослідницький центр, як центр духовності Болгарії та як головний експертний центр своєї держави. Організація зміцнює зв'язки з вищими навчальними закладами, виступає ініціатором численних культурницьких заходів, суттєво активізувала діяльність усіх своїх 16-ти академічних центрів, розміщених у найбільших містах Болгарії, а також спільно з Міністерством освіти і науки Болгарії започаткувала конкурси для молодих учених. Одним із важливих напрямів роботи БАН є співпраця з науковими організаціями держав близького й далекого зарубіжжя. Особливо зацікавлена Болгарська академія наук, за словами академіка С. Воденічарова, у розширенні наукового й науково-технічного співробітництва з установами НАН України. Так, Інститут металознавства БАН впродовж тривалого часу досить плідно взаємодіє з Інститутом електрозварювання імені Є. О. Патона НАН України. І подібних прикладів двосторонньої співпраці налічується чимало. Крім того, високоповажний зарубіжний гість поділився з українськими колегами досвідом участі болгарських учених у конкурсах у межах Рамкової програми Європейського Союзу з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020». Академік С. Воденічаров підкреслив, що для БАН немає неважливих напрямів досліджень, а тому вона намагається примножувати свої здобутки в різних наукових галузях.

На продовження зустрічі її учасники обговорили актуальні для обох країн питання співпраці між наукою, державною владою та бізнес-середовищем, взаємодії академічної й університетської науки, проблеми підготовки наукових кадрів, залучення талановитої молоді до наукових досліджень, підвищення рівня престижності та популяризації науки, піднесення її ролі у суспільстві, оцінювання ефективності діяльності наукових установ тощо.

Зокрема, віце-президент НАН України, директор Інституту теоретичної фізики імені М. М. Боголюбова НАН України академік А. Загородній розповів високоповажним болгарським гостям про зміни, які відбулися останнім часом у вітчизняній науковій сфері, а також про форми підтримки Академією наукової молоді і створення Київського академічного університету НАН України та МОН України.

Як зауважив віце-президент НАН України, голова Секції суспільних наук НАН України академік С. Пирожков, наша держава має взяти до уваги цікавий досвід БАН зі створення Центру духовного розвитку. Адже питома вага наукових установ суспільного й гуманітарного профілю в НАН України є великою, а їхні здобутки – вагомими, а тому мають бути застосовані належним чином і на користь суспільної консолідації й суспільного прогресу в нашій країні та її наближення до світового цивілізаційного процесу, зокрема для переходу до тієї стадії розвитку, яку зазвичай називають інформаційним суспільством.

Віце-президент НАН України, голова Секції хімічних і біологічних наук НАН України академік В. Кошечко запевнив болгарських колег, що українські вчені завжди раді співпраці з ними.

На завершення зустрічі сторони підписали оновлену Угоду про наукове співробітництво між Національною академією наук України та Болгарською академією наук, а також Протокол до цієї Угоди. Від імені Національної академії наук України документ підписав перший віце-президент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік А. Наумовець, від імені Болгарської академії наук – президент БАН академік С. Воденічаров. Після цього учасники заходу обмінялися пам'ятними подарунками, з приємністю констатували, що зустріч виявилася надзвичайно результативною, а розмова в її межах – змістовною, відвертою та щирою, а також висловили сподівання на продовження й поглиблення подальшої плідної співпраці між НАН України та БАН (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2410>). – 2016. – 06.07).

***

30 червня 2016 р. в Будинку кіно (м. Київ, вул. Саксаганського, 6) Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології (ІМФЕ) імені М. Рильського НАН України в партнерстві з Польським Інститутом у Києві, Міністерством освіти і науки України, Академією

української преси та Національною спілкою кінематографістів України провів круглий стіл «Кіноосвіта Польщі: досвід синергії кіногалузії і освіти. Кіно, як засіб формування національної ідентичності».

Під час заходу лектор і автор модельних занять проекту «Filmoteka Szkolna» та Польського Інституту кіномистецтва, ментор аматорської молодіжної кіношколи Ю. Цалчинська розповіла про проект «Filmoteka Szkolna» та основні засади застосування кінопоказів у навчальному процесі й на позашкільних заходах. «Filmoteka Szkolna» була створена за ініціативи Польського Інституту кіномистецтва та за фінансової підтримки Міністерства культури і національної спадщини Польщі. Партнерами проекту виступили Центр громадянської освіти, Варшавська кіношкола й Асоціація польських кінематографістів.

На сьогодні організатори проекту вже підготували пакет з понад 100 художніх, документальних та анімаційних фільмів і методичних рекомендацій (лекцій) для використання під час навчального процесу в школі. До зазначеного пакету увійшла класика польського кінематографа, а також сучасні кінотвори. Лекції готували кінознавці, культурологи та дослідники медіа.

Ю. Цалчинська зазначила, що відібрані фільми не лише показують історію польського кіно. Головна мета організаторів полягала у представленні стрічок як підґрунтя для різноманітних дискусій. Щоб максимально спростити роботу вчителів, матеріали було розподілено на тематичні підгрупи відповідно до шкільних предметів, під час викладання яких можлива їхня демонстрація. Такими тематичними підгрупами є, наприклад: «Перехрестя історії», «Серед мистецтв», «Національні стереотипи», «Релігія», «Кіно про кіно» (теорія і практика створення фільмів).

Більшість колекції фільмів проекту «Filmoteka Szkolna» представлена класичними кінострічками. Ю. Цалчинська наголосила, що необхідно надати цим фільмам нове життя, адже в інший спосіб глядач може і не дізнатися про них.

Завершилася презентація виступом координатора заходу – молодшого наукового співробітника відділу екранних мистецтв та культурології ІМФЕ імені М. Т. Рильського НАН України О. Волошенюк. Дослідниця зазначила, що декілька днів тому до ювілею І. Миколайчука відбулася презентація відреставрованої версії фільму «Білий птах з чорною ознакою». Українська кіноспільнота має докласти всіх зусиль, щоб ця кінострічка дійшла до шкіл та молодих глядачів, а не залишилася лише на небагатьох столичних екранах (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2411>). – 2016. – 06.07).

Астрономічна наука

Атмосфери планет є традиційним об'єктом дослідження астрономів. Не залишається поза їхньою увагою й атмосфера Землі. ... від фізичних процесів в атмосфері найістотнішим чином залежать умови життя на Землі і вивчення цих процесів за допомогою підходів і методів, звичайних для астрономів, дає нові результати. Низка досягнень за цими напрямками стали передумовою для досліджень приземного озону в Головній астрономічній обсерваторії (ГАО) НАН України.

Моніторинг концентрації озону в приземному шарі повітря є обов'язковим для кожної розвиненої держави, а зусилля, спрямовані на вивчення приземного озону, показово характеризують рівень підходу в цій країні до оцінювання стану навколишнього повітря як чинника, що визначає якість життя. Озон у навколишньому повітрі негативно впливає на здоров'я людини, на стан сільськогосподарських посівів, саме тому стандартом СРСР 1988 року (ГОСТ 12.1.005-88) озон було віднесено до домішок 1-го класу небезпеки, концентрації яких підлягають обов'язковому автоматичному моніторингу. Незважаючи на це, в Україні не існує ні державної, ні регіональних систем моніторингу забруднення повітря за цим параметром. На сьогодні моніторингові вимірювання концентрації озону в приземному шарі, що відповідають вимогам Всесвітньої Метеорологічної Організації (ВМО), здійснюються тільки на двох станціях у Києві. Найбільш якісна і тривала низка спостережень була виконана лабораторією біоіндикації і хемосистематики Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАН України. Під керівництвом О. Блюма лабораторія займається вивченням фітотоксичності озону і методами захисту сільськогосподарських рослин від його впливу. Пункт моніторингу в ГАО НАН України почав функціонувати пізніше – після його апаратного оснащення в ході виконання гранту № 3894 УНТЦ (2006-2007 рр). Накопичений цими пунктами спостережний матеріал був використаний у низці спільних робіт, де порівнювалися рівні й багаторічні тренди приземного озону в мегаполісах колишнього СРСР.

Як одна з основних індикативних забруднювальних домішок, озон не має прямих антропогенних або біогенних джерел, а є продуктом фотохімічних реакцій між багатьма первинними забруднювальними домішками. В першу чергу це – NO_x , CO , SO_2 , CH_4 , різні неметанові леткі сполуки (VOC) і інші. Здебільшого ці реакції нелінійні, їх швидкості залежать від концентрацій, метеорологічних факторів, виду та форми підстильної поверхні і так далі, тому навіть короткострокове прогнозування поведінки озону в приземному повітрі видається досить складним завданням. Для розв'язання завдань прогнозування створюються та використовуються спеціальні моделі різних рівнів складності, які повинні бути частиною систем моніторингу озону. Зусиллями й ентузіазмом А. Шавріної в ГАО НАН України була отримана, адаптована, протестована й підготовлена для

регулярного використання модель UAM-V. Так звана «Модель Міського Факела» – UAM, була розроблена і підтримується SAI (System Application International). Її коріння сягає перших спроб фотохімічного моделювання якості повітря на початку 1970-х років. З цього часу модель зазнавала майже безперервного застосування, всебічного удосконалення та поліпшення. Модель Міського Факела зі змінною сіткою UAM-V на той час була найбільш передовою робочою версією моделі UAM. Вона містила множинне розбиття сітки на чарунки, де розраховується перенесення озону і забруднювачів, його попередників у регіональній шкалі та шкалі деяких міських площ. UAM-V дає змогу варіювати число й розташування вертикальних шарів, задавати тривимірний масив метеорологічних змінних. Програмні модулі UAM-V містять облік випадання в осад, виникнення факелів, зміна сонячного потоку і хімічної кінетики. У UAM включена Прогностична Метеорологічна Модель SAIMM із чотиривимірними масивами даних. Для розв'язання рівнянь хімічної кінетики UAM-V використовує розширену версію IV Механізму Вуглецевих Зв'язків СВ-IV, який містить понад 100 реакцій і понад 30 хімічних сполук.

Організація та забезпечення безперервного моніторингу одночасно із практичним освоєнням складної моделі – це вагомий результат роботи та багатий досвід. Атаке зустрічається не часто. Можна стверджувати, що саме вміння астрономів працювати зі складними моделями, достатній досвід роботи зі складним науковим обладнанням і, нарешті, постійне прагнення використовувати найпередовіші інформаційні технології дали змогу астрономічній установі, не виходячи за межі кола своїх стандартних завдань, малими ресурсами отримати значущий результат. Цей досвід має використовуватися при імплементації європейських норм контролю якості повітря в Україні.

Оригінал статті розміщено на офіційному веб-сайті Головної астрономічної обсерваторії НАН України – за посиланням: <http://www.mao.kiev.ua/index.php/ua/ozonmenu> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2415>)). – 2016. – 11.07).

***

31 грудня 2015 р. завершилася реалізація проекту в рамках міжнародної Програми транскордонного співробітництва HU-SK-RO-UA (2007–2013) «Space Emergency System» з участю Ужгородського національного університету (заявник проекту) та партнерів – Мішкольського університету (м. Мішкольц, Угорщина), Вігорлатської обсерваторії (м. Гуменне, Словаччина), Об'єднаного центру наукових досліджень, інновацій та передачі технологій «NORDTech» (м. Бая-Маре, Румунія) та Міжнародної асоціації інституцій регіонального розвитку MAIPP (м. Ужгород, Україна).

Враховуючи географічне положення Закарпатської області й

напрацьовані матеріали, в рамках проекту розробили й упровадили систему дистанційного моніторингу атмосфери в реальному часі, концепція якої заснована на реєстрації та опрацюванні радіосигналів від космічних апаратів глобальних навігаційних супутникових систем (GNSS). Наразі дані 37 активних референтних GNSS-станцій та метеорологічні дані опрацьовуються у трьох аналітичних центрах: один для моніторингу параметрів тропосфери в режимі реального часу (Ужгородський національний університет), один для аналізу параметрів атмосфери у часі, близькому до реального (Мішкольський університет), й один – для постобробки (Національний університет «Львівська політехніка»), – зазначає Медіацентр УжНУ.

Над реалізацією проекту від УжНУ працювала група вчених у складі доктора технічних наук, професора кафедри міського будівництва і господарства Н. Каблак (координатор проекту), кандидата технічних наук, професора кафедри землевпорядкування та кадастру, декана географічного факультету І. Калинича, кандидата фізико-математичних наук, доцента кафедри диференціальних рівнянь та математичної фізики О. Рейтія та інших працівників університету, що забезпечували успішну реалізацію проекту на різних його стадіях.

Хоч формальні терміни реалізації проекту завершені, названа робоча група продовжує роботу з вивчення комплексу питань співпраці УжНУ з науковими та освітніми закладами європейських країн.

Так, 11 червня в урочищі Чорні Млаки (с. Княгиня, Великоберезнянський район) відбулося святкування 150-річчя від дня падіння Княгинянського метеориту. У рамках заходу підписали меморандум про створення Закарпатського парку темного неба обласна державна адміністрація (голова – Г. Г. Москаль), Ужанський національний природний парк (директор – В. І. Біркович), Ужгородський національний університет (проректор з науково-педагогічної роботи – професор І. І. Король), ГО «Інститут розвитку Карпатського регіону» (голова – Н. І. Каблак). Парк має на меті інформування як широкої громадськості, так і фахівців у галузі астрономії про проблеми світлового забруднення нічного довкілля та охорони навколишнього природного середовища.

22 червня в Університеті Павла Йозефа Шафарика в Кошицях відбулися робочі зустрічі представників Ужгородського національного університету (декан географічного факультету І. В. Калинич, професор кафедри міського будівництва і господарства Н. І. Каблак, доцент кафедри лісівництва А. І. Мигаль) з директором Ботанічного саду С. Мохнацьким та директором Інституту географії Я. Гофієркою. Головна мета цих зустрічей – розширення співробітництва між нашими університетами та створення спільних наукових й освітніх проектів в галузі географії, кадастру, лісівництва та охорони навколишнього середовища.

9-го липня делегація під керівництвом Представництва секретаріату програми «Польща-Білорусь-Україна 2007–2013» зустрілася з представниками міської влади Ужгорода, завітала до Лабораторії космічних досліджень Ужгородського національного університету. Гостям

продемонстрували роботу мобільного планетарію, встановленого в рамках проекту HUSKROUA/1101/105, проведено спостереження за нічним небом за допомогою телескопів. Захід був організований та проведений учасниками проекту HUSKROUA/1101/105. Представниками від УжНУ були декан географічного факультету І. В. Калинич, професор кафедри міського будівництва і господарства Н. І. Каблак, доцент кафедри диференціальних рівнянь та математичної фізики О. К. Рейтій, с. н. с. Лабораторії космічних досліджень В. І. Кудак.

12 липня в головному корпусі Університету Павла Йозефа Шафарика в Кошицях відбулася робоча зустріч між ректором університету професором П. Соваком та представниками Ужгородського національного університету – у засіданні взяли участь декан географічного факультету І. В. Калинич, професор кафедри міського будівництва і господарства Н. І. Каблак, доцент кафедри диференціальних рівнянь та математичної фізики О. К. Рейтій. У ході зустрічі підписали Меморандум про порозуміння між учасниками науково-освітнього консорціуму «Геоінформаційні технології», одним із засновників якого є Ужгородський національний університет. Консорціум є добровільним об'єднанням університетів і науково-дослідних установ Угорщини, Словаччини, Румунії, України, Польщі та Чехії, що створений для координації зусиль з метою досягнення світового рівня у пріоритетних напрямках розвитку геоінформаційних технологій для підтримки сталого розвитку та підготовки висококваліфікованих кадрів для наукових й освітніх установ (*PMG.ua (http://pmg.ua/life/49348-za-dopomogoyu-kosmichnykh-aparativ-uzhgorodski-vcheni-provodyat-doslidzhennya-atmosfery-zemli). – 2016. – 14.07).*

Охорона здоров'я

У Києві на базі Науково-практичного медичного центру дитячої кардіології та кардіохірургії МОЗ України інтернаціональна бригада лікарів вперше у світі успішно провела три операції із заміни мітрального клапану серця людини, за принципово новою технологією, – без розрізу грудної клітки. Про це повідомив директор Науково-практичного медичного центру дитячої кардіології та кардіохірургії МОЗ України І. Ємець, передає кореспондент УНН.

За словами І. Ємця, німецький кардіолог, професор Р. Ланге провів 20 експериментальних операцій на тваринах. І тепер, відповідно до всіх європейських законів, були вирішено використати експериментальний метод для оперування людини.

«...було вибрано три госпіталі це Монреаль, Мюнхен і ми (Київ. – Ред.), які зараз мають право на те, щоб перейти від експерименту до клінічних випробувань. Дуже приємно, що два місяці тому це був перший випадок у світі коли літній людині замінили клапан без розрізу, тобто ця операція робиться без розрізу грудної клітини людини, як це роблять хірурги. Більше

того, ці операції можливі тоді, коли відмовляються всі хірурги традиційними методами це зробити.... Ми довго готувалися до цієї події. Сьогодні вони приїхали вже вдруге і зробили дві операції вчора і сьогодні", – повідомив І. Ємець.

За його словами, операції пройшли успішно для тих людей, яким не можливо було врятувати життя традиційними методами.

І. Ємець додав, що досвід першої такої операції здійснила інтернаціональна команда професора Мюнхенського центру серця Р. Ланге.

За його словами, українські лікарі, які також є частиною цієї інтернаціональної команди, не просто отримують знання, вони стають світовими лідерами у цій галузі.

«Для мене особисто, як хірурга, важливо зрозуміти, що майбутнє в медицині може бути лише з новими технологіями. У кардіохірургії зараз не можливо досягти якихось нових результатів без новітніх технологій», – наголосив І. Ємець.

У свою чергу, професор Р. Ланге додав, що у цей час програма розвивається, як дуже тісна співпраця. Зараз це є стадія випробування, тому цих клапанів ще немає в продажу, як продукції. У Німеччині така операція може коштувати близько 40 – 45 тис. євро.

І. Ємець додав, що в Україні «немає програми, і навіть, легальної можливості широко застосовувати цей метод».

«...після цього візиту, я особисто, як директор закладу, буду намагатися впливати на Міністерство (МОЗ. – Ред.) і на Академію медичних наук для того, щоб ця програма була відкрита офіційно», – зазначив директор Науково-практичного медичного центру дитячої кардіології та кардіохірургії МОЗ України.

Він також повідомив, що перші операції були зроблені дуже важким хворим безкоштовно. Витрати за саму процедуру, близько 70-80 тис. грн взяла на себе українська клініка.

Пацієнти, яким провели операцію із заміни клапана інноваційним методом, почувають себе добре, уточнили медики (*УНН* (<http://www.unn.com.ua/uk/news/1586285-pershu-u-sviti-operatsiyu-iz-zamini-klapana-sertsya-bez-rozrizu-grudnoyi-klitki-proveli-u-kiyevi>). – 2016. – 12.07).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

Передбачення перебігу природних і техногенних надзвичайних ситуацій дає змогу своєчасно оцінювати рівні нововиниклих ризиків, оперативно реагувати на ці події, запобігати численним майбутнім небезпекам та мінімізувати негативні наслідки таких ситуацій. Із цією метою одразу після аварії на 4-му енергоблоці Чорнобильської атомної електростанції (ЧАЕС) у квітні 1986 р. вчені Інституту проблем математичних машин і систем (ІПММС) НАН України розпочали

дослідження в напрямі створення прогностичних систем перебігу надзвичайних ситуацій. У межах бюджетних тем НАН України, а також міжнародних проектів рамкових програм Європейського Союзу, наукових програм НАТО тощо активно розроблюються та впроваджуються математичні моделі прогнозування погоди й розповсюдження забруднень в атмосфері, водному середовищі та біоті, на основі яких (моделей) розроблюються, у свою чергу, інформаційні системи підтримки рішень у галузі екологічної безпеки.

Одним із результатів дослідницької діяльності ІПММС НАН України з ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи стало утворення в цьому інституті окремої наукової школи, що посідає провідні позиції в Європі та світі в галузі математичного моделювання поширення радіонуклідів у водних системах. Удосконалені й модифіковані математичні моделі, історія яких бере початок 1986 р., і є ядром модуля прогнозування забруднення вод комп'ютерної системи «РОДОС» (RODOS, Real-Time On-line Decision Support System), експлуатованої у багатьох європейських центрах реагування на радіаційні аварії, а останнім часом – впровадженої і в Україні (більше про систему «РОДОС»: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2407>).

До основних розробок ІПММС НАН України за даним напрямом досліджень належать:

- перша в Україні оперативна система прогнозування погоди «WRF-Україна», дані оперативних розрахунків якої використовуються для прогнозування розповсюдження радіоактивних забруднень внаслідок можливих викидів на українських АЕС, а також для прогнозування стихійних гідрометеорологічних явищ на Закарпатті;

- методи асиміляції даних метеорологічних і радіологічних вимірювань для здійснення корекції метеорологічних полів, розрахованих за даними чисельного прогнозу погоди, та для встановлення місцезнаходження й обсягів викидів атмосферних забруднень – із використанням даних радіологічних вимірювань, а саме – потужностей доз, концентрацій, щільностей випадінь (вказані методи інтегровано в систему «РОДОС»);

- чисельна гідродинамічна модель атмосферної дисперсії забруднень (в тому числі важких газів) навколо будинків, яка містить модуль засвоєння даних на основі використання варіаційного методу, що, у свою чергу, дає змогу ідентифікувати місце розташування й потужність стаціонарного джерела забруднення;

- реалізована з використанням ГІС-технологій (зокрема, інформаційної системи «Хмара») методика «Оцінка характеру і наслідків надзвичайних ситуацій на хімічно небезпечних об'єктах стаціонарного типу», що дає змогу вказувати на мапі зону поширення хімічно небезпечних речовин із зазначенням на ній усіх вихідних параметрів аварії;

- комплекс одно-, дво- і тривимірних математичних моделей міграції радіонуклідів у поверхневих водах водозборів, річок, водосховищ, озер, естуаріїв, морів, які (тобто моделі) враховують особливості процесів одно- та

двоступеневої кінетики виявлених після аварії на ЧАЕС обмінів забрудненнями в системі «вода – зважені мули – донні відкладення», а також обчислювальні методи реалізації цих математичних моделей;

- методи моделювання ролі ерозійно-седиментаційних і сорбційно-десорбційних механізмів переносу радіонуклідів водними потоками.

- ефективні методи засвоєння даних радіаційного моніторингу в математичних моделях прогнозування транспорту радіонуклідів на основі методів сполучених рівнянь і субоптимальних фільтрів Калмана, а також комплексні моделі поширення радіонуклідів у ґрунтових водах та в зоні аерації, змиву радіонуклідів із водозборів;

- чисельна моделювальна система прогнозування течій, температури й солоності, вітрового хвилювання (випробувана для моделювання штормів у Чорному морі);

- чисельна гідродинамічна модель переносу хімічних і біологічних забруднень у морі;

- чисельна гідродинамічна модель переносу радіоактивності в морі «THREETOX»;

- чисельна модель забруднення моря при розливах нафти й нафтопродуктів у морі «OILTOX».

Крім того, з метою уможливлення здійснення довгострокових розрахунків радіоактивного забруднення морського середовища вчені ІПММС НАН України розвивають камерну модель переносу радіонуклідів «POSEIDON», яка дає змогу описувати міграцію різних радіонуклідів – від опису джерела забруднення до оцінювання доз внутрішнього опромінення людини в результаті споживання морепродуктів. Підсумки застосування моделі «POSEIDON» при вивченні наслідків аварії на японській АЕС «Фукусіма-1» (березень 2011 року) засвідчили, що при довгостроковому моделюванні переносу радіонуклідів у морському середовищі необхідно враховувати додаткове джерело забруднення морських організмів, пов'язане з міграцією радіонуклідів із донних відкладень через донний ланцюжок живлення. Динамічну модель переносу радіонуклідів ланцюжком живлення морських організмів у камерній моделі «POSEIDON» було розширено донним ланцюжком живлення. ...

Здобутки науковців ІПММС НАН України знайшли широке практичне застосування, зокрема для таких потреб, як:

- забезпечення системи ядерного аварійного реагування Європейського Союзу «РОДОС», впроваджені ДП «НАЕК «Енергоатом»», Державною службою України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) і Державною інспекцією ядерного регулювання України, даними чисельного прогнозу погоди для районів розташування українських АЕС;

- прогнозування стихійних гідрометеорологічних явищ у Карпатських горах – для Закарпатського обласного центру з гідрометеорології;

- оперативне прогнозування розповсюдження радіоактивних забруднень унаслідок пожеж у Чорнобильській зоні відчуження (травень 2015 р.) та на нафтобазі поруч із м. Васильків (червень 2016 р.);

– оцінювання повітряного поширення радіонуклідів від різноманітних небезпечних об'єктів (у тому числі від забруднених будівель колишнього уранового виробництва) із використанням розробленої фахівцями ІПММС НАН України (у рамках Державної цільової екологічної програми приведення в безпечний стан уранових об'єктів виробничого об'єднання «Придніпровський хімічний завод») гідродинамічної моделі атмосферної дисперсії навколо будинків;

– реагування на надзвичайні ситуації на об'єктах хімічного виробництва (за допомогою впровадженої в Міністерстві оборони України системи «Хмара»);

– розроблення комп'ютерної системи зберігання вимірюваних різними відомствами даних моніторингу концентрації радіонуклідів у поверхневих і ґрунтових водах і їх (даних) обробка з метою надання достовірних оцінок стану забруднення водних систем після Чорнобильської катастрофи;

– прогнозування забруднення вод р. Прип'ять і р. Дніпро в результаті дощових і весняних (1987 р.) повеней, розроблення довгострокового прогнозу забруднення р. Дніпро;

– оцінювання ефективності водоохоронних інженерних споруд, що проектувалися на р. Прип'ять, р. Дніпро та Київському водосховищі;

– побудова деталізованих цифрових мап розподілу забруднень територією України;

– прогнозування радіоактивного забруднення підземних вод після аварії на ЧАЕС;

– здійснення прогнозних розрахунків розповсюдження радіоактивності в океані після аварії на японській АЕС «Фукусіма-1» (за допомогою чисельної гідродинамічної моделі переносу радіоактивності в морі);

– здійснення модельних розрахунків забруднення моря й берега після аварій танкерів у Жовтому морі в 2007 р. та Сингапурській протоці в 2010 р. (за допомогою чисельної моделі забруднення моря при розливах нафти й нафтопродуктів у морі «OILTOX»).

Чисельна гідродинамічна модель переносу радіоактивності в морі «THREETOX POSEIDON-R», методи асиміляції метеорологічних і радіологічних вимірювань та алгоритми розв'язання обернених задач атмосферного перенесення, розроблені в ІПММС НАН України, впроваджені в системі ядерного аварійного реагування «РОДОС», використовуваних у багатьох європейських країнах, а останнім часом – і в Україні.

Окремо варто зупинитися на результатах застосування камерної моделі «POSEIDON» до території навколо японської АЕС «Фукусіма-1», забрудненої внаслідок аварії в березні 2011 р. Результати моделювання порівнювалися з даними вимірювань за період з 1950 р. по 2015 р. Дослідники одержали збіги з даними вимірювань для морських організмів в зоні радіусом 15 км навколо вказаної АЕС. Концентрація ^{137}Cs у прибережних хижаках практично збігається з концентрацією в хижій поверхневій рибі для періоду з 2011 р. по 2013 р., що пояснюється визначальним впливом сильно забрудненої води на морські організми. Після

2013 року, коли вода перестає бути основним джерелом забруднення, концентрація ^{137}Cs у прибережному хижаку зменшується повільніше – за рахунок наявності донних організмів в його раціоні. Це свідчить про необхідність врахування донного ланцюжка живлення при довгостроковому моделюванні.

Порівняння розрахованої індивідуальної дози внутрішнього опромінення за період 2014-2020 рр. (доза за період 2011-2013 рр. не бралася до уваги через перевищення максимально допустимого значення концентрації ^{137}Cs у рибі) засвідчило, що в разі споживання морепродуктів із поверхневою рибою доза опромінення (6,3 мкЗв) є на порядок меншою, ніж у разі споживання морепродуктів із придонною рибою (56 мкЗв). Хоча в обох випадках отримана доза значно менша від максимально дозволеної річної дози для населення згідно з нормами МАГАТЕ (1000 мкЗв).

Результати застосування моделі «POSEIDON» до Балтійського та Чорного морів також продемонстрували узгодження розрахованих концентрацій ^{137}Cs у морському середовищі з даними вимірювань. Це стало можливим завдяки врахуванню зміни величини засвоєння радіоактивного цезію морськими організмами залежно від солоності (наявності конкуруючих іонів калію).

Учені ІПММС НАН України також підготували низку пропозицій щодо розширення переліку практичних застосувань створених ними розробок. Дослідники, зокрема, вважають за доцільне використання своїх здобутків для:

- здійснення сценарних розрахунків можливих аварій на екологічно найнебезпечніших об'єктах із метою оптимізації ресурсів для забезпечення надійного контртерористичного захисту;

- вдосконалення національної системи моніторингу небезпечних атмосферних забруднень і забруднень водних об'єктів та організації автоматичного збору і зберігання даних моніторингу у Кризовому центрі ДСНС;

- створення на базі Кризового центру ДСНС, по-перше, національної системи оперативного прогнозування розповсюдження атмосферних забруднень і забруднень у морських системах унаслідок екологічних катастроф техногенного характеру та, по-друге, автоматизованої системи ідентифікації джерел забруднень і обсягів атмосферних викидів за результатами розв'язання обернених задач атмосферного перенесення із використанням даних вимірювань.

Результати досліджень учених інституту широко висвітлені у численних наукових працях та стали вагомим внеском у розвиток зазначеної галузі не лише в Україні, а й в усьому світі (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2419>). – 2016. – 13.07).

Наука і влада

Віце-прем'єр-міністр В. Кириленко 14 липня зустрівся з представниками наукової спільноти. Зокрема, на нараді були присутні міністр освіти і науки Л. Гриневич, перший віце-президент НАН України А. Наумовець, перший віце-президент НАН України В. Горбулін, академік-секретар Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН М. Жулинський, академік-секретар Відділення економіки НАН Е. Лібанова, президент Національної академії педагогічних наук В. Кремень, президент Національної академії медичних наук В. Цимбалюк, президент Національної академії мистецтв А. Чебикін та інші.

Основною темою наради було питання підготовки до стратегічної зустрічі під головуванням Прем'єр-міністра В. Гройсмана щодо реформування наукової сфери.

«Цю зустріч плануємо провести у вересні. На ній будуть присутні представники уряду та науковці. Нам усім спільно треба буде обговорити важливі питання щодо фінансування, реформування та розвитку науки в різних сферах, а також визначити стратегічні завдання, які стоять перед усіма академіями. Звичайно ж, варто буде обговорити і хід імплементації нового Закону «Про наукову та науково-технічну діяльність», – зазначив В. Кириленко.

Представники академії наук схвально сприйняли пропозицію від уряду щодо проведення стратегічної зустрічі, яка має стати поштовхом для прийняття конкретних рішень для розвитку наукової сфери (*Урядовий портал*

(http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249188169&cat_id=244276429). – 2016. – 14.07).

***

Міністерство освіти і науки України розробило перший варіант нового Порядку присудження наукових ступенів. DT.UA попросило директора департаменту атестації кадрів вищої кваліфікації та ліцензування Міністерства освіти і науки України, доктора педагогічних наук, професора А. Шевцова прокоментувати основні відмінності нового проекту.

За його словами, новий порядок був розроблений для якнайшвидшого вирішення питань впровадження нових положень у сфері захисту дисертацій і присудження наукових ступенів, передбачених Законом «Про вищу освіту». Зокрема, йдеться про положення, спрямовані на вирішення проблем академічної несумлінності, плагіату, текстових запозичень, використання ідей, наукових результатів і матеріалів інших авторів без посилання на джерело.

«Ми усвідомлюємо, що документ може бути недосконалим, адже він створений саме для того, щоб ініціювати експертну роботу академічної спільноти у цій сфері і перевести дискурс розгляду питання наукової несумлінності з площини емоцій і банальних взаємних звинувачень у русло

конструктивної роботи і надійного правового забезпечення», – зазначив Шевцов.

Також він розповів DT.UA про нововведення в проєкті:

1. Здійснено перерозподіл повноважень між суб'єктами розгляду питань присудження наукових ступенів – спеціалізовані вчені ради присуджують наукові ступені, вищі навчальні заклади (наукові установи) видають відповідні дипломи. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти акредитує ради і контролює їх діяльність.

2. Запроваджено процедуру затвердження рішення спеціалізованої вченої ради вищим навчальним закладом (науковою установою) як юридичною особою.

3. Запроваджено процедуру скасування рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти за поданням комітету з питань етики та апеляційного комітету.

4. Змінено процедуру позбавлення наукового ступеня через скасування свого рішення суб'єктом видачі відповідного диплома та визнання диплома недійсним на підставі рішення Національного агентства.

5. Запропоновано зменшити кількість публікацій за темою дисертації на здобуття ступеня доктора наук – до 15, на здобуття ступеня доктора філософії – до трьох. Для здобувачів ступеня доктора наук зараховуватимуться, зокрема, статті, опубліковані в матеріалах до наукових конференцій, конгресів, симпозіумів, семінарів, що проводилися в інших державах.

6. Скасовано підготовку автореферату, крім дисертації, поданої на здобуття наукового ступеня доктора наук у вигляді опублікованої монографії.

7. Упорядковано у бік зменшення перелік документів, які здобувач наукового ступеня подає до спеціалізованої вченої ради.

8. Відновлено правову норму захисту докторської дисертації у вигляді наукової доповіді за сукупністю статей, що існувала в Україні до 1997 р., і встановлено вимоги до наукової доповіді.

9. До повноважень комісії ради з попереднього розгляду та офіційних опонентів віднесено перевірку на відсутність (наявність) академічного плагіату.

10. Відображено можливість підготовки дисертації в рамках реалізації права на академічну мобільність та, відповідно до угоди про подвійну аспірантуру, проведення спільного захисту з видачею двох дипломів доктора філософії відповідно до законодавства держав – сторін угоди.

11. Упорядковано процедуру видачі дублікатів.

12. До проєкту включено норми, які відповідно до чинної редакції містяться у відомчих нормативно-правових актах (розгляд дисертації спеціалізованою вченою радою, опублікування результатів дослідження, оприлюднення на сайті, процедура захисту тощо) (***ZN.UA*** (<http://dt.ua/UKRAINE/mon-zaproponuvalo-noviy-poryadok-prisudzhennya->

Т. Годецька, наук. співроб. сектору аналітичної інформації
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Моніторинг ЗМІ з питань освіти й науки: інформаційно-аналітичний огляд (червень 2016 р.)

Питання Державної премії України в галузі науки і техніки.

31 травня 2016 року Президент України підписав Указ № 230/2016 «Питання Державної премії України в галузі науки і техніки».

Указом було затверджено в новій редакції Положення про Державну премію України в галузі науки і техніки та внесені зміни до Положення про Комітет з Державних премій України в галузі науки і техніки.

Зміни спрямовані на реформування процедури присвоєння зазначених премій, зростання авторитету науки у суспільстві, залучення юних талантів до наукової діяльності та розвиток інноваційних технологій.

В Положенні про Державну премію України в галузі науки і техніки зазначено, що:

– Указ Президента України про присудження Державних премій видається, як правило, за два тижні до професійного свята працівників науки – Дня науки.

– в Указі Президента України про присудження Державних премій за роботи, які становлять державну таємницю, назви робіт не зазначаються, замість назв робіт вказується галузь науки і техніки, до якої такі роботи належать.

– лауреатові Державної премії вручаються в урочистій обстановці Диплом і нагрудний знак лауреата встановлених зразків, а також виплачується грошова частина Державної премії. У разі присудження однієї Державної премії колективу Диплом і нагрудний знак лауреата вручаються кожному лауреатові, а грошова частина Державної премії ділиться між ними порівну (*За матеріалами офіційного видання МОН України «Освіта України» № 22 6 червня 2016 р., с. 2; офіційного інтернет-представництва Президента України Петра Порошенка (<http://www.president.gov.ua/ru/news/prezident-pidpisav-ukaz-pitannya-derzhavnoyi-premiyi-ukrayin-37273>). – 2016. – 12.07; офіційного веб-порталу Верховної Ради України (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/230/2016>). – 2016. – 12.07).*

***

Виховання дітей дошкільного віку.

Нещодавно в МОН України відбулась Всеукраїнська науково-методична конференція «Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку: теорія і практика».

У заході взяли участь начальник відділу дошкільної освіти департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України *Тамара Панасюк*, працівники відділу; начальник відділу дошкільного розвитку Інституту модернізації змісту освіти МОН України *Олена Низковська*; директор Інституту проблем виховання НАПН України *Іван Бех*, представники лабораторії дошкільного виховання Інституту проблем виховання, науковці, практики з різних куточків України.

Під час виступів було висвітлено досвід роботи та теоретичні засади національно-патріотичного виховання дошкільників; програмно-методичне забезпечення з визначеного напрямку у ДНЗ; першооснови національної свідомості у дітей дошкільного віку, єдність науки і практики у вирішенні проблем реалізації ідей національно-патріотичного виховання дошкільників, народні традиції тощо.

Під час свого виступу *Іван Бех* зазначив, що міць і стійкість держави залежать не тільки від її матеріально-економічної потужності, а й від духовної самосвідомості. Ми маємо бути свідомі того, що національно-патріотичне виховання – це не обмежена в часі акція. Це постійний стан нашого навчально-виховного процесу від дошкілля і доти, поки людина живе у цьому світі.

Всі учасники конференції дійшли згоди про актуальність впровадження національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку та важливість обміну унікальним досвідом між різними регіонами України (*За матеріалами офіційного видання МОН України «Освіта України» № 22 червня 2016 р., с. 11; офіційного веб-сайту МОН України (<http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/05/31/doshkilna-osvita-31052016/>). – 2016.– 12.07).*

***

Фестиваль патріотичних дій.

Всеукраїнський фестиваль патріотичних дій, присвячений 25-річчю здобуття Україною незалежності, відбувся 6 червня на базі Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді. На захід з'їхалися юні патріоти з усіх областей – вихованці регіональних екологічних позашкільних установ.

Вихователі стверджують: такого сплеску патріотизму, як під час війни, раніше не спостерігали. Нинішня молодь є надзвичайно патріотичною, але на жаль, патріотизм нинішній, замішаний не на радості, а на болю, нехай і чужому. Він сильніший і міцніший, ніж у мирні часи. Найбільше це проявляється саме у дітей, які ще не вміють стримувати своїх почуттів.

Учасники фестивалю, а це юннати з усієї України, презентували свої досягнення у сфері національно-патріотичної діяльності, демонстрували знання свого краю, своїх земляків, чікими іменами звеличена країна. *(За матеріалами офіційного видання МОН України «Освіта України» № 23 13 червня 2016 р., с. 14-15; офіційного веб-сайту Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України (<https://nenc.gov.ua/?p=5450>). – 2016.– 12.07).*

***

Центр національно-патріотичного виховання у Запоріжжі.

У Запорізькій державній інженерній академії нещодавно відкрили Центр національно-патріотичного виховання та духовного розвитку молоді.

Ініціатором створення Центру стала доцент кафедри Металургії кольорових металів, волонтер, авторка збірки «Сьогодні була війна» *Косенко В. М.*

Першим заходом Центру став круглий стіл «Що означає бути громадянином?». У роботі круглого столу взяли участь студенти, викладачі, гості – представники громадських організацій, шановані у місті Запоріжжя діячі: *В'ячеслав Зайцев* – боєць 79-ї аеромобільної бригади, депутат Запорізької міської ради; *отець Костянтин* – клірик Запорізького Покровського кафедрального собору.

У виші переконані: підготовка висококваліфікованих і конкурентоспроможних спеціалістів – це тільки частина роботи, важливим також є виховання гідних громадян своєї держави, що є важливою складовою розбудови України і виховання усіх верств населення, створення суспільних виховних інституцій *(За матеріалами офіційного видання МОН України «Освіта України» № 22 6 червня 2016 р., с. 3; офіційного веб-сайту МОН України (<http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini-oblastej/2016/05/30/vidkrittya-czentru-nacjonalno-patriotichnogo-vixovannya-ta-duxovnogo-rozvitku-molodi>). – 2016.– 12.07).*

***

Зміни у педагогічній підготовці вчителя.

Міністр освіти і науки *Лілія Гриневич* на засіданні сектору вищої освіти Науково-методичної ради МОН України зазначила, що неможливо якісно провести реформу середньої освіти, якщо вона не супроводжуватиметься зміною підходів до підготовки вчителя.

Лілія Гриневич наголосила, що визначальним для формування стандартів педагогічної освіти є вироблення якісної рамки – Концепції педагогічної освіти. Вона зазначила, що українська школа знаходиться в пострадянській кризі, коли сучасний світ диктує нові тенденції, а навчання досі орієнтоване на звичайне запам'ятовування фактів, яких з кожним днем стає все більше.

Як нова Концепція педагогічної освіти, так і стандарти, в тому числі, будуть визначати обсяг та якість знань, які повинен отримати випускник

вищого навчального закладу. Міністр зазначила, що правильне визначення результатів навчання освітян має бути пов'язане з концепцією нової школи.

Лілія Михайлівна повідомила, що нині також триває робота над етичним кодексом учителя. «Враховуючи те, що в нас все частіше постає питання взаємовідносин вчителів і батьків, вчителів і дітей, оскільки ми знаходимося в складній ситуації військового конфлікту, етична підготовка вчителя – це нагальне питання», – додала *Лілія Гриневич*.

Під час заходу *Леонід Булава*, член Науково-методичної Ради МОН України, координатор Н-МК-2, запропонував ґрунтовну доповідь щодо концепції підготовки вчителів-предметників (*За матеріалами офіційного видання МОН України «Освіта України» № 25 27 червня 2016 р., с. 8-9; офіційного веб-сайту МОН України (<http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/06/10/%C2%ABpedagogichna-osvita-potrebue-novix-pidxodiv%C2%BB,-liliya/>). – 2016.– 12.07*).

***

Інвестиція в освіту.

Питання щодо модернізації методичної служби в освітньому просторі міста Києва, форм організації навчання в загальноосвітніх навчальних закладах міста Києва було розглянуто на засіданні колегії Департаменту освіти і науки, молоді та спорту Київської міської державної адміністрації 25 травня 2016 року.

Олена Фіданян, директор департаменту, зазначила, що чинний закон передбачає очну, заочну, вечірню форми навчання, а також екстернат. У новому ж законопроекті «Про освіту» передбачені змішана форма навчання, дуальна, індивідуальна, дистанційна. Доповідач наголосила, що педагогічна спільнота недостатньо обізнана зі змінами, які відбудуться після ухвалення нового закону. *Олена Григорівна* запропонувала районним науково-методичним центрам та Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка вже сьогодні почати готуватися до запровадження дистанційної освіти з першого класу (*За матеріалами офіційного видання МОН України «Освіта України» № 23 13 червня 2016 р., с. 6; офіційного веб-сайту МОН України (<http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/05/05/vistup-ministra-osviti-i-nauki-ukrayini-liliyi-grinevich-pid-chas/>). – 2016.– 12.07; офіційного веб-сайту Департаменту освіти і науки, молоді та спорту КМДА (<http://don.kievcity.gov.ua/news/4161.html>). – 2016.– 12.07*).

***

Вимоги наукової спільноти.

Наукова спільнота Національної академії наук України і національних галузевих академій наук України 15 червня 2016 р. вийшла на акцію протесту, організовану профспілкою працівників НАН України.

Науковці з Майдану Незалежності пройшли ходою вул. Хрещатик і Грушевського до Кабінету Міністрів України, де відбувся мітинг протесту.

А. І. Широков, голова Профспілки працівників НАН України, інформував академічну громаду про перебіг подій після акції протесту 19 квітня. Він також озвучив вимоги учасників мітингу-протесту до Кабінету Міністрів України, а саме:

- Невідкладне прийняття законопроекту № 4477 щодо збільшення фінансування НАН України і національних галузевих академій наук по загальному фонду Державного бюджету України 2016 р. на 621,782 млн. грн.

– Під час підготовки проекту Державного бюджету України на 2017 рік взяти до виконання ст.36 і ст.48 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо оплати і стимулювання праці наукового працівника та фінансового забезпечення наукової і науково-технічної діяльності з урахуванням етапів, визначених прикінцевими і перехідними положеннями.

– Проведення зустрічі делегації профспілки з прем'єр-міністром України *В. Б. Гройсманом*.

В день проведення акції прем'єр-міністр України перебував з візитом у США, тому делегація профспілки зустрілася з віце-прем'єр-міністром *В. А. Кириленком*. Участь у перемовинах також взяли: міністр освіти і науки *Л. М. Гриневич*, заступник міністра *М. В. Стріха*, заступник міністра фінансів *С. М. Марченко*, працівники Секретаріату Кабінету Міністрів.

Лілія Гриневич висловила розуміння проблем, які виникли через нестачу фінансування наукової сфери, а вимоги вчених назвала справедливими. *Лілія Михайлівна* наголосила, що не можна казати про стратегічне значення науки, якщо коштів не вистачає навіть на зарплати вченим у академіях наук. Міністр зазначила, що МОН України сподівається продуктивно використати кошти європейських фондів і тих програм, до яких нещодавно долучилась Україна (*За матеріалами офіційного видання МОН України «Освіта України» № 24 20 червня 2016 р., с.7; веб-сайту профспілки працівників НАН України*

(<http://www.nas.gov.ua/tradeunion/news/Documents/%D0%9F%D1%80%D0%BE%20%D0%B0%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8E%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%83%2015.06.2016.pdf>). – 2016.– 12.07).

***

Національно-патріотичне виховання: теорія і практика.

Нещодавно в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського за підтримки Відділення загальної педагогіки та філософії освіти Національної академії педагогічних наук України, Київського університету імені Бориса Грінченка відбувся Всеукраїнський науково-практичний семінар «Українські педагоги про національно-патріотичне виховання».

Ольга Василівна Сухомлинська, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти Президії НАПН України у своєму виступі

підкреслила важливість звернення до нашого минулого, надбань української культури щодо національно-патріотичного виховання, їх переосмислення та актуалізації, адже вони й нині мають значний вплив на розвиток теорії виховання, формування молодих громадян України.

У роботі семінару взяли участь науковці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Інституту проблем виховання НАПН України, Інституту педагогіки НАПН України, науково-педагогічні працівники Київського університету імені Бориса Грінченка, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, студенти та викладачі українських шкіл і ВНЗ.

Семінар відбувся за такими напрямками:

- Рефлексії українських педагогів різних часів про патріотизм і національно-патріотичне виховання дітей і молоді.

- Проекти й технології виховання патріотизму в закладах освіти України.

- Образ Батьківщини в українських підручниках і літературі для дітей.

За результатами семінару буде підготовлено збірник тез «Українські педагоги про національно-патріотичне виховання» *(За матеріалами офіційного видання МОН України та НАПН України «Педагогічної газети» № 3 травень-червень 2016 р., с. 3; офіційного сайту ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського*

(<http://dnpb.gov.ua/ua/?events=%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD>). – 2016.– 12.07).

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

І. Соколова, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Використання нових можливостей електронного комп'ютерного середовища у роботі бібліотек з вітчизняними періодичними виданнями

У статті розглянуто використання електронних технологій і кооперування в організації роботи бібліотек з періодичними виданнями. Окрему увагу приділено розвитку електронних текстових ЗМІ як сегмента українського інформаційного простору, а також використання цього ресурсу в роботі бібліотек.

Ключові слова: інтернет-ЗМІ, електронна періодика, вебліографія, інформаційно-аналітичний продукт.

Періодика є популярним і затребуваним ресурсом, який не втрачає свого значення в інформуванні про найважливіші події, явища, політичні процеси

сучасної історії. Незважаючи на доступність теле- і аудіоконтенту до споживача інформаційних послуг, текстові ЗМІ не втрачають свою аудиторію і продовжують користуватися попитом. На Всесвітньому конгресі новинних ЗМІ, який проходив у Вашингтоні в червні 2015 року, відмічалось, що у всьому світі близько 2,7 млрд людей читають друковані газети, а понад 770 млн – газети на цифрових платформах ПК™ [1]. Ці цифри свідчать про те, що кількість читачів періодичних видань значно перевищує половину дорослого населення світу. В Україні преса має свого постійного читача. Щорічно в нашій країні з друку виходить понад 4 тис. газет і журналів найрізноматнішої тематики, активно розвивається сегмент електронних текстових ЗМІ [2]. Свій внесок у наближенні друкованого слова засобів масової інформації до читача роблять бібліотечні заклади. Про роботу бібліотеки з періодикою і читацький попит на ці видання можна скласти уявлення, ознайомившись зі статистикою, яку оприлюднює Національна парламентська бібліотека України. Так, станом на 2014 р. у сховищах обласних наукових універсальних бібліотек і публічних бібліотек України зберігалось 9,1 млн примірників періодичних видань, що загалом становило 4,8 % від їхнього бібліотечного фонду. При цьому книговидача по періодиці за рік склала 82,3 млн примірників тобто 31 % від річної книговидачі по цим закладам [3, с. 19-20]. Загалом періодика становить дуже незначну частину бібліотечного фонду але є дуже рухливим фондом, зауважимо, що кожне третє видання, до якого звертається читач – газета або журнал. Такий попит обумовлений специфікою цього ресурсу, його характеризують актуальність тематики, оперативність і регулярність виходу в світ. Періодика забезпечує неперервність інформування про події, які відбуваються. «Газети постійно відбирають соціально значущу для сучасників інформацію, щодня оприлюднюють відомості про найважливіші події, явища, політичні процеси сучасної історії. Повідомлення газет є безпосереднім синхронним відображенням дійсності...», – зазначає історик, дослідник українського пресознавства Г. Рудий [4].

Виходячи з даних, наведених у статистичному збірнику «Бібліотечна Україна в цифрах» [3, с. 22-25], порівняння руху фонду періодичних видань за різними типами бібліотек показує, що найбільший попит на газети і журнали спостерігається у обласних наукових універсальних бібліотеках, тут періодика становить 47,8 % від річної книговидачі, по публічним бібліотекам цей показник склав 28,8 %, у тому числі у бібліотеках сільської місцевості – 19,6 %. Ці формальні показники наочно відображають значимість ресурсу текстових ЗМІ для українського читача і ту колосальну працю, яку вкладають українські бібліотеки для задоволення читацького попиту на найновішу і злободенну інформацію. Залучення комп'ютерної техніки для організації бібліотечної роботи покликане полегшити цей процес. Розвиток

™ Про репрезентативність озвучених статистичних даних можна судити з того, що дослідження, яке було оприлюднено Всесвітньою газетною і інформаційно-видавничою асоціацією (WAN-IFRA), базується на аналізі даних більш ніж з 70 країн і у вартісному вираженні охоплює більше 90 % газетної світової індустрії.

інформаційної сфери та поширення електронних технологій накладають свій відбиток на роботу бібліотеки з періодичними виданнями, при цьому традиційні форми роботи доповнюються новими, які викликані часом і стали можливими внаслідок появи нових технічних можливостей і входження в наше життя такого явища, як електронний інформаційний простір. Процес комп'ютеризації бібліотек, який триває в Україні, вніс зміни до всіх ланок бібліотечної роботи, у тому числі і в роботу з періодичними виданнями, при цьому розширилось коло охоплення джерел інформації, адже на сьогодні бібліотекар здійснює роботу не тільки з періодичними виданнями, які виходять з друку, але працює й у електронному інформаційному просторі з текстовими електронними ЗМІ. Активне включення бібліотеки до роботи з цифровою періодикою є перспективним напрямком ще й внаслідок світової тенденції до поступового переформатування інформаційного простору, у розвинених країнах невідомо відбувається зменшення сегменту друкованої періодики і зростання – електронної.

У цьому дослідженні було поставлено за мету виявити тенденції, що відбуваються в роботі з періодичними виданнями в умовах проведення комп'ютеризації і інтернетизації бібліотечних закладів. У зв'язку з цим було поставлено завдання розглянути, як робота з друкованою періодикою і електронними текстовими ЗМІ розкривається на сайтах бібліотечних закладів.

Використання нових можливостей електронних технологій і Інтернет у роботі бібліотек є предметом уваги багатьох дослідників. Численні публікації в професійних виданнях зосереджують увагу на створенні та функціонуванні корпоративних бібліотечних об'єднань з метою забезпечення ефективності використання їх ресурсів, у тому числі і з метою обробітку періодичної преси для видення каталогів і картотек, створення інформаційно-бібліографічних продуктів, зокрема, цій тематиці присвячені праці О. Мар'їної [5], О. Пастушенко [6], М. Кузнецової [7], Н. Самохіної [8], С.Назар'євої [9] та ін. Питання розробки вебліографічних списків і роботу бібліотеки з електронними текстовими ЗМІ досліджують Л. Трачук [10], В. Степанов [11] та ін. Інформація про нові форми роботи з друкованою і електронною періодикою міститься на сайтах бібліотек. Також матеріал для аналізу містять статистичні збірники, результати соціологічних досліджень, моніторингу регіональної преси та роботи бібліотек. При роботі зі статистичними даними по комп'ютеризації бібліотек, складу бібліотечних фондів, річної книговидачі було використано статистичний метод, який дозволяє провести аналіз і співставлення абсолютних показників.

Щоб якісно задовольнити читацький попит, бібліотечні працівники виконують цілий комплекс робіт з друкованими періодичними виданнями, здійснюють каталогізацію та обробку видань, бібліотечно-бібліографічне обслуговування читачів, довідкове консультування, займаються створенням рекомендаційної бібліографії, картотек статей, організують книжкові виставки та проведення масових заходів тощо. Завдяки оптимальній організації бібліотечного процесу створюються всі умови для того, щоб

читач мав змогу відвідати бібліотеку і ознайомитись з виданнями, які наявні в бібліотечному фонді. Використання комп'ютерної техніки розширило можливості бібліотек у роботі з друкованою періодикою, а поява бібліотечних сайтів зробила можливим надавати інформаційні послуги через мережу, охоплюючи значно більшу кількість читачів. Перевага усіх бібліотечних ресурсів, які відкриті через Інтернет-мережу полягає у швидкому і легкому доступі до інформації, при цьому користувач має змогу здійснювати пошук, або знайомитись з джерелами у зручний для себе час дистанційно, без відвідування бібліотечного закладу.

На сьогодні робота бібліотекаря з періодичними виданнями спирається на традиційну методику з використанням нових можливостей електронного комп'ютерного середовища. Електронні технології у роботі з друкованою періодикою дозволили полегшити значну частину операцій з обробки літератури і обслуговування читачів, при цьому докорінно змінився алгоритм виконання окремих операцій бібліотечної роботи. Саме залучення комп'ютерної техніки зробило можливим створення електронного каталогу, кооперацію зусиль бібліотек в аналітичній обробці газет і журналів для ведення картотек статей з метою уникнення дублювання, оцифрування періодики минулих років і формування електронних колекцій літератури, відкриття доступу читачам до аналітично-бібліографічних продуктів за матеріалами преси через бібліотечний сайт, інформування в мережі про нові надходження, книжкові виставки, масові заходи для читачів тощо. Простота роботи і широкі можливості комп'ютерних програм дозволяють будь-якій бібліотеці створювати електронні бібліографічні ресурси, доступні в стінах бібліотеки або через Інтернет.

Бібліотеки, обладнані комп'ютерами, дістали можливість здійснювати каталогізацію видань в електронній формі. При цьому електронний каталог (ЕК) як додатковий сервіс полегшує читачеві пошук необхідної літератури, який можна здійснювати як безпосередньо у бібліотеці, так і через сайт. Електронний каталог у бібліотеках сприяє всебічному розкриттю складу і змісту фонду бібліотеки, забезпечує багатоаспектний оперативний пошук інформації про наявність документів у фонді бібліотеки, інтегрує інформаційні ресурси бібліотеки в інформаційний простір регіону і мережу Інтернет, створює інформаційний комфорт для користувача. ЕК одночасно об'єднує в собі функції алфавітного і систематичного каталогів, а також спеціальних картотек, зокрема, за видами документів, у тому числі і систематичної картотеки статей періодичних видань. Електронний каталог є надзвичайно ефективною інформаційно-пошуковою системою, оскільки дозволяє швидко отримати літературу за темою, предметом. Записи в ЕК відкриваються читачеві згідно з інформаційним запитом у вигляді ключових слів або словосполучень, введених у строку «Пошук». На жаль, на сьогоднішній день роботу з ЕК можуть здійснювати читачі дуже не значної кількості публічних бібліотек. Так, аналіз статистичних даних, які оприлюднює Національна парламентська бібліотека України, показує, що у 2014 р. електронний каталог вели лише 2,6 % публічних бібліотек [3, С. 58].

Додатково до сервісу електронного каталогу деякі бібліотеки окремим блоком на своїй веб-сторінці розміщують деталізовану інформацію про періодичні видання, що входять до бібліотечного фонду. Зокрема, такі дані наводить Волинська державна обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Пчілки. У повідомленні на сайті розповідається про періодичні видання обласного і районного рівня, які зібрані бібліотекою за період її існування, наводиться перелік цих видань. З інформації, розміщеної на сторінці, читач може дізнатися про монографії-дослідження регіональної періодики, яка є у бібліотеці [12].

Бібліотеки обмежені у фінансуванні і як правило не мають змоги здійснити підписку на усі періодичні видання, які могли б зацікавити читача, водночас невеликі площі бібліотечних книгосховищ обумовлюють обачливе формування бібліотечні фондів і не дозволяють накопичувати великі обсяги літератури. Цю проблему частково бібліотеки вирішують, пропонуючи читачу послуги міжбібліотечного абонементу, який передбачає замовлення видань на вимогу читача з фондів інших бібліотек за умови відсутності їх у власному фонді. Комп'ютеризація і підключення до Інтернет відкрили цю інформацію читачам через бібліотечний сайт. На сайтах багатьох обласних універсальних наукових бібліотек можна ознайомитись зі «Зведеними каталогами періодичних видань», які передплачені провідними бібліотеками обласних центрів. Створення зведених каталогів дозволяє бібліотекам скорегувати свою підписку, враховуючи фонди інших бібліотек регіону, та більш ефективно використання цього ресурсу. У цих каталогах обов'язково наводяться дані про місцезнаходження газети чи журналу. Зведені каталоги є інформаційним посібником для читачів, працівників бібліотек і установ області. Порівняння цього ресурсу на сайтах різних бібліотек показує, що хоч вони подібні за змістом, усі складені за різним принципом. Зведені каталоги одних бібліотек відкриваються списком у вигляді текстового документа, наприклад, такий вигляд має ресурс, підготовлений Житомирською обласною універсальною науковою бібліотекою ім. О. Ольжича, Дніпропетровською ОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія, Закарпатською ОУНБ ім. Ф. Потушняка [13]. Інші мають вигляд електронного каталога, як ми можемо це побачити на сайтах Кіровоградської ОУНБ ім. Д. Чижевського, Івано-Франківської ОУНБ ім. І. Франка [14]. На сайтах цих бібліотек читач не побачить список усіх періодичних видань, які надходять до провідних бібліотек міста, але, знаючи назву видання, може здійснити пошук через пошукову строку.

Періодичні видання є одним з основних джерел формування і наповнення систематичної картотеки статей і тематичних картотек, які ведуть публічні бібліотеки. Робота над створенням картотек надзвичайно кропітка, вона передбачає перегляд статей із періодики і книжкових видань бібліографом, який складає аналітичний опис, анотацію, систематизує картки. Комп'ютеризація і залучення бібліотек до Інтернет-простору дозволили поставити питання про кооперацію зусиль окремих бібліотечних закладів у цій роботі. В Україні перші корпоративні об'єднання бібліотек

виникли наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Ініціатива в цьому питанні належить обласним універсальним науковим бібліотекам, вони є координатором публічних бібліотек і бібліотечних ресурсів регіону. За їх ініціативи, на кооперативних засадах, обов'язковим є створення зведених каталогів періодичних видань, передплачених бібліотеками регіону [6]. Зміст кооперативної взаємодії складається з того, що бібліотека-учасниця бере на себе відповідальність за аналітичний розпис кількох газет і журналів, чітко закріплених за нею, і має можливість використовувати весь масив БД. Загальну координацію дій здійснює бібліотека-координатор. Така координація роботи цілої мережі бібліотек сприяє більш ефективній організації робочого процесу, економії робочого часу і уникненню дублювання в роботі. На сайтах ОУНБ міститься інформація про умови утворення і перший досвід такої кооперації.

Наприклад, Рівненська ОУНБ повідомляє про успішний досвід кооперування зусиль більш ніж двох десятків бібліотек області, які утворили корпоративне бібліотечне об'єднання. Також повідомляється, що «щорічно у рамках корпоративного об'єднання обробляється більше 150 періодичних видань. Кожен з членів корпоративного об'єднання опрацьовує приблизно по 4-7 назв періодичних видань, а отримує інформацію з 18-30 джерел». Інформація, яку отримує Рівненська ОУНБ, після відповідної редакції переноситься в електронну базу даних та регулярно розсилається іншим членам корпорації [15].

Дніпропетровська ОУНБ повідомляє про утворення робочої групи з реформування бібліотечної галузі в області, про основні завдання і строки виконання робіт зі створення регіонального проекту «Електронний каталог». Серед очікуваних результатів регіонального проекту – завершити у 2018 р. організаційні роботи зі створення зведеного краєзнавчого каталогу статей із періодичних видань «Дніпропетровщина» в автоматизованій системі віддаленого доступу [16]. На сайті Кіровоградської ОУНБ повідомляється про ініціативу створення онлайн-центру кооперативної каталогізації для бібліотек Кіровоградської області і об'єднання зусиль в обробці регіональних періодичних видань [17].

Ще одним ресурсом, який створюється за матеріалами періодичних видань і став відкритий для широкого загалу внаслідок проведення комп'ютеризації бібліотек і підключенню до Інтернет, є бібліографічні списки і покажчики краєзнавчого характеру, які готуються на постійній основі. Відділи краєзнавства обласних наукових бібліотек проводять велику роботу, відслідковуючи публікації періодичної преси про розвиток свого краю, історію, соціальне і політичне життя регіону. Моніторинг періодичних видань дозволяє виявляти публікації, які є цінним джерелом місцевих новин, адже преса становить найбільш мобільну та оновлювану частину бібліотечного фонду, звертаючись до якої читач дізнається про останні події, що відбуваються в суспільстві. Результатом моніторингу періодики обласними науковими бібліотеками є краєзнавчі бібліографічні списки і покажчики за матеріалами центральної і регіональної преси. Наприклад,

окрема сторінка бібліотечного сайту Дніпропетровської ОУНБ відкриває нам ресурс «Дніпропетровщина на сторінках центральних періодичних видань», який має свою структуру і постійні рубрики. У кожній бібліотеці дещо інші: подача і групування матеріалу, охоплення джерел (центральна або регіональна преса), періодичність випусків бібліографічних матеріалів, відрізняються вони і за наявністю довідкового апарату, анотації тощо. Наприклад, Житомирська ОУНБ – готує випуски видання двічі на рік, Закарпатська ОУНБ – щоквартально, Запорізька ОУНБ – двічі на місяць (24 випуски на рік), сайт Дніпропетровської ОУНБ відкриває матеріали єдиним суцільним блоком, у якому матеріали подаються у зворотньо-хронологічному порядку, що дозволяє користувачам оперативно ознайомитися з найновішими публікаціями. Дніпропетровська і Запорізька ОУНБ готують випуски, використовуючи тільки матеріали центральної преси. Бібліографічний покажчик Закарпатської ОУНБ підготовлений за матеріалами як центральних, так і регіональних текстових ЗМІ і виходить одним випуском, Житомирська ОУНБ, відповідно, групує свої матеріали у два окремі видання. Але не зважаючи на специфіку подачі матеріалів, ці видання є цінним джерелом інформації про регіон, наближуючи публікації періодичної преси до українського читача, не даючи загубитися їм у надзвичайно великому інформаційному масиві і у часі. Адже завдяки кропіткій роботі бібліотечних працівників з року в рік збираються і систематизуються дані про газетні і журнальні статті краєзнавчої тематики. Так, робота над бібліографічним покажчиком «Закарпаття на сторінках преси» ведеться три десятиріччя – з 1986 р., а архів цих видань, відкритий на бібліотечному сайті для українського читача містить інформацію про життя регіону з 2003 р. [18].

Матеріали періодичних видань широко використовуються і при підготовці тематичних бібліографічно-аналітичних продуктів бібліотек, які виходять одним випуском. Це можуть бути бібліографічні списки, покажчики, фактографічні матеріали тощо. Зокрема, у бібліографічному покажчику «Кіровоградська область: поступ розвитку», який було підготовлено працівниками Кіровоградської ОУНБ до 75-річчя утворення Кіровоградської області, представлені книги і статті періодичних видань, присвячені історії та сучасному життю Кіровоградської області [19].

Прикладом фактографічної підбірки може слугувати корисний пізнавальний ресурс «Хроніка культурного життя Кіровоградщини», який розробляють співробітники Кіровоградської ОУНБ. Матеріали подаються на веб-сторінці у вигляді анонсу, оновлюються кожного місяця і розповідають про масові заходи і книжкові виставки бібліотек, найважливіші культурні події міста в царині музики, живопису, театру. Повідомляється, що при підготовці матеріалів використовуються періодика і неопубліковані джерела [20].

Більш повному розкриттю колекції друкованих видань, які входять до бібліотечних фондів, сприяє створення електронного ресурсу відкритого доступу оцифрованих документів. Головні переваги оцифровки полягають у

тому, що вона дозволяє зберегти рідкісні книги, старі журнали і газети, зробити електронну копію на випадок втрати видання, відкриває доступ до цих видань через сайт або внутрішньобібліотечну комп'ютерну мережу, а також розширює коло читачів цих видань. Про свій досвід створення Електронного депозитарію «LIVO» розповідає Житомирська ОУНБ ім. О. Ольжича. Повідомляється, що з 2013 р. бібліотекою оцифровано 114 документів. Електронний депозитарій складається з чотирьох частин, однією з яких є колекція оцифрованих періодичних видань краєзнавчої тематики. (Електронна бібліотека LIVO [21]).

Бібліотечний сайт є майданчиком для інформування читачів про віртуальні і локальні книжкові виставки, а також масові заходи, які проводяться у бібліотеці з залученням періодичних видань, що також сприяє їхній популяризації. Інтернетизація бібліотек зробила можливим електронне довідково-бібліографічне обслуговування, частина бібліотек надають таку послугу, розмістивши на сайті електронну адресу, що відкриває додаткові можливості для роботи, зокрема, і з періодичними виданнями. Вже понад 10 років в Україні діє об'єднана віртуальна довідкова служба бібліотек "Віртуальна бібліографічна довідка". В рамках цього проекту свої зусилля об'єднали бібліографи близько двох десятків бібліотек, серед яких співробітники дитячих, вузівських, ОУНБ, міських публічних бібліотек [22].

Водночас слід зауважити, що усі зазначені вище форми роботи з періодичними виданнями з використанням електронних технологій на сьогоднішній день не можуть бути впроваджені у роботу переважної більшості українських публічних бібліотек, адже ступінь комп'ютеризації бібліотечної галузі досить низький. Так, в Україні послуги читачам у 2014 р. надавало 16 тис. публічних бібліотек, з яких 13,2 тис. тобто 83 % працювало у сільській місцевості. З загальної кількості українських публічних бібліотек лише кожна четверта була оснащена комп'ютерною технікою, при цьому сільські бібліотеки забезпечені технікою значно гірше ніж міські – ступінь комп'ютеризації бібліотек на селі становить лише 13 %. Також треба враховувати, що не всі бібліотечні заклади, які мають у своєму розпорядженні комп'ютерну техніку, підключені до мережі Інтернет. В цілому по країні станом на 2014 р. до Інтернет було підключено 20,7 % публічних бібліотек, у сільській місцевості цей доступ мали 11 % закладів. Ці дані свідчать про те, що процес включення бібліотечної мережі до Інтернет-середовища перебуває в стадії становлення і ще далекий до завершення. Також зауважимо, що, не зважаючи на складну економічну ситуацію в країні цей процес триває і кількість бібліотек, які оснащені комп'ютерною технікою, постійно збільшується.

**Забезпеченість бібліотек комп'ютерною технікою
і стан відвідуваності бібліотечних сайтів у 2014 р.**

Рік	Кількість бібліотек, які оснащені комп'ютерами				Кількість звернень на веб-сайти бібліотек, тис.			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		ОУНБ	Публічні бібліотеки	з них: у сільській місцевості		ОУНБ	Публічні бібліотеки	з них: у сільській місцевості
2014	4013	21	3951	2087	13323,6	4087,0	7191,0	445,7

Бібліотечна Україна в цифрах (2013 – 2014 рр.): Стат. зб. / Нац. парламентська б-ка України / Підгот. О. Лахно. – К., 2015. – С. 7, 10.

З даних, наведених у таблиці видно, що бібліотечні сайти – затребуваний ресурс. Статистика підтверджує зростання популярності і затребуваності електронних бібліотечних сервісів і тенденцію до збільшення звернень на веб-сайти публічних бібліотек майже у всіх регіонах. Так у 2014 р. було зафіксовано 13,3 млн звернень до послуг бібліотек за допомогою мережі Інтернет. Порівняння показника відвідування веб-сайтів ОУНБ, міських і сільських бібліотек свідчить, що найбільш активно читачі користуються інформацією саме з сайтів обласних універсальних бібліотек. Кількість звернень до інформації, яка розміщена на сайтах 21 ОУНБ становить майже 4 млн од. Найменше відвідувань сайтів сільських бібліотек, хоча залучення читачів і до цього ресурсу з року в рік збільшується.

Для бібліотек велике значення має формування оптимального фонду періодичних видань, повноцінне використання бібліотечного фонду та довідково-бібліографічного апарату. Соціологічні обстеження, які періодично проводять окремі бібліотеки, дозволяють на основі отриманих даних виявити рівень задоволення інформаційних потреб користувачів фондом періодичних видань. Подібне обстеження у 2014 р. провела Сумська ОУНБ, про що повідомляється на сайті бібліотеки. У опитуванні взяли участь близько 200 респондентів. Анкетування виявило, що переважна більшість респондентів постійно знайомляться з матеріалами друкованих ЗМІ, при цьому половина з них дізнаються про новини з електронних періодичних видань. Під час опитування було виявлено які саме газети і журнали користуються найбільшим попитом, а також видання, які необхідні для роботи, навчання, підвищення професійної освіти, але відсутні у бібліотечному фонді. На сайті Сумської ОУНБ представлені електронні бази даних (ЕБД), серед яких «Зведений каталог періодичних видань провідних бібліотек м. Суми» та каталог «Місцеві періодичні видання Сумської ОУНБ, районних і міських бібліотек (1944-2010)». На запитання «Чи користуєтесь ЕБД, які знаходяться на веб-сайті ОУНБ», 41,5 % респондентів відповіли, що використовують електронні ресурси бібліотеки, а 57,4 % – ні. При порівнянні груп опитаних читачів – студентів і спеціалістів, виявилось, що переважна

кількість студентів, а саме – 63 % користуються ЕБД бібліотеки, в той час як серед спеціалістів цей показник значно нижчий – 39,6 %. Таким чином, студентство є більш активним споживачем електронних ресурсів. Анкетування засвідчило, що респонденти цікавляться і є постійними читачами місцевих періодичних видань. Читачі подали свої пропозиції щодо покращення забезпечення періодикою, серед яких: збільшення репертуару журналів і газет, наявність районних і міських газет, своєчасне надходження цих видань до бібліотеки, а також побажання не скорочувати фінансування на передплату [23].

Оснащення комп'ютерною технікою і підключення до Інтернет відкрило доступ бібліотеці до всесвітнього електронного інформаційного середовища, а отже і до електронних текстових джерел. Новим напрямком роботи бібліотечних закладів в контексті роботи з періодичними виданнями стало долучення до електронної періодики.

Електронні текстові ЗМІ відкриті в Інтернеті для користувача і не входять до бібліотечного фонду, але за бібліотекою лишається важлива функція навігатора і консультанта у пошуку джерел в електронному просторі. Щоб допомогти читачам зорієнтуватися у колі електронної періодики, бібліотеки складають вебліографічні списки, які розміщують на своїх веб-сторінці. Це новий напрямок роботи, але він активно розвивається. Вебліографічні списки і посібники складаються із згрупованих у розділи чи розташованих у довільному порядку описів електронних ресурсів віддаленого доступу. Основним завданням укладачів вебліографічних списків є відбір і систематизація найцінніших ресурсів Інтернету. В залежності від завдань, поставлених кожною конкретною бібліотекою, цей ресурс відрізняється за напрямком, тематикою і призначенням, читацькою аудиторією. На сьогодні бібліотеки пропонують українському читачу електронні списки всеукраїнських газет і журналів, регіональних ЗМІ, тематичні і універсальні підбірки періодики. Лише ретельний аналіз та відбір джерел працівниками бібліотек дає змогу сформуванню необхідний перелік інтернет-ресурсів з якісним контентом.

Прикладом вебліографічного списку може слугувати веб-сторінка Кіровоградської ОУНБ «Преса в Інтернет». Ця сторінка відкриває доступ читачу до найвідоміших загальноукраїнських електронних ЗМІ, електронної періодики Кіровоградщини, літературних видань України. Усі позиції в списку мають вигляд гіпертексту і дають змогу перейти безпосередньо до видання [24]. Надзвичайно корисним для читача є і список електронних журналів з різних галузей знання, який підготувала бібліотека. На сторінці зазначається: «У зв'язку з різними причинами, передплата періодичних видань останніми роками скоротилася. Та тільки для вас ми підготували список журналів – біля 180 джерел, яких наша бібліотека не отримує, але які ви можете прочитати у всесвітній мережі Інтернет он-лайн (повнотекстові версії)» [25]. Окремі позиції в списку мають пояснювальну записку, у якій вказано періодичність виходу видання, його спрямування. Центрами зі створення вебліографічних списків є провідні бібліотеки України, що мають

доступ до глобальної мережі. Рекомендаційні списки електронних ЗМІ пропонують читачам ряд обласних наукових бібліотек (Вінницька, Дніпропетровська, Херсонська, Івано-Франківська, Чернігівська та ін.), районні, міські, відомчі бібліотеки тощо [26]. Водночас в силу того, що цей напрямок роботи в процесі розвитку, не багатьох бібліотечних сайтах цей ресурс відсутній.

Дослідниця з цього питання Л. Трачук, відмічає, що вебліографічна діяльність поки що «характеризується неузгодженістю, відсутністю координації, дублюванням інформації при створенні вебліографічних джерел». Вона висунула пропозицію узгодити дії зі створення таких ресурсів з метою покращення їх якості і вдосконалення пошукових можливостей. Л. Трачук наголошує, що для уникнення дублювання в роботі і з метою уникнення недоцільного використання трудових і фінансових ресурсів, спеціальним бібліотекам «варто розробити ґрунтовні галузеві вебліографічні посібники, ОУНБ – зосередитися на впорядкуванні краснавчих електронних ресурсів віддаленого доступу, а завдання створення універсальних чи багатогалузевих вебліографічних посібників залишити національним бібліотекам України» [10]. Важливою умовою ефективного використання вебліографічних посібників є актуалізація наведеної в них інформації. Електронний простір дуже рухливий, він швидко змінюється, одні видання з'являються, інші припиняють своє існування, отже вебліографія потребує постійної уваги, уточнення і доповнення. У цій роботі значну допомогу можуть надати користувачі. Окремі бібліотеки розміщують на сайті прохання до читачів повідомляти про знайдені неточності і недіючі посилання.

Зауважимо, що з електронними джерелами читач також може ознайомитись, працюючи в інтернет-центрах, які відкриваються в бібліотеках. Велика кількість їх почала працювати завдяки міжнародній програмі «Бібліоміст», яка здійснювалась в Україні з 2009 р. Інформація про роботу інтернет-центрів міститься на сайтах бібліотечних закладів.

Знайомство з електронними ресурсами через вебліографію та забезпечення доступу читачам до електронної періодики в інтернет-центрах не обмежують роботу бібліотек з електронними ЗМІ. Надзвичайно великі масиви інформації значно ускладнюють для користувача пошук інформації. Важко відслідкувати зміни соціального, економічного і політичного стану країни, окремих явищ або проявів суспільного розвитку, якщо для цього треба проводити тривалий моніторинг ЗМІ на базі великої кількості джерел. Проблему виявлення й наближення до користувача необхідної інформації з великих документальних масивів вирішують інформаційно-аналітичні структури при бібліотеках.

Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів влади (СІАЗ) Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського має великий досвід роботи з документальними масивами та виконання тематичних інформаційних запитів. Основним джерелом проведення аналізу інформаційного пошуку служби є українські ЗМІ, у тому числі й регіональна періодика, яка більш детально й повно розкриває суспільні процеси, що

відбуваються в регіонах. Джерельна база, яка використовується при підготовці бюлетнів СІАЗ постійно оновлюється, перевіряється і розширюється. Фахівці СІАЗ готують підбірки оперативної інформації за певний відрізок часу про події в політичному, соціально-економічному, науковому житті, які оформлюються у вигляді бюлетнів повнотекстової інформації. Інформаційно-аналітичні випуски СІАЗ відкриті для читача на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Регулярно здійснюючи моніторинг українських ЗМІ, фахівці служби проводять відбір ґрунтовної інформації за темами випусків, враховуючи усі особливості медіапростору, у тому числі перенасиченість передруками, прес-релізами, намагаючись відбирати зважені публікації і уникати при формуванні випусків матеріали, які можна поставити під сумнів, заказні статті, "джинсу" тощо.

Цікаве дослідження на основі електронних текстових ЗМІ провела координатор одеської експертної групи Інституту демократії ім. П. Орлика Н. Стебліна. Відмічаючи велику кількість передруків в українських ЗМІ, вона зауважує, що причина цього явища криється у намаганні максимально розширити контент, з чим пов'язана у першу чергу доходність видань, адже більше заходів читача на сторінку отримує той, хто повідомляє про подію найшвидше. В результаті такої політики редакцій електронних ЗМІ перевага фактично надається кількості публікацій, а не якості підготовлених матеріалів. Читач бачить наслідки цього явища, відкриваючи цілі стрічки абсолютно ідентичних публікацій на різних сайтах. Н. Стебліна, проаналізувавши контент чотирьох найбільш популярних електронних текстових ЗМІ з різних регіонів – Донецька, Львова, Харкова й Одеси, робить висновок, що кількість власних повідомлень на сайтах дуже незначна і коливається від 4 % до 10 %. Вона також простежує взаємозв'язок між обсягами видання і кількістю якісно підготовлених матеріалів: «Простежуємо таке правило: чим більше новин публікує видання, тим менше серед них власних повідомлень». Згідно матеріалів дослідження, кількість збалансованих повідомлень обстежених сайтів коливається від 8 % до 37 %, при цьому переважна більшість новинних повідомлень містить тільки одну точку зору, в стрічках текстових ЗМІ велика кількість «джинси», матеріалів з ознаками замовності.

Н. Стебліна висловлює думку, що український ринок електронних регіональних ЗМІ є надто перенасиченим. Видання передруковують одне одного, в той час як власні ексклюзивні матеріали губляться у великому масиві інформації. «Якщо говорити про сайти, то в регіонах ми маємо їх десятки. В Одеській області, наприклад, більше 50», – відмічає дослідниця [27]. Подібні дослідження електронних українських ЗМІ, не тільки розкривають характеристики і закономірності розвитку медіапростору, але можуть слугувати матеріалом для виявлення більш якісних електронних текстових ЗМІ, що може використовуватись бібліотечними працівниками у здійсненні консультування читачів, складання вебліографічних списків, створення інформаційно-аналітичних оглядів тощо.

В контексті функціонування електронного інформаційного простору виникає питання збереження електронної інформації, яка з Інтернету постійно видаляється, а також доступу до архівів ЗМІ попередніх років, що відкриті для користування в Інтернеті з обмеженнями, або закриті. Зокрема, значення роботи СІАЗ полягає ще й у формуванні і наповненні повнотекстових баз даних, які створюються паралельно з підготовкою інформаційно-аналітичних продуктів. Силами СІАЗ регулярно ведеться робота зі створення такої бази даних матеріалів ЗМІ за тематикою випусків. Це слугує важливою справою по збереженню і архівуванню матеріалів електронної періодики.

Отже, працюючи з фондом періодичних видань, бібліотекар спирається на традиційну методику, використовуючи усі доступні можливості електронних технологій, активно включається в роботу в Інтернет просторі, через опрацювання текстовими електронними ЗМІ. Процеси бібліотечної роботи, які здійснюються з застосуванням нових комп'ютерних технологій вивели на новий рівень роботу з читачем, дозволяють більш повно розкрити фонд друкованої періодики, надавати читачу допомогу під час пошуку джерел у надзвичайно великому масиві електронних текстових ЗМІ. Використання нових технологій дозволяє полегшити і зробити більш ефективною бібліотечну працю, відходити від дублювання в роботі, економити час при здійсненні обробки періодичних видань, завдяки активному обміну інформацією в Інтернет між бібліотечними закладами регіону стала можливою кооперативна обробка періодичних видань.

Використання в інформаційній роботі віртуальних технологій надає користувачам бібліотеки необмежені можливості в отриманні актуальної та оперативної інформації. Читачі дедалі активніше звертаються до бібліотечного сайту та використовують електронні ресурси, які відкриваються через мережу. Якісний рівень ресурсу, викладеного на бібліотечному сайті, – важливий критерій, який обумовлює відвідуваність і популярність сайту, інтенсивність звернень користувачів залежить від повноти та якісного наповнення сайту. Розкриття перед читачем на веб-сторінці фонду друкованої періодики, розміщення вебліографії електронних ЗМІ, рекомендаційної і краєзнавчої бібліографії періодики робить інформацію бібліотечного сайту більш актуальною і корисною. Комп'ютеризація в бібліотеці значно прискорює обслуговування читачів, підвищує якість інформування про наявні ресурси, сприяє розширенню доступу до наявної інформації. В Україні триває процес комп'ютеризації бібліотек, на сьогодні комп'ютерні технології в роботі може використовувати лише четверта частина публічних бібліотек, у процесі опанування і робота з електронною періодикою через складення вебліографічних списків.

Відмітимо, що бібліотечні сайти загалом дуже відрізняються за своїм інтерфейсом, назвою рубрик, розтушуванням матеріалу. Практика показує, що на бібліотечному сайті під час важко знайти рекомендаційні списки електронної періодики, поряд з цим подекуди самі вебліографічні списки потребують доопрацювання, уточнень і перевірки. Уніфікація базового

рубрикатора бібліотечного сайту, простота назв, максимальна відповідність назви рубрики змісту розміщеного на ній матеріалу – шлях до покращення бібліотечного обслуговування і інформування населення.

Бібліотека, яка отримала конкурента в інформаційному просторі у вигляді Інтернет-метежі, протягом останніх двох десятиріч перестроює свою роботу. Запорука повноцінного задоволення читацького попиту – здійснення необхідного фінансування бібліотечних закладів та надання можливості проведення щорічної підписки у достатньому обсязі на друковані періодичні видання, як загальноукраїнські, так і регіональні, на продовження комп'ютеризації бібліотек, а також забезпечення високого рівня кваліфікації бібліотечних кадрів.

Література:

1. Тенденции мировой прессы [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.sbo-paper.ru/news/archive_world/41067/. – Загл. с экрана.
2. Друк України (2014): Стат. зб. – К., 2015. – С. 131.
3. Бібліотечна Україна в цифрах (2013 – 2014 рр.): Стат. зб. / Нац. парламентська б-ка України / Підгот. О. Лахно. – К., 2015. – 61 с.
4. Рудий Г. Періодика України 1917–1940 рр. як історичне джерело / Г. Рудий // Бібл. вісн. – 2008. – № 1. – С. 30.
5. Мар'їна О. Розвиток корпоративних бібліотечних проєктів в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/vkp/2010_1/V_1_10/st_6_10.pdf. – Назва з екрана.
6. Пастушенко О. Розвиток зведених та корпоративних електронних ресурсів періодики як науково-довідкового сегмента інформаційного простору України [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/npnbuimviv_2013_36_10.pdf. – Назва з екрана.
7. Кузнецова М. Комунікативно-корпоративні ресурси з краєзнавства як результат діяльності бібліотечних об'єднань у регіоні [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ic.ac.kharkov.ua/RIO/v33/v33-2-05.pdf>. – Назва з екрана.
8. Самохіна Н. Розвиток процесів інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів / Н. Ф. Самохіна // Бібл. вісн. – 2005. – № 2. – С. 20–22.
9. Назарьєва С. Создание библиотечных корпораций: проблемы и перспективы / С. Назарьєва // Бібл. форум України. – 2008. – № 2. – С. 12–14.
10. Трачук Л. Вебліографічні ресурси українських бібліотек [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/vkp/2010_3/V_3_10/st_10_10.pdf. – Назва з екрана.

11. Степанов В. Библиографическое обслуживание в эпоху цифровых коммуникаций / В. К. Степанов // Библиография. – 2007. – № 2. – С. 22–41.
12. Періодичні видання / Волинська державна обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Пчілки) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kraeznavchiy.blogspot.com/p/blog-page_21.html. – Назва з екрана.
13. Зведений каталог періодичних видань, передплачених бібліотеками м. Житомира на 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.zt.ua/ua/periodicals/node/158>. – Назва з екрана; Зведений каталог періодичних видань, передплачених головними бібліотеками м. Дніпропетровська на 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.dp.ua>. – Назва з екрана; Зведений каталог періодичних видань / Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.biblioteka.uz.ua/periodika/>. – Назва з екрана.
14. Зведений каталог періодики м. Кіровограда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.kr.ua/opacdb.html>. – Назва з екрана; Зведений каталог періодики / Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.if.ua/dbase/periodical.php>. – Назва з екрана.
15. Регіональна корпоративна бібліотечна інформаційна система (РКБІС) / Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.rv.ua/ua/libr/70-regionalna-korporativna-bibliotchna-informacijna-sistema-rkbis/>. – Назва з екрана.
16. Регіональний проект «Електронний каталог» / Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.dp.ua/EI-kat/Elkat.htm>. – Назва з екрана.
17. Кіровоградський Регіональний Кооперативний Каталог / Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І.Чижевського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.kr.ua/krcs/index.html>. – Назва з екрана.
18. Запоріжжя на сторінках центральної преси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zounb.zp.ua/resource/naStorPres.html>. – Назва з екрана; Дніпропетровщина на сторінках центральних періодичних видань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lib.dp.ua/dnipropetrovshina_na_storinkah_periodicnyh_vydan/. – Назва з екрана; Закарпаття на сторінках преси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.biblioteka.uz.ua/files/2006-2.pdf>. – Назва з екрана.
19. Кіровоградська область: поступ розвитку – Бібліографічний показник (До 75-річчя утворення Кіровоградської області) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.kr.ua/kray/index.html>. – Назва з екрана.
20. Хроніка культурного життя Кіровоградщини (оглядова довідка за матеріалами преси та неопублікованими документами за березень 2016 року

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.kr.ua/biblinf/hr201603.html>. – Назва з екрана.

21. Електронна бібліотека ЛІВО / Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Ольжича [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lib.zt.ua/ua/our_resources/node/56. – Назва з екрана.

22. Віртуальна бібліографічна довідка : (об'єднана віртуальна довідкова служба бібліотек України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chl.kiev.ua/cgi-bin/sp/about.php>. – Назва з екрана.

23. Періодичні видання: вивчаємо читацький попит : довідка за результатами анкетування 2014 року / Сумська обл. універс. наук. б-ка ; уклад. Т. М. Грищенко. – Суми, 2014. – 8 с.

24. Преса в інтернет / Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.kr.ua/libworld/gazet.html>. – Назва з екрана.

25. Журнали / Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.kr.ua/libworld/magazines.html>. – Назва з екрана.

26. Краєзнавчі видання / Вінницької обласна універсальна наукова бібліотека ім. К.А.Тімірязєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.library.vn.ua/links/cvidan.html>. – Назва з екрана; Електронна періодика / Дніпропетровська ОУНБ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.dp.ua/magazines.htm>. – Назва з екрана.

27. *Стеблина Н.* Регіональні сайти – для кого і на кого працюють? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/regional_newspapers/regionalni_sayti_dlya_kogo_i_na_kogo_pratsyuyut/undefined/. – Назва з екрана.

До уваги держслужбовця

С. Горбань, завсектору НБУВ

Децентралізація влади. Бібліографія

(Продовження. Початок у попередньому випуску)

72. Децентралізація влади – єдиний спосіб для України стати сильнішою [Електронний ресурс] // Строительные материалы и изделия. – Електрон. дані. – 2014. – № 2. – С. 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/smii_2014_2_3. – Назва з екрана.

73. Добрівський Т. Г. Реалізація принципу субсидіарності у світлі реформи децентралізації влади [Електронний ресурс] / Т. Г. Добрівський // Наукові праці. Серія: Державне управління / Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». – Електрон. дані. – 2015. – Т. 263, вип. 252. – С. 59–63. – Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2015_263_252_12. – Назва з екрана.

74. Долженко І. І. Розвиток бюджетної децентралізації в Україні [Електронний ресурс] / І. І. Долженко // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 200 (3). – С. 188–195. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_econ_2014_200\(3\)_31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_econ_2014_200(3)_31). – Назва з екрана.

75. Дробот І. Децентралізація державного управління земельними ресурсами територіальної громади в Україні [Електронний ресурс] / І. Дробот // Публічне адміністрування: теорія та практика. – Електрон. дані. – 2015. – Вип. 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2015_2_21. – Назва з екрана.

76. Дробуш І. В. Соціальні інтереси територіальних громад в контексті формування громадянського суспільства та децентралізації влади [Електронний ресурс] / І. В. Дробуш // Публічне право. – Електрон. дані. – 2015. – № 2. – С. 50–57. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2015_2_8. – Назва з екрана.

77. Дрожжина С. В. Теоретичні аспекти впливу процесів децентралізації влади на рівень демократії в державі [Електронний ресурс] / С. В. Дрожжина // Гуманіт. часопис. – Електрон. дані. – 2009. – № 3. – С. 79–89. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gumc_2009_3_12. – Назва з екрана.

78. Дудар В. І. Шляхи підвищення ефективності делегування повноважень місцевими органами виконавчої влади органам місцевого самоврядування в контексті децентралізації влади в Україні [Електронний ресурс] / В. І. Дудар // Державне управління: теорія та практика. – Електрон. дані. – 2014. – № 1. – С. 151–156. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2014_1_19. – Назва з екрана.

79. Дяченко С. А. Модернізація системи управління місцевими запозиченнями в контексті фінансової децентралізації [Електронний ресурс] / С. А. Дяченко // Наук. вісн. Акад. муніцип. упр. Серія: Управління. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 3. – С. 62–73. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2014_3_9. – Назва з екрана.

80. Єдинак Я. Б. Визначення потреби у реорганізації районних у містах рад в умовах децентралізації державної влади (на прикладі міста Дніпропетровська) [Електронний ресурс] / Я. Б. Єдинак // Аспекти публічного управління. – Електрон. дані. – 2015. – № 9. – С. 71–80. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_9_12. – Назва з екрана.

81. Єдинак Я. Б. Особливості діяльності районних у місті адміністрацій (в умовах децентралізації державної влади) [Електронний ресурс] / Я. Б. Єдинак // Аспекти публічного управління. – Електрон. дані. – 2015. – № 10. – С. 55–65. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_10_10 ; 2015. – № 11/12. – С. 70–76. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_11-12_11. – Назва з екрана.

82. Жаровська Г. П. Реформування правоохоронної системи як відповідь на децентралізацію державної влади в Україні [Електронний ресурс] / Г. П. Жаровська // Вісн. Чернівецького національного університету «Одеська юридична академія». – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 2. – С. 200–212. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vchfo_2014_2_21. – Назва з екрана.

83. Забейворота Т. В. Удосконалення державного архітектурно-будівельного контролю в контексті децентралізації державного управління [Електронний ресурс] / Т. В. Забейворота // Теорія та практика державного управління. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 4. – С. 126–132. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2014_4_20. – Назва з екрана.

84. Заблоцький М. Б. Децентралізація і регулювання рівноваги і стабілізації економіки регіону (на прикладі Львівської області) [Електронний ресурс] / М. Б. Заблоцький // Регіон. економіка. – Електрон. дані. – 2015. – № 1. – С. 56–63. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2015_1_8. – Назва з екрана.

85. Завгородній В. А. Децентралізація та федералізація: порівняльний аналіз і можливості впровадження в Україні [Електронний ресурс] / В. А. Завгородній, М. Ю. Романов // Вісн. Запорізького національного університету. Юридичні науки. – Електрон. дані. – 2015. – № 1 (1). – С. 16–23. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2015_1\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2015_1(1)_4). – Назва з екрана.

86. Задорожна М. Я. Раціоналізація адміністративно-територіального устрою України як необхідна передумова децентралізації та деконцентрації [Електронний ресурс] / М. Я. Задорожна // Вісн. Хмельницького інституту регіонального управління та права. – Електрон. дані. – 2004. – № 4. – С. 316–321. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2004_4_54. – Назва з екрана.

87. Затонацька Т. Г. Перспективи та передумови бюджетної децентралізації в Україні на сучасному етапі [Електронний ресурс] / Т. Г. Затонацька, Є. Ю. Кузькін, А. В. Ставицький // Наук. пр. Наук.-дослід. фін. ін-ту. – Електрон. дані. – 2015. – Вип. 1. – С. 74–86. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2015_1_9. – Назва з екрана.

88. Зварич О. В. Зміни казначейського обслуговування в умовах фіскальної децентралізації бюджетних повноважень [Електронний ресурс] / О. В. Зварич // Фінанси України. – Електрон. дані. – 2015. – № 2. – С. 39–71. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2015_2_5. – Назва з екрана.

89. Зимогляд В. Я. Місцеве самоврядування як результат децентралізації влади [Електронний ресурс] / В. Я. Зимогляд // Вісн. Нац. ун-ту «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Електрон. дані. – 2015. – № 1. – С. 122–135. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2015_1_14. – Назва з екрана.

90. Зоткін А. Ставлення до інституту регіональних автономій та перспектив децентралізації державної влади в Україні [Електронний ресурс] / А. Зоткін // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 1 (1). – С. 219–227. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrsoc_2014_1\(1\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrsoc_2014_1(1)_23). – Назва з екрана.

91. Іванова Т. І. Концептуальне та законодавче визначення оптимальної децентралізації влади на місцях [Електронний ресурс] / Т. І. Іванова // Часопис Київ. ун-ту права. – Електрон. дані. – 2011. – № 4. – С. 142–147. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2011_4_36. – Назва з екрана.

92. Ігнат'єва Г. Використання досвіду функціонування суспільно-солідарної системи керованої медичної допомоги в умовах децентралізації управління системою охорони здоров'я України [Електронний ресурс] / Г. Ігнат'єва // Публічне адміністрування: теорія та практика. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2014_1_9. – Назва з екрана.

93. Ільницький О. В. Реформа міжбюджетних відносин на шляху до бюджетної (фіскальної) децентралізації в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Ільницький // Публічне право. – Електрон. дані. – 2016. – № 1. – С. 126–134. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2016_1_18. – Назва з екрана.

94. Іртищева І. О. Децентралізація системи управління в забезпеченні сталого розвитку сільських територій / І. О. Іртищева, Ю. М. Хвесик, М. І. Стегней // Економіка АПК. – 2015. – № 4. – С. 64–70.

Ж14693

95. Казюк Я. М. Питання бюджетної децентралізації управління системою місцевих бюджетів / Я. М. Казюк // Статистика України. – 2014. – № 2. – С. 20–25.

Ж16379

96. Камінський В. Ф. Екологічно збалансоване використання земель сільськогосподарського призначення в контексті децентралізації влади в Україні [Електронний ресурс] / В. Ф. Камінський, І. П. Шевченко, Л. П. Коломієць // Зб. наук. пр. Нац. наук. центру «Інститут землеробства НААН». – Електрон. дані. – 2015. – Вип. 4. – С. 3–12. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpzeml_2015_4_3. – Назва з екрана.

97. Капустіна Н. Б. Децентралізація влади та її повноважень [Електронний ресурс] / Н. Б. Капустіна // Актуальні проблеми держави і права. – Електрон. дані. – 2004. – Вип. 22. – С. 752–754. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2004_22_141. – Назва з екрана.

98. Карабін Т. О. Проблеми децентралізації виконавчої влади в Україні та можливі напрями їх вирішення [Електронний ресурс] / Т. О. Карабін // Форум права. – Електрон. дані. – 2012. – № 4. – С. 439–444. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index. – Назва з екрана.

99. Карпенко О. А. Значення перерозподілу ресурсів у процесі децентралізації публічної влади [Електронний ресурс] / О. А. Карпенко // Вісн. Хмельниц. ін-ту регіон. упр. та права. – Електрон. дані. – 2004. – № 1/2. – С. 336–340. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2004_1-2_58. – Назва з екрана.

100. Карпінєць В. Й. Муніципальний банк як механізм підвищення фінансової спроможності територіальної громади в умовах бюджетної децентралізації [Електронний ресурс] / В. Й. Карпінєць // Вісн. Ун-ту банк. справи Нац. банку України. – Електрон. дані. – 2014. – № 2. – С. 178–181. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2014_2_38. – Назва з екрана.

101. Квітка С. А. Принцип субсидіарності та процеси децентралізації в Україні [Електронний ресурс] / С. А. Квітка // Аспекти публічного управління. – Електрон. дані. – 2015. – № 4. – С. 28–35. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_4_6. – Назва з екрана.

102. Козенко А. О. Проблеми процесу бюджетної децентралізації в Україні [Електронний ресурс] / А. О. Козенко // Економіка та держава. – Електрон. дані. – 2012. – № 4. – С. 67–68. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2012_4_22. – Назва з екрана.

103. Козенко А. Сучасний стан бюджетної децентралізації в Україні [Електронний ресурс] / А. Козенко // Економіст. – Електрон. дані. – 2014. – № 3. – С. 37–38. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2014_3_11. – Назва з екрана.

104. Корнієвський С. В. Погляд молодих учених на проблеми та перспективи функціональної децентралізації в Україні [Електронний ресурс] / С. В. Корнієвський // Аспекти публічного управління. – Електрон. дані. – 2014. – № 8. – С. 102–106. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2014_8_15. – Назва з екрана.

105. Костенок І. В. Механізми та способи децентралізації влади: рівень місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / І. В. Костенок. / Державне управління: удосконалення та розвиток. – Електрон. дані. – 2013. – № 3. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_3_13. – Назва з екрана.

106. Котенко Н. В. Фіскальна децентралізація та проблема забезпечення публічних екологічних послуг [Електронний ресурс] / Н. В. Котенко, Т. О. Ілляшенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – Електрон. дані. – Електрон. дані. – 2015. – № 2. – С. 267–278. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2015_2_25. – Назва з екрана.

107. Кравченко С. Г. Регіональний аспект децентралізації як елемент державної політики розвитку урбанізованих територій [Електронний ресурс] / С. Г. Кравченко // Теорія та практика державного управління. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 2. – С. 23–28. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2014_2_6. – Назва з екрана.

108. Кресіна І. Вплив децентралізації на ефективність публічної влади [Електронний ресурс] / І. Кресіна // Віче. – Електрон. дані. – 2015. – № 12. – С. 11–13. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2015_12_5. – Назва з екрана.

109. Кресіна І. О. Перспективи децентралізації влади у контексті регіональної політики України. Чи йдемо в Європу? [Електронний ресурс] / І. О. Кресіна, О. М. Стойко // Публічне право. – Електрон. дані. – 2015. – № 2. – С. 12–17. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2015_2_3. – Назва з екрана.

110. Кринець Л. В. Децентралізація влади у контексті науково-освітнього простору [Електронний ресурс] / Л. В. Кринець // Гуманіт. вісн. Запоріж. держ. інж. акад. – Електрон. дані. – 2016. – Вип. 64. – С. 227–241. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqgvzdia_2016_64_22. – Назва з екрана.

111. Кропивко М. Ф. Напрями удосконалення державного управління аграрним сектором в умовах децентралізації влади та дерегуляції господарської діяльності / М. Ф. Кропивко, М. М. Ксенофонов, Н. В. Хміль // Економіка АПК. – 2015. – № 3. – С. 5–14.

Ж14693

112. Кропивко М. Ф. Організація та планування комплексного розвитку агропромислового виробництва і сільських територій в умовах децентралізації владних повноважень / М. Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2014. – № 7. – С. 109–121.

Ж14693

113. Кузькін Є. Ю. Теоретичні аспекти фіскальної децентралізації [Електронний ресурс] / Є. Ю. Кузькін // Наук. пр. Наук.-дослід. фін. ін-ту. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 4. – С. 3–12. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2014_4_2. – Назва з екрана.

114. Кулай А. В. Децентралізація фінансових ресурсів територіальних громад в умовах проведення бюджетної реформи [Електронний ресурс] / А. В. Кулай // Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія: Економіка. – Електрон. дані. – 2012. – Вип. 19. – С. 41–44. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2012_19_11. – Назва з екрана.

115. Кулик В. В. Децентралізація і фіскальна консолідація в управлінні процесами відтворення сектора нефінансових корпорацій [Електронний ресурс] / В. В. Кулик // Бізнес Інформ. – Електрон. дані. – 2015. – № 1. – С. 66–71. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_1_11. – Назва з екрана.

116. Куліченко Н. В. Функціонування місцевих бюджетів в умовах децентралізації управління регіональним розвитком [Електронний ресурс] / Н. В. Куліченко // Вісн. Нац. техн. ун-ту «ХПІ». Серія: Технічний прогрес та ефективність виробництва. – Електрон. дані. – 2014. – № 65. – С. 160–165. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpitp_2014_65_26. – Назва з екрана.

117. Кулішенко Т. Ю. Децентралізація державної влади: проблема інституційної функціональності [Електронний ресурс] / Т. Ю. Кулішенко // Сучасне суспільство. – Електрон. дані. – 2015. – Вип. 1 (2). – С. 74–85. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2015_1\(2\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2015_1(2)_9). – Назва з екрана.

118. Кульгінський Є. Механізми децентралізації державного управління системою охорони здоров'я: європейський досвід [Електронний ресурс] / Є. Кульгінський // Державне управління та місцеве самоврядування. – Електрон. дані. – 2015. – Вип. 2. – С. 147–159. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2015_2_17. – Назва з екрана.

119. Личко Т. М. Цінність місцевого самоврядування як демократичної форми децентралізації державно-владних повноважень [Електронний ресурс] / Т. М. Личко // Наук. пр. Чорномор. держ. ун-ту ім. Петра Могили. Серія:

Політологія. – Електрон. дані. – 2009. – Т. 122, вип. 109. – С. 97–101. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2009_122_109_20. – Назва з екрана.

120. Лібанова Е. Я обома руками за децентралізацію, але розумію її небезпеку / Е. Лібанова // Землевпоряд. вісн. – 2015. – № 3. – С. 10–13.

Ж16088

121. Лопушинський І. П. Реформування місцевого самоврядування як основа впровадження децентралізаційних моделей управління [Електронний ресурс] / І. П. Лопушинський, Л. П. Оленковська // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – Електрон. дані. – 2015. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_1_17. – Назва з екрана.

122. Луніна І. О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ [Електронний ресурс] / І. О. Луніна // Економіка України. – Електрон. дані. – 2014. – № 11. – С. 61–75. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_11_7. – Назва з екрана.

123. Маматова Т. В. Формування нової системи надання адміністративних послуг в умовах децентралізації [Електронний ресурс] / Т. В. Маматова // Аспекти публічного управління. – Електрон. дані. – 2015. – № 4. – С. 75–83. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_4_12. – Назва з екрана.

124. Мартин А. Децентралізація влади в Україні: землевпорядний аспект / А. Мартин // Землевпоряд. вісн. – 2015. – № 4. – С. 20–25.

Ж16088

125. Матвеев П. С. Теоретико-правовий аналіз рівнів господарського-правового забезпечення інноваційної діяльності в умовах децентралізації влади / П. С. Матвеев // Наше право. – 2015. – № 3. – С. 130–134.

Ж24490

126. Матвеева О. Децентралізація державного управління як чинник досягнення фінансової автономії місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс] / О. Матвеева. // Публічне адміністрування: теорія та практика. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2014_1_21. – Назва з екрана.

127. Машненко К. Екологізація державного управління в умовах глобалізації та децентралізації [Електронний ресурс] / К. Машненко // Державне управління та місцеве самоврядування. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 3. – С. 107–115. – Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2014_3_13. – Назва з екрана.

128. Мельник О. А. Політична децентралізація та широке місцеве самоврядування в Україні як засіб подолання конфліктів між державою і суспільством: ідеї окремих мислителів середини ХІХ – початку ХХ століття [Електронний ресурс] / О. А. Мельник // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Серія юридична. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 4. – С. 75–84. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2014_4_11. – Назва з екрана.

129. Мельничук Л. М. Принцип децентралізації влади як ключовий вектор модернізаційних перетворень у системі державного управління соціальним розвитком регіонів [Електронний ресурс] / Л. М. Мельничук // Аспекти публічного управління. – Електрон. дані. – 2015. – № 7/8. – С. 77–84. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_7-8_12. – Назва з екрана.

130. Мельтюхова Н. Реалізація принципу відкритості як інструмент практичного здійснення децентралізації влади [Електронний ресурс] / Н. Мельтюхова, Я. Ваніна // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Електрон. дані. – 2011. – Вип. 1. – С. 165–174. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2011_1_24. – Назва з екрана.

131. Михайленко С. Фінансово-бюджетна децентралізація: оцінка рівня та напрями розширення [Електронний ресурс] / С. Михайленко, В. Зубріліна // Вісн. Тернопіл. нац. екон. ун-ту. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 4. – С. 95–102. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2014_4_11. – Назва з екрана.

132. Молодцов О. В. «Децентралізація» та «глибока децентралізація»: співвідношення понять у контексті сьогодення [Електронний ресурс] / О. В. Молодцов // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – Електрон. дані. – 2015. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_1_18. – Назва з екрана.

133. Молодченко Т. Г. Децентралізація та розвиток місцевого самоврядування в контексті податкової реформи в Україні [Електронний ресурс] / Т. Г. Молодченко // Демократ. врядування. – Електрон. дані. – 2012. – Вип. 9. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_9_26. – Назва з екрана.

134. Наконечний В. Децентралізація управління на рівні міста [Електронний ресурс] / В. Наконечний // Актуальні проблеми державного управління. – Електрон. дані. – 2013. – Вип. 1. – С. 26–29. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2013_1_10. – Назва з екрана.

135. Негода В. Формування спроможних територіальних громад – передумова децентралізаційної реформи [Електронний ресурс] / В. Негода // Віче. – Електрон. дані. – 2015. – № 12. – С. 7/8. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2015_12_3. – Назва з екрана.

136. Нікончук А. М. Теоретичні засади децентралізації влади в процесі розвитку місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс] / А. М. Нікончук // Право і безпека. – Електрон. дані. – 2011. – № 5. – С. 30–34. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2011_5_8. – Назва з екрана.

137. Оленковська Л. П. Перспективний план об'єднання територіальних громад Херсонщини: крок до децентралізації чи збереження районної номенклатури [Електронний ресурс] / Л. П. Оленковська, І. М. Попова. // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – Електрон. дані. – 2015. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_2_27. – Назва з екрана.

138. Ольшанський О. В. Консолідація фінансового забезпечення розвитку територіальних громад на засадах децентралізації владних повноважень [Електронний ресурс] / О. В. Ольшанський // Вісн. Акад. митної служби України. Серія: Державне управління. – Електрон. дані. – 2013. – № 2. – С. 145–152. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamcudu_2013_2_24. – Назва з екрана.

139. Осадчук С. В. Бюджетна децентралізація: стан і перспективи [Електронний ресурс] / С. В. Осадчук // Теорія та практика державного управління. – Електрон. дані. – 2008. – Вип. 3. – С. 274–281. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2008_3_43. – Назва з екрана.

140. Осипенко С. О. Фінансова децентралізація: ефективність реалізації на місцевому рівні [Електронний ресурс] / С. О. Осипенко // Зб. наук. пр. Тавр. держ. агротехнол. ун-ту. Економічні науки. – Електрон. дані. – 2013. – № 4. – С. 176–181. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znptdau_2013_4_37. – Назва з екрана.

141. Остріщенко Ю. В. Підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів у контексті децентралізації державної влади [Електронний ресурс] / Ю. В. Остріщенко // Наукові праці НДФІ. – Електрон. дані. – 2008. – Вип. 4. – С. 55–63. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2008_4_7. – Назва з екрана.

142. Павлюк К. В. Децентралізація в системі фінансування охорони здоров'я [Електронний ресурс] / К. В. Павлюк, О. В. Степанова // Фінанси України. – Електрон. дані. – 2015. – № 4. – С. 67–85. – Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2015_4_6. – Назва з екрана.

143. Павлюк Н. В. Реформа місцевого самоврядування та процеси децентралізації в Україні: соціально-економічний аспект [Електронний ресурс] / Н. В. Павлюк // Демократ. врядування. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 14. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_14_23. – Назва з екрана.

144. Панасюк О. Ю. Міжнародний досвід розвитку сільських територій в умовах децентралізації влади / О. Ю. Панасюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 23. – С. 120–123.

Ж23721

145. Панькова О. В. Теоретичні засади залучення соціальних ресурсів громадських об'єднань на потреби розвитку регіонів в умовах децентралізації [Електронний ресурс] / О. В. Панькова, О. Ю. Касперович, О. В. Іщенко // Український соціум. – Електрон. дані. – 2015. – № 3. – С. 20–28. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2015_3_4. – Назва з екрана.

146. Пасічник М. Еволюція та характерні ознаки децентралізації публічного управління [Електронний ресурс] / М. Пасічник // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Електрон. дані. – 2010. – № 4. – С. 175–182. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2010_4_24. – Назва з екрана.

147. Пелехата О. В. Адміністративно-фінансова децентралізація як основа розвитку об'єднаних територіальних громад [Електронний ресурс] / О. В. Пелехата // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – Електрон. дані. – 2015. – Вип. 6. – С. 22–26. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_6_7. – Назва з екрана.

148. Перегуда Є. Про деякі політичні та соціально-економічні механізми політики децентралізації [Електронний ресурс] / Є. Перегуда // Віче. – Електрон. дані. – 2015. – № 12. – С. 24–27. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2015_12_9. – Назва з екрана.

149. Плужник А. В. Механізм бюджетного забезпечення міст в умовах децентралізації [Електронний ресурс] / А. В. Плужник // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – Електрон. дані. – 2015. – Вип. 4. – С. 8–13. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_4_4. – Назва з екрана.

(Закінчення в наступному випуску).